

מקוזאות למעשה

מקורות בירורים ותרשימים



בסיעתא דשמיא

מקוזאות למעשה

מקורות בירורים ותרשימים



ובו נפתחים שלשה שערים

א. מקורות הדין

ב. בירור מעשי

ג. תרשימי מקוזאות

חברתי בעזרת החונן לאדם דעת

משה בן-שימול

הערות והארות יתקבלו בברכה

benchimolmoshe@gmail.com

בני ברק

תש"פ



נר נשמה אקבע עלי ספר לזכרון עולם

לסבי היקר באדם רודף צדקה וחסד

ר' יוסף בן שרה ז"ל

שהיה עובד ה' באמת

אשר הנחיל לצאצאיו את דרך התורה

והשריש בהם את צניעותו המופלגת

זכותו תעמוד לנו לעולם ועד

ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים

נבל"ע חול המועד סוכות

י"ז תשרי תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה



לע"נ

יוסף בן יצחק

אסתר בת מרים

דניאל בן אברהם

חיה בת רייזל

יוסף בן אהרן

ת.נ.צ.ב.ה



לע"נ

אברהם בן יעקב אשר הלוי

אסתר רחל בת ידידיה הלוי

שמעון בן משה הכהן

יוסל ביילא בת יצחק מאיר

ת.נ.צ.ב.ה



לע"נ

**ניסים גבריא'ל בן דבורה
נלב"ע בשב"ק ו' אדר ב' תשע"ד
ת.נ.צ.ב.ה**



לע"נ

**הנערה הצדקנית
אסתר ע"ה בת יבלט"א הרה"ג רבי בן ציון דוד שליט"א
ת.נ.צ.ב.ה**



לע"נ

**בן דודי היקר הת' שלום דובער ע"ה
שנפטר בקיצור ימים ושנים כשהוא בן י"ז שנים
בן הרב יוסף שליט"א
נלב"ע ו' אייר תש"פ.
ת.נ.צ.ב.ה**

הקדמה

בשיר ורננים אקבע תהילה ליושב מרומים, שהוליכני בדרכי הטהרה, זיכני לעיין בהלכותיהם וללומדם, ועתה הגדיל חסדו עמי, וזיכני לאצור את כל רישומי, ולשרטטם עלי דף, לסימנים ובניינים עד הופעתם בחיבור זה.

הנה מטרת חיבור זה, לבאר בקצרה סוגיות הש"ס והפוסקים בדיני מקוואות, והדינים העולים מהם, באופן שכך ראוי לנהוג למעשה.

ולפי שמטרת חיבור זה הוא להורות את הדרך המעשית הכרוכה בעשיית ובתפעול המקוה, לכן נעשה השתדלות גדולה שיהיו הדברים ברורים ומסודרים בצורה בהירה, מעיקר הסוגיא וההלכה הפסוקה, עד ביאור הדינים שיעשו על פיהם. על כן רבות יגעתי בנוסח וסגנון הנכתב שיהיה שווה לכולם. ויהיו הדברים נהירים וברורים בשפה קולחת ונוחה.

ומלאכה גדולה זו לא היתה בנמצא אילולי רבים וטובים אשר סייעוני רבות בליבון הדברים ובירור ההלכה, ופי מלא תודה והודאה להם על כן, ואברכם שיראו ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם.

ואל ההורים אשא עיני לברך מקרב לב את מעלת אבי מורי ואמי מורת היקרים אשר הביאוני להיי העוה"ז והעוה"ב וגידלוני בין ברכי תלמידי חכמים ובאהלה של תורה הושיבוני, ומכוחם הגעתי עד הלום, ואשר במשך כל השנים עומדים לימיננו ולתמכינו. וכך אזכיר לטובה ולברכה חמי וחמותי היקרים אשר עינם וליבם עלינו תמיד. יה"ר שיתברכו בכל הברכות האמורות בתורה ויתמלאו כל משאלות לבבם לטובה.

ומנשים באוהל תבורך נוות ביתי שתחי', אשר עומדת לימני לעזר, והגדילה חסד עמי לפרוק מעלי כל עול ונטל למען אוכל לשקוד בלימוד התורה, ולה נאה לומר כל מה ששלי שלה הוא, והנני לברכה שיצליח ה' דרכה ויהיה הברכה שרויה במעשה ידיה, ונזכה ביחד לגדל את בנינו ובנותינו לתורה לחופה ולמעשים טובים ולראותם עוסקים בתורה ובמצוות בדרך ישראל סבא.

ויהא רעוא מן שמיא שיהיו דברי התורה הלכו שזיכני בהם השי"ת ברוב חסדו מחזקים את כל הלומדים וההוגים בהם ואת צאצאי וצאצאיהם עד סוף כל הדורות ללימוד תורה ושמירת המצוות מתוך דביקות בה' יתברך.

בברכת התורה משה בן-שימול

הרב מנחם מנדל לובין

רח' ברסלב 15

בני ברק

בס"ד, יום ה' באב תשל"א

אנני רבך וזכרי הצדקה שגורו הרה"ק משה בן יצחק שליט"א
 אגור ברו חיה מ'אחזקת המצוי לית הורע'ו. מנהגו ודמו " זה
 וזיוו הנו אגוד חסדי ועיניו הילך הלבנה מקוואת זמורה הנה
 ובמסוקים עד בול' הנהגה האצטמית אצטן יק'ים אצטוק
 אצט אצטאוי וזמני אצט'ו אצטבה אצטן אצט אצטאוי
 הבורר וצטבה אצטאוי ואלק אצטאוי ואלקאוי
 אצטאן ד'יק'ים אצטא וזמ'ו אצטא וזמ'ו אצטא

אגור
 אצטא אצטא אצטא



בס"ד, ט"ו תמוז תשע"ט, 4-1564/ע"ט

דברי ברכה

ראיתי גליונות מהספר "מקוואות למעשה" על הלכות מקוואות, פעולת הרב היקר והנעלה, עמו עוז ותושיה, משנתו סדורה וערוכה, יראת ה' היא אוצרו, ועליו יציץ נזרו, טעמו ונימוקו עמו, שקדן בתורה, שמן תורק שמו, כבוד שם תפארתו, הרה"ג **משה בן שימול** שליט"א.

מגליונות הספר שראיתי ניכרת שקידתו ובקיאותו של המחבר, וגמר חיפוש מחיפוש במקורות ההלכה, בדברי הראשונים והאחרונים, הטור ב"י וש"ע, וחקר ודרש בדעת הפוסקים, וכתב בהבנה ישרה ובעיון נכון, סיכם וערך בלשון צחה וברורה את הלכות מקוואות, למען ירוץ הקורא בו וכדי להקל על לומדי התורה, לחזור ולשנן לבאר ולפרש באר היטב דינים אלו, וסידרם בסדר נכון, דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

ואציגה נא מעט הארות כמסת הפנאי:

א. בדין מ"ס במקוה אם הוי מה"ת או מדרבנן. עיין במאור ישראל חגיגה יא. שכ' דהוי מה"ת.

ב. בדין אם זוחלין פסול מה"ת או מדרבנן, עיין בשו"ת יביא אומר ח"ח (חיד"י סי' יח סק"ד) שזהו פסול רק מדרבנן. ושם כ' שהעיקר לדינא שאין לחוש לפסול את המקוה בחזילה שאינה ניכרת.

ג. ואם מותר להתקין פילטר חיצוני למקוה, ע' בספר טהרת הבית ח"ג (עמ' של"ח) שכתב, דמותר להתקין פילטר השקוע בתוך המקוה, כדי לסנן את המים ולנקותם מכל זיהום, ואין בזה שום חשש, לא משום שאובין ולא משום זוחלין, וכמ"ש שם במשמרת הטהרה, שמשום שאובין לא חיישינן בנ"ד, כיון שהפילטר אין לו בית קיבול, "הצניור כולו עומד בתוך המים", ואינו מקבלם כלל, והמים רק עולים ויורדים בו בתוך המקוה, וא"כ אין כאן משום שאובים כלל. ואפי"אם נאמר שע"י המסננת שבתוך הצניור נחשבו לשאובין, מ"מ מיד שחזרו לתוך המקוה, הוכשרו בתוך המקוה, דקי"ל שאובין שנפלו למקוה שיש בו מ' סאה לא פסלהו. וכ"כ שבט הלוי ח"ט (סי' קפז).

והנה כמה מחברים כגון: שו"ת מגדלות מרקחים (חיד"י סי' מד אות ד), ושו"ת להורות נתן ח"ב (סי' ע"ה), ושו"ת בצל החכמה ח"ד (סי' צ"ח), דנו בענין הפילטר שמחוץ למקוה, ופסקו שהוא פוסל מטעם זוחלין, וכל זה לא שייך בפילטר שבתוך המקוה, והמים אינם יוצאים לחוץ, אלא הכל נעשה בתוך המים שבמקוה, ומכיון שעצם הפילטר אינו כלי, שהוא רק כמו צנור הפתוח משני צדדיו ובאמצע הצניור יש מסננת שאין עליה תורת כלי, לכ"ע יש להכשירו. וכ"כ הרה"ג ר' ירמיה כץ בספר מקוה מים ח"ב (בסוף הספר עמוד פ"ד), שבסוג פילטר הנ"ל אין בו שום חשש, לא משום זוחלין, כיון שאין המים יוצאים חוץ למקוה כלל, וכן משום חשש נטל סאה ונתן סאה אין כאן, שבכלל לא נפסלו המים משום שאובין. ולכן במקום שיש הכרח לעשות פילטר לנקות את

Yitzchak Yosef

The Rishon Lezion Chief Rabbi of Israel



יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

המים, יש לעשות ע"י פילטר הנ"ל, שאין בו שום חשש. ע"ש. וע"ע בקובץ ישורון ח"כ (עמ' תקפח - תקצד) במאמרו של הרב אברהם זנגר, ובספר אור מאיר ח"ב בתשובה בסוף הספר סי' א.

המורם מהנ"ל, שיש להמנע מלהשתמש בפילטר כזה שעומד חוץ למקוה הגורם כמה מכשולות, ואין צורך בזה, כי אפשר להשתמש בפילטר כשר המסנן את המים שעומד כולו בתוך המקוה, ואינו פוסל את המים ואין בו חשש וחילה.

וברכתי להרב המחבר שליט"א שיהי רצון וחפץ ה' בידו יצלה, ויפוצו מעיינותיו חוצה, וימשיך לשקוד על דלתות תורה"ק, ולחבר עוד חיבורים טובים ומועילים ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח.

בברכת התורה,

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא הרבנות הראשית לישראל



עמרם פריד

בני ברק

ראיתי את החיבור שחיבר הרב הגאון משה בן שימול שליט"א בעניני מקוואות שהוא יסוד קדושתן וטהרתן של ישראל והוא חיבור נפלא מאוד מבאר ומברר ומלבן בצורה מעשית את בנין המקוה, והלכותיהם ופרטיהם ודקדוקיהם.

והלכות מקוואות הלכות חמורות הן, וידיעת הלכותיהן נצרכת מאוד כי המכשולות בזה מצויים.

ויש לדעת שבבניית מקוה נוהגין לחשוש אפי' לשיטת יחיד, כמו"כ בעשית המקוה צריך זהירות גדולה ופקוח שהכל נעשה כדין, כי יש הרבה פרטים שמשתנים ממקום למקום.

ובמקוה של גברים מצוי שטובלים בהם כלים ולכן גם בזה צריך זהירות ופיקוח תמידי שהכל כדין, וגם במקוה לטבילת כלים מצוי חששות רבים וכגון הרשת שיש מקומות ששמים בתוך הבור כדי שיפלו הכלים לתוכו שפעמים שנעשה שלא כדין.

ויש עוד פרט שנראה שאף שמבואר בשו"ע יו"ד סי' רפו ס"ד שבית הטבילה פטור ממזוזה לפי שאינו עשוי לדירת כבוד מ"מ החדר המתנה ואותם החדרים שאין זיעה וזוהמה מגיעה לשם חייבים במזוזה.

ושוב אחזור בשבח החיבור שהוא מבאר ומברר את הדברים באופן נפלא ביותר, בדרך ישרה וברורה.

אלת פריד

תוכן עניינים

שער א מקורות הדין

1	פרק א חיוב בניית מקוה
3	פרק ב מקום בניית המקוה
4	פרק ג דין טבילה במעיינות נהרות וימים
17	פרק ד שיעור מי מקוה
24	פרק ה גודל בור המקוה וצורתו
28	פרק ו פסול של מים זוהלין
36	פרק ז דיני מים שאובים
51	פרק ח מקוה משאר תולדות המים
55	פרק ט טבילה תוך כלי
58	פרק י דיני המשכה
62	פרק יא דיני זריעה
64	פרק יב דיני השקה
69	פרק יג דין הוייתו בידי טהרה
71	פרק יד דיני שינוי מראה
76	פרק טו דין חימום המקוואות

שער ב בירור מעשי

83	פרק א הבאת מים למקוה
88	פרק ב הנחת פילטר במקוה
93	פרק ג אופנים להכשרת מים שאובים
103	פרק ג מקוה משאר תולדות המים
107	פרק ד מעשה בניית המקוה
112	פרק ה מילוי הבורות והמקוה
113	פרק ו יום הטבילה
115	פרק ז טבילה בליל שבת או ביו"ט
116	פרק ח טבילה במוצ"ש או במוצאי יום טוב
117	פרק ט מקוה נכות

שער ג תרשימי מקוואות

123	מקוה עם אוצר זריעה
125	מקוה עם אוצר השקה
127	מקוה עם אוצר זריעה ואוצר השקה
129	גג המקוה
130	מקוה חב"ד
131	זריעה באשבורן

שער א
מקורות הדינים



פרק א

חיוב בניית מקוה

- **החיוב לדור במקום שיש מקוה**

כתב החפץ חיים בספרו טהרת ישראל (פרק ו) "והנה לפי זה צריך לזוהר מאוד שלא לדור עם אשתו בעיר שאין שם מקוה כשרה, ואפילו מי שתלוי בו טפלי (ילדים) ועיקר פרנסתו לפי מראית עיניו הוא תלוי רק במקום הזה, לא יחליף עולם עומד לעד לעולם, בעולם עובר, כי בודאי כשידור עם אשתו בקביעות במקום הזה, בהמשך הימים יבוא לידי איסור כרת ר"ל. וישים בטחונו בד' שלא יעזבהו ולא יקופח פרנסתו בכל מקום שיהיה".

- **מי הם החייבים לבנות מקוה**

במקום שאין מקוה, כופים זה את זה לבנותו:

זו"ל השולחן ערוך (חושן משפט סימן קסג סעיף א) "כופין בני העיר זה את זה, (אפילו מיעוט כופין את המרובים) לעשות חומה, דלתים ובריח לעיר, ולבנות להם בית הכנסת. **וכתב המנחת יצחק (שו"ת חלק ג סימן פח)** "ואם כן לפי מה דאיתא בפוסקים דבנין בית טבילה קודמת לבנין בית הכנסת ולקניית ספר תורה וכל המצוות". **וכמו שכתב במאמרים מאת החפץ חיים (עין בספר חפץ חיים על התורה כרך לט מדה"ס אות ח)** "ואם כן אם כופין המועט להרוב בבנין ביהכ"נ וקניית ס"ת, כ"ש שכופין לבנות מקוה".

אף הזקנים שאינם צריכים למקוה חייבים לשלם חלקם ככל אנשי העיר:

זו"ל הרמ"א (חושן משפט סימן קסג סעיף ג) "וכן בנין בית הכנסת גובין לפי ממון כל צרכי העיר, אף על פי שמקצתן אינן צריכין, כגון בית חתנות או מקוה וכדומה, אפילו הכי צריכין ליתן חלקן".

וכתב הרעק"א (מובא במנחת יצחק) "לאחרונה עלי להעיר, שעל פי דת היהודים מחויבת כל עדה בישראל לבנות לה בית מרחץ על חשבון הקהילה וגם המועט יכול לכופ את הרוב לזה, גם הזקנים מחויבים להשתתף בהוצאת זו".

- **האם מקוה קודם לבנין בית הכנסת**

כתב האגרות משה (שו"ת חושן משפט חלק א סימן מב) "הנה בדבר בנין מקוה שקודם לבנין ביהכ"נ, ודאי פשוט אף אם אין לחוש ח"ו לתקלה, כי הרי יהיה בזה פיריה וריביה, ושבת, וגם לעשות שלום בין איש לאשתו שבשביל כל אחד מהם הוא קודם, וגם שצריך למכור אף ס"ת וכ"ש ביהכ"נ שבביל זה".

וכבר הבאנו מה שכתב המנחת יצחק (שו"ת חלק ג סימן פח) מה דאיתא בפוסקים דבנין בית טבילה קודמת לבנין בית הכנסת ולקניית ספר תורה וכל המצוות.

• **לבנות המקוה בכשרות בכל ההידורים, וכן בסגנונו ושכלולו המודרני**

וז"ל המנחת יצחק (חלק ג סימן פח) "ונבנה מקוה עירית לשם ולתפארת בכל ענינים, בין בכשרות בכל ההידורים, ובין בסגנונו ושכלולו המודרני (אשר יש לדייק על הרבה בזמננו, שלא ליתן פתחון פה ליצר הרע, להשטין לומר שאין מתאים לחוקי הבריאות) ועיין בחידושי הרעק"א (הנדפס בירושלים תש"ז סימן ל"ט) בתשובתו לנשיא הדוכסית בפוזנה, שכתב, שמכיר בנחיצות הדבר לסדר את בתי הרחצה הדתיים, באופן שיתאימו לחוקי הבריאות, וא"כ מכ"ש עוד בזמננו כנ"ל". וזה לשון החזון איש (הלכות מקוואות סימן קכד) "והרי אנו משתדלים על ניקיון וההידור כראוי לעושה מצוה".

• **אין היחיד רשאי לעשות מקוה ללא רשות הרב והשגחתו**

כתב הבית יצחק (שו"ת אורח חיים סימן כח) "אמנם מלבד כל זה אין להכשיר מקוה בלי רשות הרב כמ"ש כת"ה בצדק, דבמקוה צריך השגחת והוראת הרב דמתא. ואם הרב אין משגיח על המקוה יכול לבא לכמה מכשולות ח"ו על כן הנהיגו גדולי הדור שאין להכשיר שום מקוה בלי הוראת ורשות הרב. על כן הדבר ברור שחלילה להכשיר המקוה מהיחיד בלי רשות הקהל והסכמת כת"ה ואותן אנשים אשר לא יצייתו וילכו לבית הטבילה בלי הכשר מכת"ה חוששני להם שנכשלים באיסור גזילה ח"ו ואף על איסור נדה".
עיינן לקמן בדין מקוה ניידת (פרק ט חלק ב).

• **לבנות המקוה לפי כל השיטות**

היום נהוג לבנות המקוואות לפי כל השיטות, אפילו במקום שאינם דרים בו שומרי תורה ומצוות, משני סיבות: א. כדי שלא יהיה ח"ו דרגות כשרות שונות של יהודים, וחששות של בני נידות. ב. כיון שדי במאמץ חד פעמי לבנות לפי כל החומרות ובזה להשפיע על עשרות שנים של טהרה.
וז"ל הגר"ח נאה (בספרו שיעור מקוה עמוד קמח) "מכל מקום לענין שיעור מקוה שהוא איסור כרת וטהרת משפחות ישראל דחוששין בה אף לדעת יחיד, יש להחמיר כהני דעות".

פרק ב

מקום בניית המקוה

- **לבנות מקוה במקום צנוע ומוסתר**

כתב המהר"י מינץ (שו"ת סימן ז) "על דבר המקוה, לעשות מקוה בין היהודים במקום צנוע כדי לטבול בזמנה ולחזור לביתה עם חשיכה ולרחוץ ולטבול במתינות ובלתי אימה ויראה ופחד לא בהליכה ולא בחזירה לא מערלים ולא מפריצים".

וז"ל המנחת יצחק (שו"ת חלק ב סימן קב) "הנה דבר זה אין צריך לפניו שח"ו לעשות כזאת בישראל לבנות מקוה טהרה במקום טומאה ר"ל (שמתקבצים נערים ונערות לבלות הזמן) כי אף בסתם מקום פרסום שרבים עוברים ושבים שם אין לבנות מקוה מכמה טעמים".

- **שיהיה סמוך לעיר**

כתב המנחת יצחק (חלק ז סימן פא) "מה שהבניין של מרחץ העיר, במקום רחוק מרובע היהודים יותר מחמש מיל (5 קילומטר) ונשים צעירות, שיש להם ילדים קטנים, קשה עליהם לנסוע מרחק רב לטבול, ויש חשש שיתרשלו ח"ו".

- **שלא לעשותו סמוך לבית הכנסת**

כתב המנחת יצחק (חלק ג סימן פח) "תשובה הנה אף שכאמור כל זה אין צריך ראייה, כי הניסיון יעיד על זה, והוא גדול מאלף ראיות, וכאשר העיד לפני כהד"ג שליט"א וכו', שיודע שכמה נשים אינן הולכות לטבילה בשם (איירי במקוה בבית המדרש) מפני טעם זה, וישראל ערבים זה לזה, וכל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה וכו', ומחייבנו נפשנו לכנס בספק עונש, כדי להחזיק דתינו ותורתינו".

פרק ג

דין טבילה במעיינות נהרות וימים

חלק א'

מהו מעיין ומהו מקוה

א. מעיין ומקוה מטהרים את הטובל מטומאתו

מקור הדין כתיב (ויקרא פרק יא פסוק לו) "אך מעיין ובור מקוה מים יהיה טהור".
וביאר רש"י "ועוד יש לך ללמוד יהיה טהור הטובל בהם מטומאתו".

ב. הגדרת 'מקוה'

מקוה מים פירושו: מקום כינוס מים, כמו שכתב בתרגום אונקלוס וגוב בית כנישת מיא. וילפינן מתורת כהנים (ספרא שמיני פרשה ט סוף פרק י) "אילו אמר מקוה מים יהיה טהור יכול אפילו מילא בכתיפו ועשה מקוה בתחילה יהיה טהור תלמוד לומר מעיין, מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים". למדים משם: שהמקוה צריך שעשייתו תהיה בידי שמים, דהיינו שיתכנסו המים בתוך בור המקוה ללא שיתוף מעשה אדם.

ג. הגדרת 'מעיין'

מעין הוא: מים שיוצאים בנביעה תמידית ממקור התהום.

ד. 'ים' - דינו לגבי טבילה

1. מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ה משנה ד) "רבי יוסי אומר כל הימים מטהרים בזוחלין ופסולין לזבין ולמצורעים ולקדש מהם מי חטאת".

2. ביאור המשנה

רבי יוסי ס"ל שכל הימים דינם כמעלה החמשית, שמטהר בזוחלין ובכל שהוא, אמנם אין דינם כמעלה הששית, ולכן פסולים לזבין ולמצורעים ולקדש מהם מי חטאת דכל אלו צריכים מים חיים, ואין מים חיים אלא מי מעיינות הנובעים, ומימות אלו אינם נובעים, וזהו שקראם הכתוב מקוה לפי שאין תורת מים חיים עליהם.

3. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף ה) "כל הימים יש להם דין מעיין לטהר בזחילה".
ומכל מקום: מורים גדולי ההוראה שליט"א לא לטבול אלא במקוה מסודר מפני כמה תקלות שיש בזה, וכדלקמן.

חלק ב'

חילוק בין מעיין למקוה

א. מקור הדין

איתא בתורת כהנים (ספרא שמיני פרשה ט) "אילו אמר מקוה מים יהיה טהור יכול אפילו מילא בכתיפו ועשה מקוה בתחילה יהיה טהור, תלמוד לומר מעיין מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים, אי מה מעיין שאין בו תפיסת ידי אדם אף מקוה שאין בו יצא המניח קנקנים בראש הגג לנגבן ונתמלאו מים, תלמוד לומר בור, אי בור יכול אף בור שבספינה יהא טהור תלמוד לומר מעיין, מה מעיין שעיקרו בקרקע, אף מקוה שעיקרו בקרקע, אי מה מעיין מטהר בכל שהוא אף מקוה מטהר בכל שהוא תלמוד לומר אך מעיין, המעיין מטהר בכל שהוא והמקוה בארבעים סאה".

ב. אלו הם ההבדלים בין מעיין למקוה

1. מקוה אין מטהר אלא כשהוא באשבורן, דהיינו שהמים עומדים במקומם ולא כשהם במצב של זחילה, והמעיין מטהר אף כשמימיו זוחלים והולכים. וז"ל השולחן ערוך (סעיף ב) "מי מעיין מטהרין אף בזוחלין (פירוש זוחלין נמשכים והולכים ואינן מכונסים) מי גשמים אין מטהרין אלא באשבורן". וטעם החילוק הביא הבית יוסף בשם המרדכי "דטעמא דמילתא משום דמעיין נקרא בכל ענין בין זוחלין בין באשבורן, אבל מקוה אינו נקרא אלא באשבורן, כדכתיב יקוו המים אל מקום אחד".
2. במקוה בעינן ארבעים סאה, ומעיין מן התורה אינו צריך ארבעים סאה אלא כל זמן שגופו מתכסה בו עלתה לו טבילה, ומדרבנן בעינן ארבעים סאה. וז"ל השולחן ערוך (סימן רא סעיף א) "עד שתטבול כל גופה בבת אחת במי מקוה או מעיין שיש בהם ארבעים סאה".
3. ג' לוגין של מים שאובים שנפלו למקוה שאין בו ארבעים סאה פוסלין המקוה לעולם ובמעיין אינם פוסלים. וז"ל השולחן ערוך (סעיף טו) לגבי מקוה "אבל כל זמן שאין במקוה ארבעים סאה, אפילו אם אינו חסר אלא כל שהוא, אם נפלו לתוכו ג' לוגים מים שאובים, פסלוהו. ולגבי מעיין: כתב השולחן ערוך (סעיף מ) "ואם הם מים נובעים, אין צריך לכך כי המעיין אינו נפסל בשאיבה". אמנם הרמ"א (שם) כתב "ומכל מקום נהגו להחמיר גם במעיין, כי יש חולקין אפילו במעיין ואומרים דשאיבה פוסלת, ולכן לכתחילה יש להחמיר לנקוב הכלי ששואבין בו, אף במעיין".
4. שינוי מראה, פוסל במקוה אבל אינו פוסל במעיין. כלומר דאם המקוה נשתנה מראה מימיו, נפסל המקוה אמנם מעיין שהשתנה מראהו אינו נפסל. וז"ל השולחן ערוך (סעיף כח) "אין שינוי מראה פוסל אלא במי גשמים שנעשו מקוה, אבל מעיין אינו נפסל בשינוי מראה".

חלק ג' טבילה בנהרות

א. רבו נוטפין על הזוחלין

מה שהבאנו לעיל דמעין מטהר אף בזוחלין, היינו כל זמן שמי המעיין הם הרוב אבל כשרבו מי הגשמים על מי המעיין, אין המעיין מטהר אלא באשבורן. וז"ל השולחן ערוך (סעיף ב) "היו הזוחלין מן המעיין מתערבים עם הנוטפים שהם מי גשמים, הרי הכל כמעין לכל דבר, ואם רבו הנוטפים על הזוחלין, וכן אם רבו מי גשמים על מי הנהר, אינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן, לפיכך צריך להקיף מפץ (פירוש כעין מחצלת) וכיוצא בו באותו הנהר המעורב, עד שיקוו המים ויטבול בהם".

ב. דין טבילה בנהרות

הקדמה

ישנם שלשה סוגי נהרות: 1. נהר שמקור מימיו הוא רק ממי גשמים. 2. נהר שמקור מימיו גם ממי גשמים וגם מנביעה עצמית. 3. ונהר שמקור מימיו רק מנביעה עצמית.

1. נהר שמקור מימיו רק ממי גשמים

נהר זה דינו כמקוה שאינו מטהר אלא באשבורן, ולכן אין לטבול בו כיון שהוא במצב זחילה. ונהר זה, ניקרא על פי הראשונים בשם נהר מכזב, דהיינו נהר שמימיו נפסקים אחת לשבע שנים ללא סיבה. וז"ל הרמ"א (סעיף ב) "מיהו יש לזוהר מלטבול בנהר המתהווה לגמרי על ידי גשמים, וכשאינן גשמים פוסק לגמרי, אף על פי ששאר נהרות שופכים לתוכו בשעת הגשמים ומתהווה על ידן, מ"מ הואיל ופוסק לגמרי בשעה שאין גשם, אסור לטבול בו דרך זחילתו עד שיקוו המים שבתוכו".

2. נהר שמקור מימיו גם מנביעה עצמית וגם ממי גשמים

(א) מקור הדין

איתא בגמרא (בכורות דף נה:): "תניא, רבי מאיר אומר, יובל שמו, שנאמר והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו, ולמה נקרא שמו פרת, שמימיו פרים ורבים. מסייע ליה לשמואל, דאמר שמואל, נהרא מכיפיה מיברייך, ופליגא דרב, דאמר רב אמי אמר רב, מיטרא במערבא, סהדא רבה פרת. אבוה דשמואל עביד

להו לבנתיה מקוה ביומי ניסן, ומפצי ביומי תשרי, מקוה ביומי ניסן, סבר לה כרב, דאמר רב אמי אמר רב, מיטרא במערבא, סהדא רבה פרת, שמא ירבו נוטפין על הזוחלין, והווי להו מי גשמים רובא. ומפצי ביומי תשרי ופליגא דידיה אדידיה, דאמר שמואל, אין המים נטהרים בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי."

(ב) ביאור הגמרא

למדנו לעיל שהחילוק בין מעיין למקוה זה שהמעין מטהר אף בזוחלים, ואילו מי גשמים מטהרים רק באשבורן. **הדיון בגמרא הוא:** לענין מעיין שיש לחשוש שמא מי הגשמים מהווים את רוב המים, ולכן אין לטבול בו בתורת מעיין המטהר בזוחלים אלא בתורת מקוה המטהר באשבורן בלבד.

(1) **רבי מאיר אומר** שנהר פרת מתרבה מאליו, משום כך אין לחוש למי גשמים ומותר לטבול בו אף בימות הגשמים משום שעיקר ריבוי נעשה מהנביעה ולא מחמת מי הגשמים. **וכן סובר שמואל** שאמר נהרא מכיפיה מיבריך. סברא זו מתבססת על הנאמר במסכת תענית (כה:): אין לך טפח יורד מלמעלה שאין תהום עולה לקראתו טפחיים, דהיינו שלמרות שלמראית עינינו נראה שהנהר מתרבה מחמת הגשמים, האמת אינה כך אלא עיקר ריבוי הנהר נעשה מחמת מי התהום ולכן מטהר בתורת מעיין, כלומר אף בזוחלים. **וכמו שביאר הרא"ש** (מובא בבית יוסף) "אף על פי שיש בנהר עשר ידות מים ממה שהיה בתחלה ולא חיישינן שמא רבו הנוטפים על הזוחלין לפי שרוב תגבורת המים הוא ממקום נביעתו שכשירדין גשמים ואויר העולם מתלחח ונעשה רטוב גם מקור הנהר ותוצאות מימיו מקבלים שפע מלחלוחית האויר ומוציאין מים בשפע והנהר מתגבר והולך ורבה מעצמו".

(2) **אמנם רב סובר** שעיקר ריבוי נהר פרת נגרם ממי הגשמים, וכן סובר אביו של שמואל ולכן לא הניח את בנותיו לטבול בנהר פרת בימות הגשמים. בנוסף לרב ולאביו של שמואל, **ומביאה הגמרא** מימרא של שמואל שאף הוא סובר שאין לטבול בנהר פרת בימות הגשמים משום החשש הנ"ל.

(ג) שיטות הראשונים בזה

(1) שיטת רבינו תם

רבינו תם פוסק כמימרא הראשונה שהגמרא הביאה בשם שמואל, כלומר שמותר לטבול בנהרות אף בימות הגשמים. **והטעם ביאר התוספות** (בכורות דף נו. ד"ה אין) דמסייעתא ליה ברייתא דאמר יובל שמו".

אמנם רבינו ירוחם מבאר בדעת רבינו תם דצריך להמתין ב' או ג' ימים. **וז"ל הבית יוסף** "ודלא כדכתב רבינו ירוחם (נכ"ו ח"ה רכו ע"ג) דאפילו לרבינו תם אותם נהרות שגדלים לפעמים הרבה ממי גשמים צריך להמתין שנים או שלשה ימים

שיחזור הנהר לדרכו מאחר שאנו רואים שלפי שעה נתגדל ונתרבה הנהר כל כך מירידת גשמים עב"ל". וכן נקט הקיצור שולחן ערוך כשאי אפשר, וכדלקמן.

2) שיטת ר"י

ר"י פוסק הלכה כרב וכאבוה דשמואל, שאין לטבול בנהר כשיש לחוש שמי הגשמים רבו על הזוחלים.

3) שיטת המהר"ם

המהר"ם מבאר דהמימרא השניה שהגמרא הביאה בשם שמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן דנהי דנהרא מכיפיה מיבריך לא עבדינן בה עובדא גזירה משום חרדלית של גשמים. וז"ל הבית יוסף "כיון דפליגא דידיה אידידיה שמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן בההיא דאמר אין המים מטהרים בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי דנהי דנהרא מכיפיה מיבריך לא עבדינן בה עובדא גזירה משום חרדלית של גשמים דאי שרינן לטבול בנהרות יאמרו העולם נוטפין מטהרין בזוחלין דסברי דרובן נוטפין ולא ידעי דנהרא מכיפיה מיבריך ואתו למישרי למיטבל בחרדלית של גשמים דהיינו זרם מי גשמים הזוחלים מדליו של הר והנהו לא מטהרי בזוחלין דכולהו נוטפים נינהו".

ד) להלכה

נחלקו השולחן ערוך והרמ"א:

1) כתב השולחן ערוך (סעיף ב) "וכן אם רבו מי גשמים על מי הנהר, אינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן. לפיכך צריך להקיף מפץ וכיוצא בו באותו הנהר המעורב, עד שיקוו המים ויטבול בהם".

2) כתב הרמ"א "וכן נכון להורות ולהחמיר, אבל יש מתירים לטבול בנהרות כל השנה, אף בשעת הגשמים והפשרת שלגים ורבו הנוטפים על הזוחלין, משום דעיקר גידול הנהר הוא ממקום מקורו, וכן נהגו ברוב המקומות במקום שאין מקוה, ואין למחות ביד הנוהגין להקל כי יש להם על מי שיסמוכו וכו', אבל בנהר שאינו פוסק, אף על פי שבשעת הגשמים מתרחב ומתפשט על כל גדותיו, מותר לטבול בו בכל מקום לפי סברת המקילין, ולפי מה שנהגו".

ה) לשיטת ר"י האם יש מקום שמותר לטבול בו בנהר

- הר"ן והראב"ד ביארו שהאיסור לטבול בנהר נאמר רק במקום שלא היה הנהר מהלך בו בתחילה, אך במקום שהיה הנהר מהלך בתחילה, אין ריבוי הנוטפים מבטל את דין טהרת הזוחלים שהיה בנהר, ומותר לטבול בו אף עתה.
- בדעת הרמב"ם מצאנו שני הסברים:

הסבר הר"ן בשיטת הרמב"ם:

אם הוסיף מים במקור (גומת) המעין: במקום שהיה מהלך מתחילתו אפילו הוסיף עליו כל מימות שבעולם נשאר דינו כמעין, ובמקום שלא היה מהלך מתחילתו אם רבו המים הנוטפים על מימי המעין, אין דינו כמעין. הוסיף מים בהמשך הנהר: אם רבו הנוטפין על הזוחלין פסול לטבול בו אפילו במקום שהיה הולך מתחילה. אמנם פשוט דכשרבו הזוחלין על הנוטפים מותר לטבול בין מה שהתרחק מגומת המעין בין בהמשך הנהר שהיה הולך מתחילתו בין מה שהתרחב מהנהר.

הסבר הכסף משנה בשיטת הרמב"ם:

דהעיקר תלוי שאם היה מעיין מושך מתחילה (דהיינו במצב זחילה) מטהר בזחילה אף אם רבו הנוטפין עליו ואף במקום שלא הגיעה זחילתו קודם דכל שהוא מושך חשיבי המים הבאים אליו כזרועים תוך המעיין ובטלים בו. וכשלא היה המעיין מושך, אם רבו נוטפין על הזוחלין פסול מלטהר בזחילה אף במקומו הראשון שהיה זוחל בו בתחילה. (לשון שערי מקואות ס"ק יד).

- המהרי"ק ביאר שכאשר רבו נוטפים על הזוחלים, המעיין פסול כולו לטהר בתורת מעיין, אלא מטהר באשבורן בלבד. וכאשר רבו זוחלים על הנוטפים, המעיין מטהר בזוחלים רק במקום שהיה מהלך מתחילתו.

להלכה

הש"ך (ס"ק יא) פסק כהמהרי"ק. שמותר לטבול רק במקום שהנהר היה מהלך בתחילה כאשר רבו זוחלים על הנוטפים, אבל במקום שהתרחב הנהר אין לטבול בו אף שרבו זוחלים על הנוטפים.

(ו) אופנים שהתירו טבילה בנהר

בשעת הדחק כתב הרמ"א "אבל יש מתירים לטבול בנהרות כל השנה, אף בשעת הגשמים והפשרת שלגים ורבו הנוטפים על הזוחלין, משום דעיקר גידול הנהר הוא ממקום מקורו, וכן נהגו ברוב המקומות במקום שאין מקוה, ואין למחות ביד הנוהגין להקל כי יש להם על מי שיסמוכו וכו', אבל בנהר שאינו פוסק, אף על פי שבשעת הגשמים מתרחב ומתפשט על כל גדותיו, מותר לטבול בו בכל מקום לפי סברת המקילין ולפי מה שנהגו".

וכתב הקיצור שולחן ערוך (סימן קסב סעיף יב) "גם במקום שאין מקוה אם באפשרי יש להחמיר, שאם הנהר נתרבה ממי גשמים, תמתין בטבילתה ב' או ג' ימים עד שישוב לאיתנו, וטוב אם באפשרי שלא תטבול במקום שנתרחב אלא במקום שהולך תמיד, דבזה יש להקל קצת טפ"י".

במקום שיש מקוה

כתב הקיצור שולחן ערוך (סימן קסב סעיף יב) "אבל במקום שיש מקוה, חלילה להקל".

3. נהר שמקור מימיו רק מנביעה עצמית

נהר זה דינו כמעייין לכל דבר שמטהר אף בזוחלין. כתב השולחן ערוך (סעיף ה) "כל הימים יש להם דין מעייין לטהר בזחילה".

חלק ד' דין טבילה בים

א. דינו של ים כמעייין לענין טבילה

מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ה משנה ד) "רבי יוסי אומר כל הימים מטהרים בזוחלין ופסולין לזבין ולמצורעים ולקדש מהם מי חטאת".

ביאור המשנה

רבי יוסי ס"ל שכל הימים דינם כמעלה החמשית שמטהר בזוחלין ובכל שהוא, אמנם אינם דינם כמעלה הששית, ולכן פסולים לזבין ולמצורעים ולקדש מהם מי חטאת, דכל אלו צריכים מים חיים, ואין מים חיים אלא מי מעיינות הנובעים, וכיון שמים אלה אינם נובעים, לכן קראם הכתוב מקוה לפי שאין תורת מים חיים עליהם.

להלכה

פסק השולחן ערוך (סעיף ה) "כל הימים יש להם דין מעייין לטהר בזחילה".

ב. דין טבילה בגל שנתלש

מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ה משנה ו) "גל שנתלש ובו ארבעים סאה ונפל על האדם ועל הכלים טהורים".

ביאור המשנה

המשנה מדברת בדין גל ענק שנתלש מהים ויש בו ארבעים סאה ונפל על האדם וכיסהו כולו כאחת, או על הכלים, מטהר, דדינו כמעייין, שהלכה כרבי יוסי שכל הימים דינם כמעייין. והטעם שצריך ארבעים סאה אף שהגל נתלש מהמעייין. ביאר הש"ך דכיון שהגל נתלש ממקום חיבורו א"כ אין דינו כמעייין לגמרי אלא שצריך ארבעים סאה ורק לעינן זוחלין עדיין תורת מעייין עליו. אמנם הט"ז ביאר דאיירי בטבילת אדם ולכן צריך ארבעים סאה, דזה השיעור שגוף האדם מתכסה בו ואין

הכי נמי אם נפל עליו גל בפחות מארבעים סאה וכל גופו נטבל בו עלתה בו טבילה דגל שנתלש אינו מאבד מכוחו כמעין.

להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף ה) "הילכך גל שנתלש מהים ובו ארבעים סאה ונפלו על האדם או על הכלים, עלתה להם טבילה. אבל אם הטביל בגל כשהוא באויר, קודם שיפול על הארץ, אף על פי שיש בו ארבעים סאה, או שזרק כלים באמצעות הגל שהוא עשוי ככיפה, לא עלתה להם טבילה". (הא דלא מהני טבילה באויר משום דכתיב אך מעיין ובור מקוה מים, והנך אין דרכן להיות באויר אלא בקרקע).

הזהירות הנצרכת בטבילה בים

1. שתטבול בבגד רחב

כתב היביע אומר (שו"ת חלק א יורה דעה סימן יט אות יד) "וכן הוריתי זה מכבר, לאחד שנוסע עם אשתו לעיר שאין שם מקוה, ושוהה שם ימים רבים לצורך פרנסתו, שאפשר לה לטבול בנהר על ידי חלוק רחב משום צניעות. ומה שכתב התוספות (נדה סו:) אשה לא תטבול בנמל, כי בני אדם מצויין שם ובעינתא, וממהרת לטבול מפני שבושה מבני אדם המצויין שם. עיין שם. וכן פסק מרן (סימן קצח סעיף לד) נראה דהיינו דוקא כשטובלת ערומה, מה שאין כן בחלוקה".

2. שתהיה שם בלנית או שהיא תאחוז את שערותיה בידיה משום חציצה

כתב השולחן ערוך (סימן קצח סעיף מ) "צריך לעמוד על גבה יהודית גדולה יותר מי"ב שנה ויום אחד בשעה שהיא טובלת שתראה שלא ישאר משער ראשה צף על פני המים, ואם אין לה מי שתעמוד על גבה, או שהוא בלילה, תכרוך שיערה על ראשה בחוטי צמר או ברצועה שבראשה, ובלבד שתרפם או בשרשרות של חוטים חלולות או קושרת בגד רפוי על שערותיה".

וכשאי אפשר באופנים הנ"ל, כתב הפתחי תשובה (סימן קצה ס"ק ב) בשם הנודע ביהודה, דנשאל באיש ואשה הדרים בכפר ואין שם יהודי או יהודית זולת הזוג לבדם אם מותר לבעלה לעמוד עליה כשהיא טובלת לראות שתהא כולה תחת המים ואם יכול לתמכה בידיו לדחפה תחת המים וכתב שמצד הסברא נראה כיון דאיסור נגיעה (כדעת הש"ך ס"ק כ) וכן איסור הסתכלות במקומות המכוסים הוא שמא יבא לידי הרגל דבר, ברגע זה לא חיישינן דלא שביק היתרא שתיכף ברגע זה מותרת בעלותה מן המים, ולכן אם אי אפשר בענין אחר, יש להתיר.

ואם לא עמדו על גבה או לא עשתה באופנים הנ"ל, כתב הפתחי תשובה (ס"ק כב) בשם רבינו עקיבא איגר, דאם לא עשתה תיקון זה וטבלה בינה לבין עצמה, לא עלתה הטבילה עיין שם.

3. לזוהר מלטבול במקום שיש טיט וכן מאבק שעל רגליה

כתב השולחן ערוך (סימן קצח סעיף לג) "לא תטבול במקוה שיש בקרקעיתו טיט, משום חציצה, אלא אם כן תתן עליו זמורות וכיוצא בהם, דבר שאינו מקבל שום טומאה, ואם טבלה, יש אומרים שלא עלתה לה טבילה". **ועוד כתב** (סעיף מה) "לא תטבול באבק של רגליה, ואם טבלה, יש מי שאומר שאינו חוצץ ויש מי שאומר שחוצץ, אלא אם כן שפשה או שטבלה בחמין".

4. **גובה המים** כתב השולחן ערוך (סימן קצח סעיף לו) צריך שיהיה המקוה גבוה ממעל לטבורה זרת, לפחות. **ועל כן לכתחילה צריך שיהיו המים בגובה 122 ס"מ.**

אמנם הורה מורינו הגאון רבי מנחם מנדל לובין שליט"א (בזמן של מגפת הקורונה דהיו נשים שהיה אסור להם לטבול במקוה או משום שהם חולות או

משום שהם היו צריכות להיות בבידוד) שעדיף שתטבול בשכיבה כדי שלא יהיה ביעתותא ופחד בעומק המים.

ג. אופנים שהמעין יורד מהגדרתו להיות כמקוה

1. מעין שהמשיכו לבריכה

מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ה משנה א) "מעין וכו', העבירו על גבי בריכה והפסיקו הרי הוא כמקוה, חזר והמשיכו פסול לזבים ולמצורעים ולקדש מהן מי חטאת עד שידע שיצאו הראשונים".

ביאור המשנה (על פי הר"ש והרא"ש)

מדובר בבריכה מלאה מי גשמים המטהרים באשבורן בלבד שהמשיך לתוכה מעין. **בשעה שהמעין מקלח לתוכה:** דינה כמעין לטהר בזוחלים ובכל שהוא, אך אם הפסיק את קילוח המעין: חזרה הבריכה לדינה המקורי ומטהרת באשבורן בלבד. **ואם חזר והמשיך את המעין לתוכה:** חזרה לדין מעין לעניין טהרה בזוחלים ובכל שהוא אך לא לעניין טהרת מצורעים וקידוש מי חטאת, עד שידע שיצאו כל המים הראשונים.

להלכה

פסק השולחן ערוך (סעיף י) "מעין שהמשיכו לבריכת מים שהם נקיים ועומדים, יש לה דין מעין, ואם הפסיק ראש הקילוח, חזר להיות לה דין מקוה, ואם חזר והמשיך קילוח המעין לתוכה, חזרה לדין מעין".

2. מעין שהעבירו על גבי אחורי הכלים

מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ה משנה ב) "העבירו (את המעין) על גבי כלים או על גבי ספסל, רבי יהודה אומר הרי הוא כמו שהיה, רבי יוסי אומר הרי הוא כמקוה. ובלבד שלא יטביל על גבי הספסל".

ביאור המשנה (על פי הרא"ש והרמב"ם)

מדובר במעין שהעבירו על גבי אחורי הכלים, וקיי"ל כרבי יוסי, ולכן נפסלו מלטהר כמעין ודינם כמקוה. **והטעם** היות שבמקום זה פסול לטבילה ס"ל לרבי יוסי שנפסק שם מעין ממנו. **ומה שאין לטבול על גבי הכלי עצמו** הוא גזירה אטו טבילה בתוך הכלי. דהיינו: שמא מתוך שיטבלו על גביהם יבואו לטבול בתוכם

ונמצאו טובלים תוך כלי (כדלעיל סימן קצח) והואיל ומקום זה פסול לטבילה החשיבו חכמים כאילו נפסק המעיין.

להלכה

פסק השולחן ערוך (סעיף יב) "מעייין שהעבירו על גבי אחורי כלים והמשיכו למקום אחר חזר להיות לו דין מקוה, ובלבד שלא יטבול על אחורי כלים ממש".

3. מעיין המקלח בטפטוף

מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ה משנה ה) "הזוחלין כמעייין והנוטפים כמקוה".

ביאור המשנה (על פי הרמב"ם)

המים של המעיין אם הם זוחלין ללא הפסק דינן כמעייין, אמנם אם המעיין יורד מההר טיפין טיפין בהפסק, דינו כמקוה שאינו מטהר אלא באשבורן ובארבעים סאה.

להלכה

פסק השולחן ערוך (סעיף יג) "מעייין שיוורד מההר טיפין טיפין בהפסק, יש לו דין מקוה אלא אם כן יורד בקילוח בלא הפסק".

חלק ה'

דין מי באר שבחפירה

א. טבילה בחפירת בורות

מקור הדין

כתב הבית יוסף (סעיף א) "כתב מהרי"ק בשורש נ"ו דבארות העשויים בידי אדם שמים נובעים מהם אף על פי שאין מימיהם יוצאין לחוץ, דין מעיין גמור יש לו, אף על גב דאמר בתורת כהנים, מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים והני בארות הם עשויים בידי אדם, האי בידי שמים לא קאי אחפירת קרקע אלא אהויית המים שנתהוו שם בידי שמים, לאפוקי מילא בכתף".

להלכה

כתב הש"ך (ס"ק א) "אבל הבארות שנובעים הם מעיין גמור לכל דבר כמ"ש מהרי"ק והבית יוסף בשם ת"ה ובתשובת הרמב"ן סימן רל"א עיין שם".

ב. הסימנים להכיר אם מי מעיין הם

כתב הלחם ושמלה (לחם ס"ק עד) "והסימנים להבחין אם הם מי מעיין, שאם הם בוקעים דרך נביעה מלמטה למעלה ולא דרך צדדים הם מי מעיין, גם אם המים מעלים כעין גלים הם מי מעיין, וכן אם נובעים תמיד ממקום אחד נביעה שוה ותמידית, וכן המים היוצאים מבין הסלעים הם בלי ספק מי מעיין, ועוד יש סימנים ידועים לאומנים ובקיאין, והכלל הוא, שכל המימות הבאים מן הצד דרך המשכה וטפטוף, אין לסמוך להקל ולומר שהם מי מעיין עד שיתברר לו".

ג. הדין בספק אם מי חפירה זו נובעים מעצמם

כתב המשכנות יעקב (שו"ת סימן מה) "**שאלה** בדין המקוואות על ידי חפירות הקרקע בעומק עד שמוצאין מים נובעין מעצמן וכשרוצין לנקות אותן אם צריכין לנקוב הכלי ששואבין בו המים כשפופרת הנוד כדי שלא יהיו המים הנופלין מן הכלי אל המקוה. שאובין ויפסלו המקוה כשתחסר מארבעים סאה או נאמר שהמקוואות הללו דין מעיין להם ואין נפסלין בשאובין כלל".

ומסיק שם: במקרי שיש ספק אולי אין כאן נביעה עצמית, חיישינן שמים אלו באו דרך גידי הארץ מנהרות סמוכים, או שהם מים שבאו מתמציות לחות ההרים מן הגשמים שנבלעו בתוכם ועצם החילחול לא מחברם והוי כמקוה בפני עצמם שצריכים ארבעים סאה וגם אין מטרהין בוחלין אלא באשבורן דאולי אינם מי מעיין כלל.

פרק ד

שיעור מי מקוה

חלק א'

שיעור מי מקוה לאדם

א. כמות המים

כמות המים הנצרכים למקוה הם ארבעים סאה:

כדאיתא במשנה במסכת מקוואות (פרק א משנה ז) "למעלה מהן מקוה שיש בו ארבעים סאה". וכן במסכת עבודה זרה (עה:): "אך במי נדה יתחטא (במדבר לא, כג) מים שהנדה טובלת בהם הוי אומר ארבעים סאה".

ומקורו:

מתורת כהנים (ספרא שמיני פרשה ט) "תלמוד לומר אך מעיין, המעיין מטהר בכל שהוא, והמקוה בארבעים סאה".

ובסוף פרק קמא דחגיגה (יא). "תניא ורחץ במים, במי מקוה, את כל בשרו מים שכל גופו עולה בהם, וכמה הם, אמה על אמה ברום שלש אמות, ושיערו חכמים מי מקוה ארבעים סאה".

ביאור הברייתא:

נאמר בפסוק בענין טהרת בעל קרי מטומאתו (ויקרא טו טז) "ואיש כי תצא ממנו שכבת זרעו רחץ את בשרו".

ולומדים מהפסוק שלשה דברים:

א. "במים" כלומר שיטבול במים.

ב. סוגי המים, דממה שנאמר במים בניקוד פת"ח (תחת האות בי"ת) ולא נאמר במים בניקוד שו"א (תחת האות בי"ת) למדין שצריך הטמא לטבול לטהרתו במים המיוחדים שהם מי מקוה, דהיינו מי גשמים שנקוו ונאספו מעצמם ולא במים שאובים שהובאו לשם בידי אדם.

ג. מהו שיעור המים שבמקוה, "כל בשרו", יש לדרוש שצריך לטבול לטהרתו בשיעור מים שכל גופו של אדם בינוני עולה מתכסה בהן, וכמה הן המים בשיעור זה מים הנכנסים בבור שמדותיו אמה אורך על אמה רוחב ברום בגובה שלש אמות. ושיערו חכמים לפי מדות אלו ששיעור מי המקוה הוא ארבעים סאה.

ב. כמות המים בליטרים

מצאנו מחלוקת אחרונים באופן כמות המים בליטרים, ומחלוקתם תלויה בחישוב האצבעות והאמות:

- 1) לדעת החזון אי"ש שבכל אמה יש כד אצבעות, אצבע היא 2.5 ס"מ, יוצא שאמה היא 60 ס"מ. וכיון שארבעים סאה זה אמה על אמה ברום שלש אמות 60 x 60 x 180 ס"מ גובה, יוצא שהשטח של המקוה הוא 648.000 סמ"ק, וכיון שבכל סמ"ק יש גרם אחד של מים יוצא ששיעור מקוה הוא 648 ליטר.
- 2) ולדעת הגר"ח נאה אצבע היא: 2 ס"מ x 24 אצבעות שבאמה יוצא 48 ס"מ, 48 x 48 x 144 ס"מ גובה, יוצא שהשטח של המקוה הוא 331,776 סמ"ק וכיון שבכל סמ"ק יש גרם אחד של מים יוצא ששיעור מקוה הוא 331.8 ליטר.

אמנם ישנן דעות רבות בשאלה כמה בדיוק זה אצבע וממילא מה שיעור מקוה. השיעורים נעים בין 250 ל-922 ליטר.

ולכתחילה ראוי שיהיה במקוה לפחות 1000 ליטר כדי לצאת ידי כל השיטות. וכן נוהגים כיום.

ג. שיעור ארבעים סאה דאורייתא או דרבנן

רוב ככל הפוסקים ס"ל ששיעור של ארבעים סאה במקוה הוא מדאורייתא. כדמשמע מהגמרא במסכת חגיגה "כל בשרו, מים שכל גופו עולה בהן. וכמה הן, אמה על אמה ברום שלש אמות. ושיערו חכמים מי מקוה ארבעים סאה", ומה שאמרו בניזיר (דף לח עמוד א) "אמר רבי אלעזר עשר רביעיות הן וכו', והאיכא, מקוה בר מההיא, דבטלוח רבנן". דמשמע ששיעורו מן התורה הוא רביעית, ומדרבנן ארבעים סאה, היינו לכלים, והטעם שביטלו, שלא יבואו להתיר אטו כלים גם אדם ברביעית. וז"ל הריב"ש (שו"ת סימן רצד) "תשובה לא כי אלא מדאורייתא בעינן מ' סאה לאדם הטובל במי מקוה". והביא כן בשם הרשב"א (תורת הבית שער המים שער א).

אמנם דעת רבינו יונה (על הרי"ף ברכות דף מא. ד"ה ונראה) ששיעור ארבעים סאה הוא מדרבנן, ומדאורייתא סגי במה שעולה כל גופו במים בבת אחת.

ולמד כן ממה שאמרו בגמרא (נזיר דף לח.). שרביעית של מקוה שאפשר להטביל כלים קטנים ברביעית מים בטלוחו חכמים ואי אפשר לטבול בו והעמידו המקוה על ארבעים סאה, הרי שארבעים סאה הוא רק מדרבנן.

ומה שדרשו במסכת חגיגה שיעור מקוה שהוא ארבעים סאה ס"ל דדרש זה אסמכתא בעלמא הוא. וז"ל "דמן התורה אין שום טבילה צריכה מ' סאה אלא טבילת כל גופו בלבד וכו' אלא שחכמים אמרו שלא יהיה חילוק בין טבילת גופו לטבילת כלים והצריכו הכל במ' סאה כדאמרינן (נזיר לח א) רביעית של תורה בטולי בטלוח ור"ל אף על פי שטבילת כלים די ברביעית מן התורה כיון שהכלים מתכסים במים אפ"ה בטלו חכמים זה השיעור והעמידו הכל בשיעור מ' סאה".

ועיין בב"ח שלמד שכן כתב הבית יוסף בדעת הרמב"ם והראב"ד וכן הביא בשם הסמ"ג. וכן כתב הלבוש (סעיף א) "ושיערוהו ז"ל שהם מ' סאה מים וזהו שיעור מקוה, וכו' מיהו לא אמרו זה אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא, אבל מן התורה בין אדם בין כלי מתחטא בפחות מארבעים סאה רק שכולו עולה בה בבת אחת כדילפינן לעיל מהקישא".

וז"ל החזו"א (יו"ד סימן קמא אות ה) וחלילה לעשות פלוגתא ביסוד הלכה קבועה ומקובלת דמ"ס דאורייתא לעולם. כן אין לעשות שום סניף מדברי הב"ח (יו"ד סימן ק"ך) שכתב בפשיטות דמ"ס אינו אלא מדרבנן שכל דבריו ז"ל תמוהין ובלתי מובנין, שכתב שזה מבואר בבית יוסף (סימן רא) בשם הרמב"ם והראב"ד והתם מבואר דמ"ס דמקוה לכלים אינו אלא מדרבנן אבל לענין טבילת אדם אין זכר בבית יוסף שם. וכן הביא הב"ח שם דברי הסמ"ג ואינם ענין כלל למה שרצה להכחיד מהם, ודברי הסמ"ג בטבילת כלים דמה"ת סגי ברביעית ומדרבנן מ"ס (שו"מ שכבר כתוב כ"ז בריב"ש סימן רצד). ועיין שם שגם את דברי רבינו יונה ביאר באופן אחר.

חלק ב'

שיעור מי מעיין לאדם

א. מקור הדין

שנינו במשנה (פרק א משנה ז) "למעלה מהן, מקוה שיש בו ארבעים סאה, שבו טובלין ומטבילין. למעלה מהן, מעיין שמימיו מועטין ורבו עליו מים שאובין, שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעיין להטביל בו בכל שהוא".

ב. ביאור המשנה

המעלה השלישית היא: מקוה, שאין מטהרת אלא אם כן יש בו ארבעים סאה ממיו גשמים שנקוו למקום אחד שבו טובל אדם ומטבילים כלים. והמעלה הרביעית היא: מעיין שמימיו מועטים, שהמעיין מטהר בכל שהוא, ובזוחלין, אך מאבד שמו כשרבו עליו מים שאובים. ולכן מעיין זה שרבו עליו מים שאובים אינו מטהר בזוחלין אלא באשבורן, אמנם, הואיל ועדיין יש בו מי מעיין מועטין הרי הוא מטהרה בכל שהוא, ואינו צריך ארבעים סאה כדי לטהר.

ג. מחלוקת אם הטובל במעין צריך ארבעים סאה

- 1) דעת הרמב"ם והראב"ד דשיעור מי מעיין לאדם הוא בכל שהוא. ולשיטתם הביאור במשנה הוא: דסיפא של המשנה קאי על מה שנאמר ברישא דטובלין ומטבילין, ומכיוון שברישא מדובר על טבילת אדם, דבעי ארבעים סאה במקוה, הוא הדין בסיפא ולעניין מעיין מדובר גם לענין טבילת אדם דמהני כל שהוא, ולכן ס"ל דטבילת אדם במעיין שאין בו ארבעים סאה, אם כל גופו מתכסה במים כשרה. וגורסים במשנה ולמעין לטהר בכל שהוא.
- 2) דעת הר"י והרא"ש דשיעור מי מעיין לאדם הוא בארבעים סאה. ולשיטתם ביאור המשנה הוא: דסיפא של המשנה איירי לעניין טבילת כלים בלבד דסגי בכל שהוא, אך לעניין טבילת אדם בעי ארבעים סאה. וגורסים במשנה ולמעין להטביל בו בכל שהוא. (עיין ר"ש פרק ה משנה ב). והראשונים הוכיחו כן מהגמרא (חגיגה דף כב.) שאמרו דהא ארעא כולה חלחולי מחלחלא ובעינן דאיכא ארבעים סאה במקום אחד. ובודאי מיירי במעין כי חלחול המים בקרקע שייך במעין ולא במקוה. ואם כן מוכח שבעינן גם במעין מ' סאה. וכתב הרא"ש שאין להשיב על ראיה זו וגם מסתבר הואיל ושיערו חכמים מי מקוה אמה על אמה ברום שלש אמות מים שכל גופו עולה בהן לא פלוג באדם לשער בכל אחד לפי גופו.

ד. להלכה

השולחן ערוך (סעיף א) פסק כדעת הר"י והרא"ש. וז"ל "עד שתטבול כל גופה בבת אחת במי מקוה או מעיין שיש בהם ארבעים סאה".

חלק ג'

שיעור מקוה ומעיין לטבילת כלים

א. מקור לטבילת כלים

שנינו במשנה (עבודה זרה דף עה:): הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים, את שדרכו להטביל יטביל".

ובגמרא "תנא וכולן צריכין טבילה בארבעים סאה. מנהני מילי, אמר רבא, דאמר קרא (במדבר פרק לא פסוק כג), כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר, הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת. תני בר קפרא, מתוך שנאמר במי נדה, שומע אני שצריך הזאה שלישי ושביעי, ת"ל, אך, חלק, אם כן, מה ת"ל במי נדה, מים שנדה טובלת בהן, הוי אומר, ארבעים סאה".

ביאור הגמרא

הגמרא מבארת מהיכן למדנו שכל הכלים הנקנים מגוי צריכים טבילה שנאמר בתורה לגבי הכלים שלקחו ממדין במלחמה כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר, כלומר כל דבר שתשמישו על ידי אש ככלים שמבשלים בהם צריך להכשירו גם על ידי האש, ותיבת וטהר מיותרת וממנה למדים שהוסיף לך הכתוב שגם לאחר שהכשירו באש דהיינו ליבון צריך עוד טהרה אחרת והיינו להטבילו. והגמרא מבארת שאין צריך להזות על הכלים ביום השלישי והשביעי, מתוך שנאמר בהמשך הפסוק אך במי נדה יתחטא, מפשוטו של פסוק הוא שאף במי נדה יתחטא הוא הזיית מי חטאת לטהרתם מטומאת מת וכן תירגם באונקלוס ופירש הרשב"ם אמנם חז"ל דרשו מפסוק זה שמי נדה הוא מים שהנדה טובלת בהם כלומר שצריך לטבול את הכלי במים שאשה נדה טובלת בהן הוי אומר במקוה של ארבעים.

ב. טעם לטבילת כלים

ביארו בירושלמי (עבודה זרה פרק ה הלכה טו) "שאלון לרבי ירמיה אמר צריך להטביל לפי שיצאו מטומאת הנכרי ונכנסו לקדושת ישראל". וכן כתב הט"ז (סימן קכ ס"ק א) "וטעם הטבילה כדי שיצאו מטומאתו של עובד כוכבים לקדושתו של ישראל". והוסיף הריטב"א בשם הרמב"ן (מסכת עבודה זרה דף עה: ד"ה הוה) "ותירץ דשמא הכא גזרת מלך היא משום מעלה שעשאוה כטבילת גר".

ג. האם טבילת כלים היא מדאורייתא

נחלקו הראשונים אם דרשה גמורה היא וחיוב הטבילה הוא מן התורה או שאין זה אלא אסמכתא וחיוב הטבילה אינו אלא מדרבנן:

- 1) דעת התוספות (ד"ה מים), הראב"ד (ד"ה משכנתא), הרשב"א (תורת הבית בית ד שער ד) ורבינו יונה שחיוב הטבילה הוא מן התורה.
- 2) אולם דעת התוספות רי"ד (ד"ה הלוקח) והרמב"ן (במדבר פרק לא פסוק כג) שחיוב זה אינו אלא מדרבנן.

ד. שיעור מקוה לטבילת כלים

נחלקו הראשונים האם כלים קטנים צריכים ארבעים סאה מן התורה:

- 1) דעת התוספות (ד"ה מים) שטבילת כלים הניקנים מן הגוים מן התורה היא דווקא בארבעים סאה שהרי טבילה זו חידוש הוא וגזירת הכתוב וגזירת מלך היא להצריך ארבעים סאה. וז"ל "אף על גב דרביעית סגי להטביל מחטין וצינוריות מדאורייתא היינו טבילת טומאה אבל טבילת כלי מדין חידוש הוא ובעי מ' סאה".
- 2) דעת הרמב"ן והמרדכי (רמז תתנט) שכל דין זה של ארבעים סאה אינו אלא מדרבנן.

ה. שיעור מעיין לטבילת כלים

נחלקו הראשונים לענין טבילה כלי גוים במעין שהרי לענין טבילה מטומאה מועיל אף בכל שהוא לכלים קטנים ואף מדרבנן:

- 1) דעת המרדכי שמועילה טבילה במעין בכל שהוא. וז"ל הטור (סימן קכ סעיף א) "וכתב בספר המצות אבל לא במעין אף על גב דמעין מטהר בכלי טמא בכל שהוא בכלים הלקוחים מן הנכרים צריך מ' סאה. ולא נהירא שאין להחמיר בטבילה זו טפי מבטבילת טמאה דלא ידעינן להך אלא ממנה".
- 2) דעת הסמ"ק (מצוה קצט) שאין מועילה בו טבילה במעין כל שהוא וביאר הבית יוסף (ד"ה וכתב בספר) שהסמ"ק למד דינו מדברי התוספות (ד"ה מים) שכתבו שטבילת כלי גוים חמורה מטבילת טומאה לענין רביעית שגזירת הכתוב שצריכים דווקא ארבעים סאה, ולדבריהם הוא הדין לענין מעין שאינו מועיל כיון שגזירת הכתוב דווקא בארבעים סאה.

ו. להלכה

כתב השולחן ערוך (סימן קכ סעיף א) "הקונה מהעובד כוכבים כלי סעודה של מתכת או של זכוכית, או כלים המצופים באבר מבפנים, אף על פי שהם חדשים צריך להטבילם במקוה או מעיין של ארבעים סאה".

ז. המקוה שטובלים בו הכלים צריך להיות מקוה הכשר גם לטבילת נדה

כתב האורחות הבית (מהרב משה שטרנבוך, פרק ט סעיף יא ובהערה שם) "טבילת הכלי תיעשה במקוה הכשרה לטבילת נשים, ואם הטביל במקוה שאובין העשוי לטבילת גברים לא מועיל, ומסתבר שבטבילת כלים אין צריך להחמיר בכל החומרות שנהגו בית ישראל היום שהמקואות בזריעה והמשכה והשקה, שדוקא מפני חומר איסור כרת ויסוד קדושת ישראל החמירו, ולא מצינו שהחמירו גם במצות עשה בעלמא".

ח. טבילת כלים בים ובנהרות

נחלקו האחרונים בזה:

כתב הדרכי תשובה (ס"ק כב) "ומותר לטבול כלים בנהרות אפילו ביומי דניסן ולא רחוק מעינין שמא ירבו הנוטפין על הזוחלין כנה"ג (בהגהות בית יוסף אות ה) ואו"ה עיין שם".

וכן כתב המשמרת הבית (פרק ז אות ו ובהערה 6) "ומותר לטבול כלים בים ואף על פי שהמים זוחלים, אבל נשים לא יטבלו בים ונהרות במקום שיש מקוה (דחוששין שרבו הנוטפים על הזוחלים ראה במקורות) אבל בטבילת כלים לא נהגו להחמיר בזה וטובלים כלים בים ובנהרות. ובדרך כלל יש בזה גם מעלה לטבילה במעיין שיש בו מ' סאה ללא זריעה והשקה כי החשש בים ונהר שאינו מכזב הוא רחוק".

אמנם הקנין דעה (סימן קכ ס"ק ד) הביא הדרכי תשובה בשם האו"ה הנ"ל והקשה עליו דהרי המעיין בתוך האיסור והיתר יראה דמתיר דוקא לנדה לטבול בנהרות אבל לא כתב שום היתר מיוחד לטבילת כלים. **ומסיק שם** "ומסתבר שבטבילת כלים אין צריך להחמיר בכל החומרות שנהגו בית ישראל היום שהמקואות בזריעה והמשכה והשקה, שדוקא מפני חומר איסור כרת ויסוד קדושת ישראל החמירו, ולא מצינו שהחמירו גם במצות עשה בעלמא".

פרק ה

גודל בור המקוה וצורתו

חלק א'

לבנות הבור יותר גדול

א. דפנות המקוה

כתב השולחן ערוך (סעיף א) "וצריך שיהיה החריץ שבו המים גדול יותר משיעור זה, כדי שכשתכנס הטובלת ויתפחו המים ישארו שם ארבעים סאה". **ביאור הדברים** היות שבשעה שאדם טובל במקוה המים עולים ועלולים לצאת, אם כן דפנות המקוה צריכות להיות גבוהות מעט כדי שלא יצאו מים ולא יחסר ארבעים סאה.

ב. בניית מקוה בשיפוע למנוע זחילה מחמת הטובל

כתב המעיל צדקה (מובא בפתחי תשובה ס"ק ג) דאין לטבול במקוה קטן שמימיו יוצאים מחמת אדם הטובל שם (אפילו שאין חשש שיפחתו המים משיעור ארבעים סאה) היות שמים אלו דינם כזוחלים הואיל ונזחלים עתה מהמקוה, ואפילו אם יש במקוה כמה אלפי סאה ונשארים בו יותר מארבעים סאה בשעת הטבילה, אפילו הכי אין לטבול בו. **ופסק הב"ח** שאף בדיעבד לא עלתה טבילה.

אמנם הש"ך (ס"ק ל וס"ק קכ) כתב שמים הנזחלים מחמת אדם הטובל אינם נחשבים זוחלים, דזוחלים הוא דין במים הנזחלים מחמת עצמם, ולא מחמת דבר אחר הגורם להם זאת.

אך המעיל צדקה ס"ל שדין זה נכון רק אם המים חוזרים למקומם לאחר הטבילה, וכדכתב הרמ"א (סעיף נ) אך אם המים אינם חוזרים למקומם לאחר הטבילה דינם כזוחלים אף אם זחילתם מחמת אדם הטובל בהם.

חלק ב'

גובה המים

גובה המים לכתחילה

כתב השולחן ערוך (סימן קצח סעיף לו) "צריך שיהיה המקוה גבוה ממעל לטבורה זרת, לפחות". **וכתב האגרות משה** (יורה דעה חלק א סימן קו) "מצריכין שיהיו המים למעלה מטבורה זרת שהוא ג' טפחים". (כיום מחמירים לשער טפח 10 ס"מ).

ומדת הגובה שנהגו היום:

הוא שיהיה לפחות 1.22 ס"מ. **יש מקומות** שמקפדים שיהיה לפחות 1.30 ס"מ. בגלל אורך שער הנשים דשם.

ולצורך טבילת הנמוכות:

עושים את המדרגה התחתונה רחבה יותר כך שגובה המים יעמוד על מטר (יש מקומות שמוסיפים בגובה המים משום שמצוי שם נשים בעלות שער ארוך).

חלק ג'

מקוה שמימיו מרודדים

א. טבילה במקוה שאינו גבוה הרבה

כתב השולחן ערוך (סעיף א) "ואם הוא רחב יותר ואינו גבוה כל כך כשר, אם יכולה להתכסות כל גופה בהן בבת אחת".

ב. דין טבילה במקוה שמימיו מרודדים ביותר

כתב השולחן ערוך (סימן קצח סעיף לו) "יש מי שאומר שאף על פי שאין בגובה מי המקוה לעלות בהם כל גופה אלא אם כן פניה וגופה כבושים בקרקע, שפיר דמי". אמנם הרמ"א כתב (סימן רא סעיף סו) "ואפילו אם יכולה להתכסות במים, אם אין המים עמוקים עד טבורה ולמעלה ממנו זרת, לא תטבול בה לכתחילה שמא לא תטבול יפה".

ג. טבילה במקוה רדוד ביותר כשאי אפשר באופן אחר

מיהו, אם אין מקוה אחרת ואי אפשר לתקן, אפילו צריכה להשתטח על פניה מחמת שאין המים עמוקים, אם מתכסה גופה בדרך זה בפעם אחת, טובלת שם.

חלק ד' צורת המקוה

נהגו בכל תפוצות ישראל לעשותו מרובע:

כתב המהרש"ם (חלק ד סימן קיד) "אמנם אם מותר לעשותה עגולה דברי ספר לחם ושמלה לא נתנו להיאמר כלל, דודאי אין צריך שיהיה אמה על אמה מרובעת, והדבר מבואר בפיהמ"ש להר"מ להדיא דבכל תמונה כשר במקוה ע"ש, אבל פוק חזי מה עמא דבר שנהגו בכל תפוצות ישראל לעשות מקוה מרובעת והדבר מבואר בשל"ה דתמונת המקוה היא כמו מ' סתומה, וכתב שם בשם מהרמ"ק הטעם עפ"י הקבלה ע"ש. ועיין בתיקונים (תיקון י"ח) גם כן בזה ע"ש בסופו וע"ש תיקון י"ט מבואר יותר. וכ"ה בר"ח שער האהבה פי"א. ובדבר הנוגע לטהרות נפשות ישראל בודאי מהראוי לתקן שיהיה נכון גם ע"פ הקבלה אם כי לא נודע לנו שורש בנגלה."

פרק ו

פסול של מים זוחלין

חלק א'

פסול של מים זוחלין במקוה

א. שם 'מקוה' רק כשהמים עומדים

המקוה אינו מטהר אלא כשהוא באשבורן, דהיינו שהמים יעמדו במקומם ולא כשהם במצב של זחילה. וז"ל השולחן ערוך (סעיף ב) "מי גשמים אין מטהרין אלא באשבורן". בטעם הדבר הביא הבית יוסף בשם המרדכי "אבל מקוה אינו נקרא אלא באשבורן כדכתיב יקוו המים אל מקום אחד".

ב. דין מים זוחלין החוזרים למקוה

מקור הדין

מדברי הריב"ש דכתב לגבי מקוה הנמצא במקום נמוך ולאחר שהמים יוצאים ממנו חוזרים אליו המקוה כשר. והטעם דכיון שהמים חוזרים למקוה דינם כאילו עודם במקוה עצמו.

להלכה

כתב הרמ"א "ואין יציאת המים קרוי זוחלין, אלא כשאין חוזרים למקוה אבל כשיוצאים מעט וחוזרים שם, לא מקרי זחילה".

חלק ב' זחילה דרך נקבים וסדקים

א. מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ה משנה ה) "נוטפים שעשאן זוחלין". וביאר הר"ש שהכוונה היא, שמי המקוה פרצו ועלו על שפת המקוה וכך המים זוחלים ואין המקוה מטהר אלא באשבורן.

ב. מחלוקת הראשונים בביאור שיטת הר"ש

- 1) המרדכי ביאר שהמקוה פסולה אף אם ישארו בו יותר מארבעים סאה כשאינו סותם את הנקב.
- 2) אמנם הרא"ש ביאר שהמקוה פסולה רק אם לא ישארו בו ארבעים סאה, דהיינו שהפסול הוא רק כשיש סדק מתחת לארבעים סאה.

ג. להלכה נחלקו בזה השולחן ערוך והרמ"א

דעת השולחן ערוך (סעיף נ) כהרא"ש. וז"ל "מקוה של מי גשמים שנפרץ אחד מכתליו והמים יוצאים דרך הסדק, אם ישארו בו ארבעים סאה אחר שיצאו קצתן שעד הסדק, כשר, ואם לאו, פסול. משום דהוי ליה זוחלין ואין מקוה מטהר בזוחלין. (ונחלקו האחרונים אם יוכל לטבול במקום הנקב אף שחלק מגופו במים זוחלין, ויש אומרים דהיינו דוקא כשטובל מתחת לנקב).

אמנם הרמ"א החמיר כהמרדכי. וז"ל "ויש מחמירין אפילו אם ישארו ארבעים סאה עד הסדק, ויש לחוש לדבריהם לכתחילה לסתום הסדק".

חלק ג' אופן תיקון הזחילה

א. סתימת החור על ידי דבר המקב"ט

1. מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ה משנה ה) "נוטפים שעשאן זוחלין, סומך אפילו מקל אפילו קנה אפילו זב וזבה יורד וטובל, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר, כל דבר שהוא מקבל טומאה אין מזחילין בו".

2. ביאור המשנה

ביאר הר"ש שהמשנה מלמדת שניתן להכשיר את המקוה על ידי כך שיסתום את חור יציאת המים, ו**נחלקו התנאים**: האם אפשר לעשות זאת על ידי דבר המקב"ט, דרבי מאיר מתיר, ורבי יוסי אוסר.

3. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף נ) "ואם בא לסתום הסדק כדי שישארו בו ארבעים סאה, לא יסתום אותו בידו ולא בכל דבר המקבל טומאה, ויש מי שמתיר לסתום בכל דבר שמקבל טומאה".

ב. סתימת החור על ידי גומי או פלסטיק

דעת הרבה פוסקים לדונו כדבר המקבל טומאה. וז"ל **המנחת יצחק** (חלק ד סימן לו) "והנני לעורר רק על המבואר שם, שהדף המפסיק בהבורות של מי גשמים, בין חלק העליון והתחתון, היא של פלסטיק, וחוכך אני אם אין חשש דבר המקבל טומאה, אף בפשוטי פלסטיק, כמו שהעיר הגאון המהרש"ם ז"ל (בח"א סימן ב ד"ה והנה) בגומי, ופלסטיק היא נעשה מכמה מינים, ע"י חכמת הכימיה, ויש לדון מה דינו לעניין קבלת טומאה, ואם יש בזה משום דבר המקבל טומאה, הרי יש לחוש דבשעת כניסת המים כשרים בתחילה לבורות, שיעברו דרך הדף הזה כמובן, ומה חוות דעתו הרמה בזה".

ג. מניעת זחילה בדבר המקב"ט

כיום כאשר אנחנו צריכים לחבר חפץ כלשהו לכותל המקוה, כגון רדיאטור, מעקה, וכדו', נעשה הקידוח למעלה מגובה המים, דאם נעשה חור בכותל בגובה המים, ולפעמים הכותל דק, ויש לחוש שהמסמר יעבור מעבר לכותל ויעשה נקב הראוי לזחילה ומניעת הזחילה היא על ידי הדבר שמקב"ט. (יש חשש נוסף שעל ידי כך מתערערים כתלי המקוה ויש חשש לסידוק ולזחילה).

ד. מניעת זחילה עתידית

כתב הנודע ביהודה (מהדורא תנינא סימן קלז) דמה שאמרנו שאין לסתום זחילה בדבר המקב"ט הוא רק בזחילה קיימת, אבל על מנת למנוע זחילה עתידית, ניתן להשתמש בדבר המקב"ט.

על פי זה: התירו פוסקי זמננו, דניתן להשתמש ביציקת הבטון לבור טבילה בברזילים שיחזיקו את הבור. (עיין בזה בשבט הלוי).

חלק ד'

אם יש זריעה בזוחלין

נחלקו הפוסקים אם יש זריעה של מים שאובין כשמי גשמים הם זוחלין, ומחלוקתם תלויה בגדר הפסול, אם זה פסול בעצם, שכל מים שזחלו פסולים למקוה או שיש איסור לטבול בהם רק בעודן זוחלין אבל הזריעה אפשר שיהיה באשבורן.

נפקא מינה לדינא אם מועיל לעשות זריעה מאוצר של מי גשמים על ידי שממלאים ממי העיר, והמים רק עוברים דרך האוצר לבור הטבילה, דכיון שהמים עוברים דרך אוצר הזריעה הם במצב של זוחלין.

ולמעשה נהגו להחמיר ואין מתירים זריעה בזוחלין.

הפתרון לזריעה במקוה: (הציור מובא בתרשימי מקוואות עמוד 129)

1. **ז"ל החזון איש** (יו"ד סימן קכג אות א) "והנקב המקלח למקוה צריך להיות גבוה מהנקב המקלח מי העיר לאוצר המים כדי שיבואו מי העיר לאוצר המים במקום אשבורן, שאם נקב המקוה נמוך, נמצאו מי העיר זוחלין תיכף למקוה ואין להקל בכולו שאוב ע"י זריעתן במים זוחלין אף שהזוחלין צפין על ארבעים סאה אשבורן".
2. "ואם פי הצינור של מי העיר גבוה מנקב המקוה יש לתקן לפי הצינור ברוך שפי הברך יהיה למטה מנקב המקוה". **וכן המנהג הכללי.**
3. **פתרון נוסף הוא** לעשות את אוצר זריעה, בגודל של שמונים סאה והנקב יהיה בגובה של ארבעים סאה וכך ניתן לעשות זריעה באשבורן לארבעים סאה שיכנסו למקוה באשבורן, פתרון זה פוטר לגמרי הבעיה של זוחלים בזריעה, אך במציאות קשה לעשות את זה ולא עושים את זה בכל המקומות (לחוששים לתפיסת ידי אדם בפתחת הפקק, מעבירים את המים היוצאים מאוצר הזריעה אל בור הטבילה דרך תעלת המשכה או שפותחים אותו על ידי גרמא).

חלק ה' דין זחילה שאינה ניכרת

א. מקור הדין

מהרשב"א דכתב לגבי מקוה שמימיו מקלחים ויוצאים ממנו מעט מעט, אינו נפסל בכך, דאין זו זחילה ניכרת ולכן, המקוה כשר.

ב. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף נא) "ניקב המקוה ומימיו נוטפים מעט מעט או נבלעים בקרקע מעט מעט, כשר לפי שאין זחילתן ניכרת".

אמנם הגר"א (ס"ק צו) נשאר בצריך עיון בדברי השולחן ערוך וכתבו הפוסקים להחמיר בזה.

ולכן נוהרים בבניית המקוה לבנות בחומרי האיטום הטובים ביותר שלא יהיה אפילו חשש זחילה שאינה ניכרת, בין בבור הטבילה בין בבור הזריעה וההשקה.

ג. להעמיד אדם אחד נאמן להשגיח על הזחילה

כתב האגרות משה (יורה דעה חלק ב סימן פט) "בין המקוה ובין הבור של הכשרים צריכים להשגיח שלא יהיה שום סדק שיזחלו משם מים שלא יפסלו בזוחלין וצריך לבודקם לפעמים קרובות באופן שיעמדו שם המים הרבה שעות קודם הטבילה ויראו שלא נחסר מהם מים. ועל המקוה שטובלין בה צריך להשגיח ביותר בדין זה דפסול זוחלין היינו לבודקה יותר פעמים וצריך להעמיד אדם אחד נאמן להשגיח על כל העינים על הזחילה ועל השיעורים".

חלק ו' צורת בדיקת המקוה מחשש זוחלין

כיום נהוג לעשות בדיקת המקוואות זוחלין פעם בשנה, בתשעה באב שיש 24 שעות שנשים לא טובלות.

צורת הבדיקה

ישנו כמה אפשריות לבדוק המקוה:

- א. על ידי החדרת מקל למקוה ובמקביל לדלי שיש בו מי מקוה לראות אם התאדה יותר מהמקוה.
- ב. בדיקת סרגל, על ידי שמניחים סרגל בתחילה ובסוף 24 שעות. (יש המסמנים את גובה המים על ידי לק).

טמפרטורה של המים בבדיקה:

מי המקוה צריכה להיות פושרים כדי שלא יהיה אידוי.

מתי חוששים לזוחלים:

אם ירד פחות ממ"מ אחד לא צריך לחשוש, כי זה מאידוי.

בבניית המקוה בודקים כמה וכמה פעמים את המקוה בבדיקות הנ"ל.

חלק ז'

דברים שנוהרים בבניית המקוה משום חשש זוחלין

- כל החיבורים של האביזרים, כגון רדיאטור, מעקה וכו', נעשים מעל גובה המים כדי לא לפגוע בדפנות המקוה ואיטומו.
- לא שותלים עצים בקרבת מבנה המקוה, כדי שלא יפגעו שורשים בבנין המקוה.
- דפנות המקוה הם גבוהים בכ"ס 30 מ, מגובה המים.
- לא עושים ניקוז בטבילה, 1. שלא יגרום לזחילה 2. שהסתימה לא יהיה בדבר המקב"ט.
- יש המקפידים, שלא תהיה מערכת שאיבה קבועה בתוך המקוה, כדי שלא יהיה חשש של זוחלים אם המערכת פועלת בזמן הטבילה.

פרק ז

דיני מים שאובים

חלק א'

יסודות הדין

א. מקור הדין

איתא בתורת כהנים (שמיני פרשה ט) "תניא אילו נאמר מקוה מים יהיה טהור, יכול אפילו מילא מים על כתפו ועשה מקוה לכתחלה יהיה טהור, תלמוד לומר מעיין, מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים".

ב. מחלוקת הראשונים אם פסול מים שאובים במקוה הוא פסול דאורייתא או פסול דרבנן

- 1) דעת ר"י והרמב"ם פסול של מים הוא מדרבנן. והטעם שגזרו חכמים, הוא משום שחששו שמא יבואו לטבול בתוך הכלי עצמו, וטבילה בתוך כלי פסולה מדאורייתא, כיוון שבור דומיא דמעיין שאינו בכלי.
- 2) דעת רש"י, הרשב"ם ורבינו תם דפסול שאוב הוא דין תורה.
- 3) דעת הראב"ד דיש לחלק באופן השאיבה, אם שאב מים על כתפו ומילא את המקוה פסול מדאורייתא, אך אם היו המים מקלחים מאליהם ע"י צינור המונח על גבי קרקע, המקוה פסול מדרבנן.
- 4) דעת רבינו שמשון פסול שאובים מדאורייתא הוא כאשר מילא בכלי המקבל טומאה, ומדרבנן כאשר מילא ע"י כלי גללים וכלי אדמה.

ג. להלכה

הרמ"א (סעיף ג) פסק שכולו שאוב פסול מדאורייתא "ואם כל המקוה היא שאובים פסול מן התורה".

בדעת השולחן ערוך נחלקו הש"ך והט"ז:

- 1) הש"ך כתב שדעת השולחן ערוך שאפילו כולו שאוב פסול רק מדרבנן (ע"פ השולחן ערוך בסעיף נג).
- 2) מדברי הט"ז (שם סעיף נג) נראה שסובר בדעת השולחן ערוך שפסול מדאורייתא.

מתי נאמר הפסול של מים שאובים:

פסול של מים שאובים היא דווקא במקוה שחסרה ארבעים סאה. כדכתב השולחן ערוך (סעיף טו) "אבל כל זמן שאין במקוה ארבעים סאה, אפילו אם אינו חסר אלא כל שהוא, אם נפלו לתוכו ג' לוגים מים שאובים, פסלוהו. לא שנא שאבן בכלי".

אבל מקוה מלאה שיש בה ארבעים סאה כשרים לא נפסל בנפילת מים שאובים עליהם. וז"ל השולחן ערוך (בסעיף טו) "מקוה שיש בו ארבעים סאה, ומעיין כל שהוא, יכול לשאוב כל מה שירצה ליתן לתוכה והם כשרים, אף על פי שהם רבים על המים שהיו בתוכה תחלה".

חלק ב' שאובים לדעת

א. הקדמה

א) מקורות הדין

שנינו במשנה (פרק ד משנה א) "המניח כלים תחת הצינור, אחד כלים גדולים ואחד כלים קטנים, אפילו כלי גללים, כלי אבנים, כלי אדמה פוסלין את המקוה. אחד המניח ואחד השוכח, כדברי בית שמאי; ובית הלל מטהרין בשוכח. אמר רבי מאיר נמנו ורבו בית שמאי על בית הלל ומודים בשוכח בחצר, שהוא טהור. אמר רבי יוסי, עדיין מחלוקת במקומה עומדת".

ובגמרא (שבת דף טז:): "אמר רב משרשיא, דבי רב אמרי, הכל מודים כשהניחם בשעת קישור עבים טמאים. בשעת פיזור עבים דברי הכל טהורין, לא נחלקו אלא שהניחם בשעת קישור עבים, ונתפזרו, וחזרו ונתקשרו. מר סבר, בטלה מחשבתו, ומר סבר, לא בטלה מחשבתו".

ב) ביאור הדברים

במשנה איירי שהניח כלים לקבל את המים שמקלח מהגג ולהשתמש בהם, ואין הבדל באיזה כלי הניח, שבין כלים גדולים שדרכם להשתמש לאיסוף מים, ובין כלים קטנים שאין דרכם להשתמש לאיסוף מים, ואפילו כלי שאינם מקב"ט כגון כלי גללים, כלי אבנים או כלי אדמה. **הדין הוא** שמים אלו הם שאובים ופוסלים המקוה. **והטעם** שקבלת המים בכלי נחשבים כתפיסת ידי אדם שפוסלת את המקוה. **ונחלקו בית שמאי ובית הלל** מתי הניח את הקנקנים. **והגמרא במסכת שבת מביאה את רב משרשיא שמבאר את המחלוקת** שהניח את הכלים בשעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו, ורק אחר כך ירד גשמים, **שלבית שמאי** כיון שמחשבתו הראשונה הייתה לקבל המים לכן נפסלו בפסול של שאובים, **ולבית הלל** כיון שהתפזרו העבים אז הסיח דעתו ולכן כשחזרו מאליהם אחר כך כבר בטלה מחשבתו הראשונה ולכן לא נפסלו בפסול שאובין. **ולכן**, אם נפלו מעצמם למקוה והעמידוה על ארבעים סאה, המקוה כשירה.

ב. כשהניח כלי על דעת שיתמלא ממי גשמים

כתב השולחן ערוך (סעיף מא) "המניח כלים תחת הצינור לקבל מימיו שיפלו מהם לתוך המקוה, אם הניחם בשעת קשור עבים וקודם שנתפזרו העבים ירדו גשמים ונתמלאו, חשובים לדעת והווי שאובין".

ג. כשהניח הכלי בזמן שלא ראוי להתמלאות

כתב השולחן ערוך "אבל אם לא נתקשרו העבים בשעה שהניחם, ואחר כך נתקשרו ונתמלאו, וכו', לא חשיבי לדעת ואינם פוסלין".

ד. כשהניח בשעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו

כתב השולחן ערוך "או אפילו הניחן בשעת קישור העבים, ונתפזרו, ונשאר שם עד שחזרו ונתקשרו וירדו גשמים ונתמלאו, לא חשיבי לדעת ואינם פוסלין".

ה. כשהניח הכלי בזמן שלא ראוי להתמלאות אבל בודאי יתמלא

הש"ך ביאר (ס"ק צב) דמה שפסק השולחן ערוך (בסעיף ח) לגבי מעיין המקלח על גבי כלי, שהמים היוצאים מהכלי פסולים, איירי דווקא במעיין שמקלח תמיד, אם כן חשיבי דין הכלי כמונח לדעת בכל עניין ולכן פסול. הרי לנו שכשהניח הכלי בזמן שלא ראוי להתמלאות אבל בודאי יתמלא דכיון שבודאי יעברו שם חשיבי לדעת ופוסלים המקוה.

ו. זהירות בדודים ומזגנים שעל הגגות

כתבו הפוסקים דכיון שבכלי שבודאי יתמלא חשיבי לדעת, לכן צריך להיזהר שהמכונות והמתקנים השונים שעל גג המקוה, שלא יהיה בהם שום בית קיבול, הואיל וקבועים שם תמיד אם כן בודאי יעברו שם מי גשמים וחשיבי לדעת ופוסלים המקוה.

ולכן נוהגים לגדור סביבם גדר קטנה כדי שלא יגיעו מימיהן לתוך המקוה.

חלק ג'

מתי חשיבי כלי כדי לפסול בשאובין

א. צינור

1. מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ד משנה ג) "החוטט בצינור לקבל צרורות, בשל עץ כל שהוא, ובשל חרס רביעית".

2. ביאור המשנה

כתב הרא"ש שמדובר בצינור שאין לו מסגרת מארבעת צדדיו ולכן אינו פוסל את המקוה אם לא חטט בו.

3. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף לו) "צינור שאין לו ד' שפות אינו חשוב כלי וראוי להביא על ידו מים למקוה".

ב. צינור שחקקו בו גומא

1. מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ד משנה ג) "החוטט בצינור לקבל צרורות, בשל עץ כל שהוא, ובשל חרס רביעית".

2. ביאור המשנה

כתב הרא"ש מדובר בצינור שאין לו מסגרת מארבעת צדדיו דאם חטט בו גומא בצינור, כדי שהאבנים הכבדות ישקעו בה ולא יפריעו את הילוך המים, וקבעו בקרקע פוסל את המקוה הואיל ועשה בו בית קיבול נעשה הצינור כלי.

3. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף לו) "ואם חקק בו גומא אחת קטנה קודם שקבעו, אם הוא של עץ אפילו אין הגומא מחזקת אלא כל שהוא נעשה כולה על ידה כלי וכל המים שעוברין עליו חשובין שאובים, ואם הוא של חרס, אין החקיקה פוסלתו אלא אם כן היא מחזקת רביעית".

ג. צינור שאינו עשוי לקבלה**1. מקור הדין**

שנינו במשנה (פרק ד משנה ג) "סילון שהוא צר מכאן ומכאן, ורחב מן האמצע אינו פוסל, מפני שלא נעשה לקבל"ה.

2. ביאור המשנה

צינור זה אינו עשוי לקבלה, צורתו כך כדי שהמים ייצאו ממנו בחוזק, לכן אין מימיו פוסלים את המקוה.

3. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף לו) "סילון שהוא צר מכאן ומכאן ורחב באמצע, אינו חשוב קבלה לפסול בו המקוה". **וכן דעת הרמ"א שם**.

ד. העולה מזה בדין צינורות

שבצינורות שאינם ישרים אלא יש להם כיפופים כיון שלא נעשה לקבלה, אינו פוסל לפי השולחן ערוך והרמ"א.

אמנם, הנהוג כיום במקוואות הוא לחשוש לשיטת הראב"ד שכל בית קיבול פוסל אפילו שלא נעשה לקבלה.

וז"ל הטהרת ישראל (סעיף קמה) "ויש להחמיר כשיכול לקבל מים באפשר". **וכן כתב האגרות משה** (יו"ד חלק ב סימן פט) "המים הכשרים צריך להשיג על ידי מי גשמים שירדו מהגג ישר לחבור על ידי צנור שאין שם מקום לקבל אפילו כל שהוא מים".

ה. חקקו ולבסוף קבעו או שקבעו ולבסוף חקקו**1. מקור הדין**

איתא בגמרא (בבא קמא דף סז.) "ותניא צינור שחקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה, קבעו ולבסוף חקקו אינו פוסל את המקוה".

2. ביאור הגמרא

כשחקקו ולבסוף קבעו והמשיך בו מי גשמים או מי נהר למקוה פסלו משום מים שאובין אמנם כשקבעו ולבסוף חקקו לאו כלי הוא אלא ארעא סמיכתא היא לכן אינו פוסל את המקוה.

3. להלכה

כתב שולחן ערוך (סעיף לה) "אין הכלי חשוב לפסול המים שבו משום שאיבה, אלא אם כן הוא ראוי לקבל קודם שיקבענו".

1. כיצד מבטלים שם כלי

ביטול כלי דכאן איירי בכדי שהמים הבאים ממנו אל המקוה לא יחשבו שאובים אבל אין זה נחשב לביטול כלי כדי לטבול בתוכו. (חילוק זה על פי דברי הרבי עקיבא איגר, שו"ת מהדורא קמא סימן מ).

1. מקור הדין

תוספתא (פרק ד הלכות ו - ז) "קסטילון המקלח מים בכרכין אם היה נקוב כשפופרת הנוד אין פוסל את המקוה ואם לאו פוסל את המקוה, הלכה זו עלו עליה בני אסיא שלש רגלים ביבנה ולרגל השלישי הכשירוהו אפילו נקוב כמחט, אמר רבי אלעזר ברבי יוסי הלכה זו הורתי ברומי לטהרה וכשבאתי אצל חברי אמרו לי יפה הורית במה דברים אמורים מן הצד, אבל מלמטה אינו פוסל את המקוה ואם היה מקבל כל שהוא מן הנקב ולמטה פוסל את המקוה".

2. ביאור התוספתא

לתנא קמא נקב המבטל כלי, הוא נקב בגודל שפופרת הנוד.

אמנם רבי אלעזר ברבי יוסי וחבריו ס"ל שתלוי במיקום הנקב, בנקב מלמטה סגי בכל שהוא כדי לבטלו מתורת כלי, אך בנקב מהצד צריך גודל של שפופרת הנוד.

שיעור נקב כשפופרת הנוד הוא: חור עגול בקוטר של 5 ס"מ.

3. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף מ) "כלי שניקב בשוליו, אפילו כל שהוא, אינו חשוב כלי לפסול המקוה, ומכל מקום אין להקל לעשות מקוה לכתחלה ולהביא מים בכלי מנוקב כזה. ואם הנקב בצדדין, אינו בטל מתורת כלי עד שיהא ברוחב הנקב כשפופרת הנוד, שהוא כשתי אצבעות ראשונים מהארבעה שבפס היד, מתהפכות בחלל הנקב בריוח, בין שהוא מרובע בין שהוא עגול, ויהא קרוב לשוליו, שאינו יכול לקבל שום מים ממנו ולמטה, אבל אם מקבל שום מים למטה ממנו, לא נתבטל מתורת כלי".

חלק ד'

דין מי העיר

אם חשיבי שאובין

כתב הרמ"א (סעיף לו) "ולכן מותר לעשות מקוואות על ידי צנורות וסלונות של עץ שמביאין מים מן הנהר או שאר מעיין אל המקוה או צנורות של הגגות, ולא חיישינן שמא נעשה בהן גומא מכח לחלוחית ומקבלים, דלא מקרי קבלה אף אם היה בהן גומא הואיל ולא עשאו אדם בכונה".

וכתב הערוך השולחן (סימן רא סעיף קסה) "ולפי זה בזמננו שהרבה מקוואות שממשיכים ע"י סלונות מהמעין שבעומק הארץ ומעלים המים למעלה על ידי סלונית של ברזל אם הסלונות מחוברים לכתלים וודאי מותר".

אמנם כתב החזון איש (יו"ד סימן קכג אות א) "כשמי העיר נמשכין מן המעיין על ידי פלימפ (משאבת לחץ) המתנועע ע"י חשמל, ואינו פוגע שום כלי קיבול בדרכו דלא נעשה שאובים כלל, ואמנם כפי ההווה יש בדרכו שעון ויש בו בית קיבול".

וכתב המנחת יצחק (חלק ה סימן פ ב) "כדי לצאת מכל החששות והפקפוקים, שישנם במקוואות הנעשות ממימי העיר וכו', ידעתי נאמנה, דבהתרבות הטעכניק נעשו שינויים מידי יום ביומי, בהמאספות והסלונות, בכל מקום מוצא המים, ובכל משך מובאם, עד שנתרועע כל היסוד, שעל זה בנו יסודם ראשי המקילים באופן שבכה"ג לא עלו אף על דעתם להקל ח"ו וכו' ולמחות שלא יטבולו במקוה העירית, ועד שיבנו החדש ילכו הנשים לטבול במקוה דעתת ישראל".

חלק ה'

רעפים

א. מקור הדין

מהרשב"א מים המקלחים למקוה ע"ג רעפים אינם פוסלים את המקוה למרות שברעפים יש גומות קטנות המקבלות את המים. וביאר שגומות אלו לא נעשו לקבלה, ולכן אינן פוסלות את המקוה.

ב. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף לז) "רעפים שמכסין בהן הגגות, אף על פי שיש בהן גומות וחלקים, אינן פוסלין המקוה לפי שלא נעשו לקבל בהם". (אף הראב"ד מודה כאן, הואיל והרעפים נתונים במקום שאין עשוי כלל לקבלה).

ג. רעפים שבזמננו

המנחת יצחק (חלק ג סימן צא) נשאל ברעפים שעל הגג שבימנו עם בית קבול.

וז"ל השאלה "וכפי שראיתי, נעשו בתחילה ע"י דפוס, בנקבים שלא מעבר לקבלה, וכפי שאומרים האומנים הנקבים נעשו למלאות ביתדות, והיא כלי קבלה העשוי למלאות, אך רובם מהם נשארו ממולאים ביתדות, כי אינם מדבקים את כל הרעפים ביתדות, רק כל שורה רביעית מדבקים ביתדות, ולא כל השורה, והיא מועט המחזיק המרובים, וממילא נשארים הנקבים בלתי ממולאים, ואם הנקב נחשב שנעשה לקבלה מפני שנעשה בכונה לקבל היתד".

ומסיק שם שברעפים כאלו ראוי לחוש לכתחילה שלא להביא מים על ידיהם מחשש בית קיבול דיש פוסלים בזה אף לדעת הרמב"ם וכן מחשש הווייתו בידי דבר המקב"ט ועיי"ש שכל חששותיו אינם אלא לכתחילה. וכשיש בגג רעפים כאלה וא"א להחליפם באחרות שאין להם בית קיבול, ראוי שיסתמו את כל בתי הקיבול במלט לבטל מתורת כלי, ואם אי אפשר גם בזה, שידאגו לעשות המשכה קודם שייבאו למקוה.

חלק ו' דין של ג' לוגין

א. שיעור ג' לוגין

כל לוג זה: 4 רביעיות.
רביעית לדעת רב חיים נאה זה: 86 סמ"ק. ולדעת החזו"א: 150 סמ"ק.
יוצא שג' לוגין: לדעת רב חיים נאה זה: 1.032 ליטר. ולדעת החזו"א זה: 1.8 ליטר.

ב. מקוה פחותה מארבעים סאה של מי גשמים שנפלו בתוכם ג' לוגים מים שאובים

1. מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ב משנה ד) "רבי אליעזר אומר, רביעית מים שאובין בתחילה פוסלין את המקוה ושלושה לוגין על פני המים. וחכמים אומרים בין בתחילה בין בסוף שיעורו שלשה לוגין".

2. ביאור המשנה

משנתנו מדברת שנפלו בתחילת יצירת המקוה מים שאובים. שלרבי אליעזר כמות המים הפוסלת הוא רביעית מים ואפילו יכניס ארבעים סאה נוספים למקוה לא יטהר למקוה דמן התורה ברביעית יש דין מקוה. אמנם חכמים ס"ל שרק שלושה לוגין פוסלין בתחילה.
וכן המשנה מביא הדין כשנפלו מים שאובים למקוה חסרה, שלכולי עלמא נפסלים רק בשלושה לוגין.

3. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף טו) "אבל כל זמן שאין במקוה ארבעים סאה, אפילו אם אינו חסר אלא כל שהוא, אם נפלו לתוכו ג' לוגים מים שאובים, פסלוהו".

ג. אופן נפילת הג' לוגים

1. מקורות הדין

- משנה (פרק ג משנה ג) "שנים שהיו מטילין למקוה, זה לוג ומחצה וזה לוג ומחצה, הסוחט את כסותו ומטיל ממקומות הרבה, והמערה מן הצרצור ומטיל ממקומות הרבה, רבי עקיבא מכשיר וחכמים פוסלין. אמר ר' עקיבא לא אמרו מטילין אלא מטיל אמרו לו לא כך ולא כך אמרו אלא שנפלו לו שלשה לוגין".

ביאור המשנה

רבי עקיבא סובר שרק אם המים נפלו מכלי אחד ומנקב אחד פוסלים את המקוה. **אמנם חכמים סוברים** שאף אם נפלו מכמה כלים וכן מכלי אחד דרך כמה נקבים פוסלים את המקוה, וכן שבכל אופן בו נופלים הג' לוגים למקוה פסלוהו, ואפילו ע"י סחיטת כסותו.

- **משנה** (פרק ג משנה ד) "מכלי אחד, משנים ומשלשה מצטרפין, ומארבעה אין מצטרפין".

ביאור המשנה

דעת חכמים היא שרק כאשר נופלים ג' לוגים משלושה כלים מצטרפים, אך מארבעה כלים אין מצטרפים, וכפי שיבואר בהמשך.

2. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף טו) "לא שנא שאבן בכלי, לא שנא סוחט כסותו והגביהו והמים שבה נופלין ממקומות הרבה, וכן המערה מהצרצור ומטיל ממקומות הרבה לתוכו, או שזרקם בחפניו, ואפילו נפלו בו משני כלים או משלשה, מזה מעט ומזה מעט, מצטרפין".

ד. התנאים לפסול ע"י ג' לוגים

1. מקור הדין

שינוי במשנה (פרק ג משנה ד) "מכלי אחד משנים ומשלשה מצטרפין ומארבעה אין מצטרפין וכו', במה דברים אמורים בזמן שהתחיל השני עד שלא פסק הראשון, ובמה דברים אמורים בזמן שלא נתכוין לרבות, אבל נתכוין לרבות אפילו קרטוב בכל השנה מצטרפין לשלשה לוגין".

2. ביאור המשנה

מים שאובים הנופלים משלושה כלים מצטרפים לפסול את המקוה בתנאי שהתחיל לערות מהכלי הנוסף בשעה שעדיין מערה מהכלי הקודם, או אפילו אם נפסק העירוי הקודם אלא שמלכתחילה התכוון לרבות, או מצטרפים ג' לוגים לפסול את המקוה למרות שהעירוי מהכלי הקודם פסק לפני שהתחיל העירוי הנוסף. ובאופן זה שהתכוון לרבות, אפילו אם נפלו המים מעשרה כלים (אפילו נפסק העירוי מהכלי הקודם לפני תקופה ארוכה) מצטרפים לפסול את המקוה.

3. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף טו) "במה דברים אמורים, שמתחיל מכלי השני עד שלא פסק מהכלי ראשון, אבל אם פסק הראשון קודם שהתחיל השני, אין מצטרפין. ואם התחיל השני עד שלא פסק (הראשון) דוקא משלשה כלים, אבל מארבעה אין מצטרפין. בד"א שמארבעה אין מצטרפין, שלא היה דעתו מתחלה ליתן כל השלשה לוגין, אבל אם מתחלה היה דעתו ליתן כל הג' לוגין, אפילו אם לא נתן אלא מעט מעט מכמה כלים עד שהשלים לג' לוגין, פסול".

ה. ג' לוגין בתחילה (חשש בניקוי מקוה)

כיון שג' לוגין פוסלין בתחילה, צריך להיזהר מאוד בניקיון המקוה שלא ישארו שם ג' לוגין שיכול להיות שיפלו מהשאיבה למקוה או מהמים שמנקים המקוה, ואם כן כל המים שמעליהם יהיו שאובים, לכן צריך להיזהר מאוד שקודם מילוי המקוה ינגבו היטב את המקוה ויבדקו שאין שם מים כלל.

וז"ל השולחן ערוך (סעיף מ) "הילכך הרוצה לשאוב מים מהמקוה לנקותו, וירא שמא יחזרו מהכלי שמוציאין בו המים ג' לוגין למקוה, אחר שחסרו ארבעים סאה, ויפסלוהו, יקוב הכלי בשוליו כל שהוא, ואז לא יחשבו המים שבו שאובין".

ו. תקנתו של המקוה שנפלו ג' לוגין

- **בג' לוגין בתחילה:**
דהיינו שנפלו ג' לוגין של מים שאובין במקוה ריקה.
- **בג' לוגין לבסוף:**
דהיינו מקוה פחותה מארבעים סאה של מי גשמים שנפלו בתוכם ג' לוגים מים שאובים.

1. מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ג משנה א) "שהיה רבי יהושע אומר כל מקוה שאין בו ארבעים סאה ונפלו לו שלשה לוגין, וחסר אפילו קרטוב כשר, מפני שחסרו לו שלשה לוגין. וחכמים אמורים, לעולם הוא בפסולו, עד שיצא ממנו מלואו ועוד".

2. ביאור המשנה

דעת רבי יהושע שכל מקוה שנפסל מחמת ג' לוגין נטהר ע"י כך שיוצאים מעט מממיו, **חכמים חולקים וסוברים** שבעינן שייצאו ממנו שיעור המים שהיו בו בתחילה ועוד מעט מים לפחות מהג' לוגין.

3. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף כא) "מקוה שנפל לתוכו מים שאובים ונפסל, ואחר כך ריבה עליו מים כשרים עד שנמצאו הכשרים ארבעים סאה, הרי הוא בפסולו עד שיצאו כל המים שהיו בתוכו ויפחתו השאובים פחות מג' לוגין".

ז. ג' לוגין שנפלו למקוה שאין בה ארבעים סאה שנפסלה בשינוי מראה

1. מקור הדין

תוספתא (פרק ה הלכה ח) "מקוה שאין בו מים ארבעים סאה, ונפל לתוכו יין ונשתנו מראיו אינו נפסל בג' לוגין. ולא עוד, אלא אפילו חזרו מימיו לכמות שהיו כשר".

2. ביאור התוספתא

גזרת חז"ל, לפסול ג' לוגין, הייתה כשנפלו לתוך מקוה, וזה הג' לוגין, אינו נופל בתוך מקוה, כיון שנשתנה מראהו, ולכן ג' לוגין אינם פוסלים.

3. להלכה

כתב הרמ"א (סעיף כט) "מקוה חסר שנפל שם יין ונשתנו מראיה ונפל שם ג' לוגין מים שאובין אינן פוסלין, וכשחוזר והשלים המקוה במים כשרים וחזרה למראה מים, כשרה".

4. רק ג' לוגין מים אשר מראיהן כמים פוסלים

א. מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ז משנה ה) "שלשה לוגין מים, ונפל לתוכן קרטוב יין, והרי מראיהן כמראה היין, ונפלו למקוה לא פסלוהו, שלשה לוגין מים חסר קרטוב, ונפל לתוכן קרטוב חלב, והרי מראיהן כמראה המים, ונפלו למקוה לא פסלוהו. רבי יוחנן בן נורי אומר, הכל הולך אחר המראה".

ב. ביאור המשנה

חכמים ס"ל שג' לוגין הפוסלים את המקוה צריכים להיות שיעור ג' לוגין מים בלבד ומראיהן כמים. רבי יוחנן בן נורי חולק וסובר שאין להקפיד על שיעור המים אלא על מראיהן בלבד, ולכן, ג' לוגין חסר קרטוב שנפל לתוכם חלב מראיהן כמים פוסלים את המקוה.

ג. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף טו) "אין ג' לוגין פוסלין אלא אם כן יהיו של מים ומראיהן מראה מים, לפיכך ג' לוגין מים שנפל לתוכן יין, והרי מראיהן מראה יין, שנפלו למקוה, לא פסלוהו. וכן ג' לוגין חסרים כל שהוא, שנפל לתוכן מעט חלב והשלימוהו לג' לוגין ונפלו למקוה חסר, לא פסלוהו".

חלק ז'

דין של הווייתו בידי אדם

א. דין שאיבה בידי אדם

1. מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ב משנה ו) "המסנק את הטיט לצדדין ומשכו ממנו שלשה לוגין כשר היה תולש ומשכו ממנו שלשה לוגין פסול".

2. ביאור המשנה

ברישא איירי: שמסנק את הטיט, שכוונתו הייתה לסלק את הטיט במקוה לצד אחד ולא הוציאו מחוץ למקוה, משום כך אינו נפסל מחמת שאיבה. **ובסיפא איירי:** שתלש את הטיט מהמקוה ועל ידי כך טפטפו המים שבטיט למקוה, באופן זה המקוה פסול מכיוון שהמים היוצאים מהטיט נידונים כשאובים הואיל ותלשם האדם עצמו, שאף שאיבה ע"י ידיו דינה שאיבה ופוסלת את המקוה.

3. להלכה

השולחן ערוך (סעיף טו) איירי בג' לוגין שנפלו. וז"ל "לא שנא סוחט כסותו והגביהו והמים שבה נופלין ממקומות הרבה".

ב. שאיבה ע"י בהמה

1. מקור הדין

תוספתא (פרק ג הלכות ב- ג) "רבי יוסי אומר זולף בידי וברגליו שלשת לוגין למקוה פסול, הולכין עם הקרקע כשר. לגיון העובר ממקום למקום, וכן בהמה העוברת ממקום למקום, וזילפו בידיהן וברגליהן שלשת לוגין למקוה, כשר. ולא עוד, אלא אפילו עשו מקוה בתחילה כשר".

2. ביאור התוספתא

הרישא איירי בזילוף הנעשה על ידי אדם ולכן פוסל את המקוה ואפילו אם המים זלפו למקוה ללא כוונה, כיוון שהגיעו ע"י אדם פסול. **בסיפא איירי** בזילוף הנעשה על ידי בהמה ולכן המקוה אינו נפסל.

3. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף לט) "זה שאמרנו כל שאינו עשוי לקבל את המים אינו פוסל את המקוה, לא אמרו אלא כשנפלו מתוכן למקוה מעצמן אבל אם נתנם אדם למקוה, הרי זה פוסל. שכל על ידי אדם, אפילו זילף בידיו וברגליו ואפילו עובר במים ונזדלפו מאליהם ברגליו למקוה, פסלוהו. בד"א, כשנזדלפו ברגליו. אבל אם היה רוכב על גבי בהמה ונזדלפו מים ברגלי הבהמה, לא פסלוהו, אעפ"י שע"י בהמה שהוא רוכב עליה נזדלפו, אין זה כמזלף ברגליו".

ג. הסרת המונע אם חשיב הוייתו בידי אדם

כתב הלחם ושמלה (שמלה צב) "עוד נראה לפע"ד, דהא בלא"ה צריכין להבין היאך מהני השקה על ידי אדם הרי בעינן שתהא המקוה בידי שמים, וצריך לומר דזה לא מקרי בידי אדם כיון שאינו עושה מעשה בגוף המקוה אלא שהוא מסיר אח המסך המבדיל וממילא המקוה מיתכשרה בהתערבותה עם הכשרה".

זו"ל החתם סופר (בשו"ת חלק ב יורה דעה סימן ריד) "ומה שאדם מסיר הברזא אינו מקרי הוייתו ע"י אדם דאינו רק מסיר המונע והמים נמשכים מאליהם".

אמנם דעת הבן איש חי (שו"ת רב פעלים חלק ב יו"ד סימן כד) להחמיר בהסרת המונע, שסוף סוף המים הגיעו בגרמתו של האדם, ונחשב כבידי אדם ולא בידי שמים. **זו"ל** "על כן נ"ל בס"ד, דאין לסמוך על היתר זה שכתב הגאון ח"ס, וכו', דהוי זה כהסרת המניעה, נמי יש לפסול ע"י אדם, דבעינן גם הסרת המניעה ע"י שמים".

הפתרון שנהוג לעשות לחוששים שהסרת המונע חשיב הוייתו בידי אדם, הוא שסוגרים אותו בצורה שיהיה אפשרות לפתחו בגרמא, ואז לפתוח את המאגר על ידי גרמא. או על ידי מקל כדי שיהיה הפתיחה כלאחר יד.

ד. כוונה הפוכה

כתב השולחן ערוך (סעיף מ) "הילכך הרוצה לשאוב מים מהמקוה לנקותו, וירא שמא יחזור מהכלי שמוציאין בו המים ג' לוגין למקוה, אחר שחסרו מ' סאה, ויפסלוהו, יקוב הכלי בשוליו כל שהוא, ואז לא יחשבו המים שבו שאובין".

וביאר הש"ך (ס"ק מו) הטעם אמאי לא חשיב הוייתו בידי אדם. **זו"ל** "כיון דשואב המים משם אם כן ודאי לא ניחא ליה שיפלו המים לשם דהא אדרבה שואב אותם משם והוי ממילא ודו"ק".

פרק ח

מקוה משאר תולדות המים

א. מקוה משלג, ברד וכפור

1. מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ז משנה א) "יש מעלין את המקוה ולא פוסלין, פוסלין ולא מעלין, לא מעלין ולא פוסלין. אלו מעלין ולא פוסלין, השלג, והברד, והכפור, והגליד, והמלח, והטיט הנרוק. אמר רבי עקיבא, היה רבי ישמעאל דן כנגדי לומר השלג אינו מעלה את המקוה, והעידו אנשי מידבא משמו, שאמר להם צאו והביאו שלג ועשו מקוה בתחלה. רבי יוחנן בן נורי אומר, אבן הברד כמים. כיצד מעלין ולא פוסלין מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר אחת, נפל מהם סאה לתוכו והעלהו, נמצאו מעלין ולא פוסלין".

2. ביאור המשנה

יש שלושה סוגי מים: א. יש שדינם כמי גשמים לעשות מהם מקוה ולא פוסלים את המקוה בדין שלושה לוגין. ב. יש שפוסלים את המקוה בשלושה לוגין וגם אינה מעלה את המקוה להשלים לארבעים סאה. ג. יש שגם לא פוסל המקוה בשלושה לוגין וגם לא מעלה אותה להשלים לארבעים סאה.

משנתנו מביאה אלו שמעלין ולא פוסלין, השלג, והברד, אבני ברד שיוורד מהשמים. והכפור, טל שנקפה באוויר וירד דק דק. והגליד גשמים שנקפאו על פני הקרקע. והמלח, והטיט הנרוק, טיט נוזלי.

3. נחלקו הראשונים בביאור המשנה

- 1) דעת הרא"ש והרמב"ם השלג, והברד, והכפור, והגליד, והמלח, והטיט הנרוק הם כשאר משקים ולכן אינם נפסלים בשאיבה ואפשר לעשות מהם מקוה שלם, והטעם דפסול שאוב נאמר במים בלבד ולא בשאר משקים, משום שמקוה מים הוקש למעיין, מה מעיין בידי שמיים אף מקוה בידי שמיים.
- 2) אמנם לראב"ד כשרים רק להשלים את שיעור המקוה ולא לעשות ממנו מקוה שלם, למעט שלג שאוב שמותר לעשות ממנו מקוה בתחילה, ובלבד שירסקו תחילה, כלומר שאין לטבול בשלג כמות שהוא.
- 3) והר"ז כתב דאין ללמוד ממשנה זו מאומה לעניין שאיבה בשלג, שמניין לנו לפרש שכוונת המשנה לומר שהשלג נשאב בכלים דשמה השלג ניתן במקוה ללא כלים כלל.

4. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף ל) "אין שאיבה פוסלת אלא במים, אבל השלג והברד והכפור והמלח והטיט שהוא עב קצת אפילו יש בו רכות שיכולין להריקו מכלי אל כלי, אין שאיבה פוסלת בהם שאם שאב מאלו למקום החסר, לא פסלוהו. ולא עוד, אלא אפילו עשה כל המקוה משלג או כפור או ברד שהביאו בכלי ועשה מהן מקוה, כשר".

ב. טבילה בשלג ברד וכפור כמות שהוא או שצריך שיפשיר

נחלקו הראשונים בדین זה:

- 1) לרבינו שמריה מותר לטבול בשלג המכיל ארבעים סאה כמות שהוא ואין צריך שיפשיר.
- 2) אמנם רבי אליעזר ורבינו שמחה ס"ל דאין לטבול בשלג בעודו קפוא אפילו אם מכיל ארבעים סאה אלא לכשיופשר. ובמשנה איירי שלאחר שהשלג הפשיר אינו נפסל מחמת שנשאב בעודו שלג.

להלכה:

כתב הרמ"א (סעיף ל) "וכשמסער שיעור המקוה בשלג, ימעך חללו תחילה ואז מותר לטבול בו כמות שהוא. ויש מחמירין לטבול בכל אלה, עד שנימוחו ונעשו מים. וטוב להחמיר לכתחלה". (עיין בברכי יוסף דכתב שכן היא דעת השולחן ערוך).

ג. מקוה מטיט הנרוק

1. מקור הדין

מהמשנה הנ"ל, שנאמר להדיא שטיט הנרוק מעלה המקוה ואינו פוסל.

2. להלכה

דעת השולחן ערוך (סעיף ל) דאין לעשות מקוה שלם מטיט הנרוק.

ד. טבילה במקוה אשר מעורב בו טיט

1. מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ב משנה י) "מקוה שיש בו ארבעים סאה מים וטיט רבי אליעזר אומר, מטבילין במים ואין מטבילין בטיט. רבי יהושע אומר, במים ובטיט. באיזה טיט מטבילין, בטיט שהמים צפים על גביו. היו המים מצד אחד, מודה רבי יהושע שמטבילין במים ואין מטבילין בטיט. באיזה טיט אמרו, בטיט שהקנה יורד מאליו, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר, מקום שאין קנה המדה עומד. אבא אלעזר בן

דולעאי אומר, מקום שהמשקלת יורדת. רבי אליעזר אומר היורד בפי חבית. רבי שמעון אומר, הנכנס בשפופרת הנוד. רבי אליעזר בר צדוק אומר, הנמדד בלוג".

2. ביאור המשנה

במשנה איירי במקוה שיש בו ארבעים סאה חלק מים מעורבים בטיט וחלק מים לבד:

רבי אליעזר סובר שאין להטביל בטיט כלל אלא רק במים, אמנם המים שבטיט מצטרפים לשיעור ארבעים סאה. רבי יהושע חולק וסובר שטבילה בטיט מועילה כאשר הטיט בתחתית המקוה, משום שרגלי הטובל מקדימות ובאות במים תחילה, ולכן אין הטיט מפסיק וחוצץ בין המים שעל רגליו לבין מי המקוה אך כשהטיט הנמצא בצד המקוה פסול לטבילה אלא שעולה לשיעור המקוה, והחילוק הוא שכאשר הטיט בתחתית המקוה, שזה דרך המים שבתחתיתם יש טיט, ובהכי אמרה תורה שהמקוה כשר, משא"כ טיט הנמצא בסמוך למקוה אינו דרך המקוה ולכן פסול לטבול בו.

בהמשך המשנה מבארת באיזה טיט לרבי אליעזר מצרף לארבעים סאה ולרבי יהושע יש מים מקדמים כשזה למטה ומהצד רק מצטרף ויש בזה שבע שיטות ובגמרא מובא שמחלוקתם תלויה בביאור פרה שוחה ושותה ממנו זה מה שנחלקו התנאים במשנה).

3. להלכה

השולחן ערוך (סעיף לב) פוסק כרבי יהושע. וז"ל "מקוה שיש בו ארבעים סאה מים וטיט רך שהפרה שוחה ושותה ממנו, אם המים צפים ע"ג הטיט יכולין לטבול אפילו בטיט, אין המים צפים על גבי הטיט, אין טובלין במקום הטיט, אבל במים טובלין אפילו אין בו ארבעים סאה אלא ע"י הטיט".

ה. עשיית מקוה מקרח

1. מקור הדין

כתוב בתוספתא (טהרות פרק ב הלכות ג) "מקוה שאוב שהגליד טהור משום מים שאובין, נימוחו, כשר להקוות".

2. נחלקו הראשונים בדין של נימוחו

- 1) דעת הרא"ש, רק כשהמקוה נמס מותר לטבול בהם
- 2) אמנם דעת הסמ"ג כשהמקוה נמס, ניתן להקוות עליו ארבעים סאה מים כשרים ומותר לטבול בו, דהיינו שמי המקוה אינם שאובים ולכן לא פוסל בג' לוגין, אך גם אינם כשרים.

3. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף לא) "מקוה שאוב שהגליד, טהור משום מים שאובים. נימוחו, כשר להקוות".
וביאר הש"ך (ס"ק עד) "כלומר, שחזרו להיות כמו מי גשמים ומתר לטבול בהן".

1. דבר שתחילת ברייתו מן המים

1. מקור הדין

איתא בגמרא (זבחים דף כב.) "דהא תניא, רשב"ג אומר, כל שתחילת ברייתו מן המים מטבילין בו, ואמר רב יצחק בר אבדימי מטבילין בעינו של דג".

2. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף לג) "כל שתחילת ברייתו מן המים, כגון יבחושים אדומים, מטבילין בו, ומטבילין בעינו של דג גדול שנימוק שומן עינו בחורו".

3. האם צריך לרסק

נחלקו האחרונים האם צריך לרסק את החומר ממנו עשוי המקוה או שאין צריך לרסק, ודבר זה תלוי בישוב האחרונים (עיין תוספות יו"ט) במאי דהקשו דאם כשר אף לטבול בו, אם כן דינם כמים, ולמה ימעטו השיעור של שפוח"נ (עיין גידו"ט גבא ס"ד ומגן אברהם או"ח סימן קסב ס"ק יז).

4. נתינת עור דג על מקום מסוים בעור שלא יינזק מהמים

עור נחלקו האם מותר לאשה שמפני בעיה רפואית לא יכולה שיבואו מים על כל בשרה, לתת באותו מקום חתיכת עור דג ואינו חוצץ כיוון שכשר לטבול בו. עיין מנחת יצחק (חלק ז סימן עה) בענין אכילת דגים ביום הטבילה דאין חשש חציצה הואיל ומטבילין בעינו של דג ואינו חוצץ.

5. מים שיוצאים מהאדים אם השיבי שאובין

כתב החזון איש (מקוואות תנינא סימן יו"ד ס"ק יא) "מים מרותחים על האש המוליכים את האדים למקוה דרך צנור שהתקין ושם במקוה מתהפכין האדים למים, נראה דאף שנאסף מהם ג' לוגים מים במקוה אינם פוסלים דאדים לאו מים הם ופשוט שאין עושין מקוה לכתחלה מאדים וכן אם אסף ג' לוגין בכלי ופוסקן למקוה אינם פוסלים משום שאובים וכמו שכתב הראב"ד דכל שאין מהן מקוה אין פוסלין משום שאובין וכיון שאין אדים פוסלין אף מים שאובין שנעשו אדים נטהרו כדאיתא בש"ע סימן ל"א שאוב שהגליד ונימוח כשר ולפ"ז מותר לעשות מקוה בתחלה באופן זה, אלא שאין אנו עושין מעשה במקוה בדבר שלא שמענו מרבותינו, אבל לענין פסול ג' לוגין ודאי יש להקל והרי לא גרע אדים מהמשכה שאין פוסל באיבא רוב מקוה ואף אם באו האדים במקוה ריקן יש להקל כל שאין במקוה רוב המקוה מהן".

6. מים הנוצרים על ידי המזגן

עיין בשערי מקוואות (עמוד רט) שמטעם הנ"ל ומטעמים נוספים דאסר, שיתכן שאין להם שם מים כלל.

פרק ט

טבילה תוך כלי

חלק א'

טבילה תוך כלי

א. מקור הדין

איתא בתורת כהנים (ספרא שמיני פרשה ט) "אי בור יכול אף בור שבספינה יהא טהור תלמוד לומר מעיין, מה מעיין שעיקרו בקרקע, אף מקוה שעיקרו בקרקע".
 זו"ל המשנה (פרק ד משנה ה) "השוקת שבסלע וכו', אינה פוסלת את המקוה, היתה כלי וחברה בסיד וכו' ופוסלת את המקוה".

ביאור המשנה

זו לשון הרמב"ם "השוקת שבסלע אינו פוסל את המקוה לפי שאינה כלי, אבל כלי שחיברו בסלע פוסל את המקוה אף ע"פ שחיברו בסיד". ביאור הדברים השוקת הוא מקום שבו נאספים המים לשתיית הבהמות והואיל ולא היה לה בית קיבול בתלוש אלא שחקקו בסלע המחובר לקרקע אינו נקרא כלי ולכן אין המים שנשפכים משם למקוה פוסל את המקוה ומצטרפים לארבעים סאה. אמנם אם היתה כלי בעודו תלוש ואחר כך חיברה בסיד בקרקע פוסלת את המקוה, דאין החיבור הזה מבטל ממנה שם כלי.

להלכה

כתב שולחן ערוך (סעיף ו) "צריך שלא יהיו ארבעים סאה של מקוה בתוך הכלי, שאין טובלין בכלים".
 וכתב הט"ז (ס"ק ח) בשם הטור דהוא הדין לעניין מעיין שאין טובלים במעיין שבתוך כלי

ב. פסול זה מן התורה

כתב התוספות (פסחים דף יז:): "ויש לומר דגזרו שאיבה אטו דילמא אתי לאטבולי במנא, דבתוך הכלי ודאי אסור לטבול מדאורייתא".

ג. טבילה בתוך כלי שקבעו ולבסוף חקקו

שיטות הפוסקים

- 1) הש"ך ס"ל שמותר לטבול בכלי שקבעו ולבסוף חקקו.
- 2) והנודע ביהודה ס"ל כלי שקבעו ולבסוף חקקו מהני רק לעניין דין דרבנן כגון אם טבלה אישה שראתה כתם בלבד, בדיעבד מהני טבילתה.
- 3) ורבי עקיבא איגר ס"ל טבילה בכלי שקבעו ולבסוף חקקו אינה מועילה כלל, אלא שהמים הנמשכים למקוה ע"ג כלי זה לא נפסלו.

ד. מקוה בתוך בנין שחשיב מקוה בקרקע

כתב הרמ"א (סעיף ז) "מותר לעשותו על הגג, ובלבד שלא יהיה תוך כלי או אבן אחת שחקקו ולבסוף קבעו, אבל חבור אבנים הרבה לא מקרי כלי".

חלק ב'

ביטול כלי כדי לטבול בתוכו

בדין זה נחלקו הראשונים, והשולחן ערוך פסק כדעת הרמב"ם לעניין שלא סגי בנקב לבד, אלא בעי הוכחה נוספת לכך שהכלי אינו כלי, משום כך הצריך שיקבע את הכלי בקרקע או יסתמו בסתימה של בניין. בהמשך דבריו הוסיף, שאם הניחו ע"ג סיד וגפסית מהני כהנחה ע"ג קרקע, כיוון שהם כארעא סמיכתא, וכשמירח הטיט בצדדיו נחשב כקבעו בקרקע.

ז"ל השולחן ערוך (סעיף ז) "הלוקח כלי גדול, כגון חבית גדולה או עריבה גדולה, ונקבו נקב המטהרו וקבעו בארץ ועשהו מקוה, הרי זה כשר. וכן אם פקק הנקב בסיד ובבנין, אינו פוסל והמים הנקיים בתוכו מקוה כשר. סתמו בסיד או בגפסית, עדיין הוא פוסל את המקוה עד שיקבענו בארץ או יבנה, ואם הוליכו על גבי הארץ ועל גבי הסיד, ומירח בטיט מן הצדדין, הרי זה כשר".

• **בדין מקוה נידת**

כתב המנחת יצחק (חלק ה סימן צג) "בענין אשר פרסם אחד, שאפשר לקנות מקוואות שלמות כשרות, ונשלחים על פני העולם, וכו', והנה פשיטא דמיירי אף באופן שהשכילו לעשות בדרך שמעיקר הלכה היה מקוה כשירה, כגון שמניחים קצת פתוח בתחתית המקוה, וסותמים אחרי שקבעו בקרקע".
ומסיק שם דאין להתיר, דמי יודע עד היכן הדברים יכולים להגיע בהכשרת כלי זה, דאפשר שלא יכשירוהו כראוי, ואין למסור ליחיד עשיית מקוה בלי רשות הרב והשגחתו, שעניין המקוה שייך רק לרב מרא דאתרא.

פרק י

דיני המשכה

א. מים שהומשכו אינם פוסלין את המקוה מדין שאובין

1. מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ד משנה ד) "מים שאובין ומי גשמים שנתערבו בחצר, ובעוקה, ועל מעלות המערה, אם רוב מן הכשר כשר, ואם רוב מן הפסול, פסול, מחצה למחצה, פסול. אימתי, בזמן שמתערבים עד שלא יגיעו למקוה. היו מקלחין בתוך המים, אם ידוע שנפל לתוכו ארבעים סאה מים כשרים, עד שלא ירד לתוכו שלשה לוגין מים שאובין כשר, ואם לאו פסול".

ביאור המשנה

ברישא המשנה מבארת הדין של מים שאובים הבאים למקוה דרך המשכה. וכגון שכל מים שאובים נתערבו עם מי גשמים לפני שנתערבו עם מי המקוה העומדים בבור או בעוקה שעומדת בחצר, ואפילו שנתערבו בתוך הבור של המקוה כמו במעלות המערה, כל שעדיין הם בתנועה ולא הגיעו למקום מנוחתם. אם הרוב מי גשמים והמיעוט מים שאובים, אפשר לעשות מהם מקוה של ארבעים סאה מכיון שמי הגשמים נטהרו בהמשכה. **כראיתא בגמרא** (תמורה דף יב.) "תנן, רבי אליעזר בן יעקב אומר, מקוה שיש בו עשרים ואחת סאה מי גשמים, ממלא בכתף תשע עשרה סאה ופותקן למקוה, והן טהורין, שהשאיבה מטהרת ברבייה ובהמשכה".

אמנם, אם יש כא' סאין של מים שאובין שבאו בהמשכה ויט' סאין מי גשמים, המקוה פסולה כיון שאין רוב מי גשמים **וכן הדין** כשיש כ' סאין מי גשמים וכ' סאין מים שאובין.

בסיפא המשנה מבארת דכל מה שמועיל כשיש כא' סאין של מי גשמים ויט' סאין של מים שאובים הוא כשהיה המשכה אבל אם היו מקלחין ישר למקוה אם היה ארבעים סאה במקוה אינה נפסלת אבל אם לא היה ארבעים סאה במקוה, המקוה נפסלת.

2. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף מד) "אין המים שאובים פוסלים את המקוה בג' לוגין עד שיפלו לתוך המקוה מהכלי, אבל אם נגררו המים השאובים חוץ למקוה ונמשכו וירדו למקוה, אינם פוסלים את המקוה עד שיהיו מחצה על מחצה, אבל אם היו רוב מהכשרים, הרי המקוה כשר".

3. יסוד ההיתר

כתב המרדכי (שבועות הלכות מקוואות סימן תשמה) "שהמשיכה על גבי מקום שהמים ראיות להבליע בקרקע וטעמא כיון שראויים להבליע נתבטלו אגב קרקע, וכשזוחלת לגומא נעשו כאלו באו מתמצית הקרקע כי נתבטל מהם שם שאובים".

ב. דווקא כשיש רוב מי מקוה

נחלקו הראשונים אם שאובה שהמשיכה כולה כשרה או לא:

- 1) הרא"ש והרמב"ם ס"ל שכשר רק כשיש רוב מים כשרים.
- 2) ודעת חכמי המערב אפילו אם המשיך ארבעים סאה מים שאובים ע"ג קרקע המקוה כשר.

להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף מד) "אין המים שאובים פוסלים את המקוה בג' לוגין עד שיפלו לתוך המקוה מהכלי, אבל אם נגררו המים השאובים חוץ למקוה ונמשכו וירדו למקוה, אינם פוסלים את המקוה עד שיהיו מחצה על מחצה, אבל אם היו רוב מהכשרים, הרי המקוה כשר. כיצד, מקוה שיש בו עשרים סאה ומשהו מים כשרים, והיה ממלא ושואב חוץ למקוה והמים נמשכים ויורדים למקוה, בין שהיו נמשכים על גבי קרקע או בתוך הסילון וכיוצא בו מדברים שאינם פוסלים את המקוה, הרי הוא כשר ואפילו השלימו לאלף סאין, שהשאובה שהמשיכה, כשרה אם היה שם רוב ארבעים סאה מן הכשר. וכן גג שהיה בראשו כ' סאה ומשהו מי גשמים, ומילא בכתפו ונתן לתוכו פחות מכ', שנמצא הכל פסול, ופתח הצינור ונמשכו הכל למקוה אחר, הרי זה מקוה כשר, שהשאובה שהמשיכה כולה כשרה, הואיל ויש שם רוב מהכשר".

ג. דוקא כשקדמו הכשרים לשאובים בהמשכה

וז"ל הרמ"א (סעיף מד) "אבל אם המשיך תחילה מים פסולים, ואח"כ הביא עליהם רוב מים כשרים, לא מהני".

ביאור דברי הרמ"א

הש"ך ביאר שדברי הרמ"א קאי על סוף דברי השולחן ערוך גבי גג שהיה בראשו מי גשמים ומילא בכתפו ונתן לתוכו שאובין והמשיכן דהכשיר השולחן ערוך בזה ועל זה כתב הרמ"א דכל זה דוקא אם קדמו המים הכשרים ברישא, אך אם הביא תחילה מים שאובין למקוה ואינם כ' סאה ואח"כ הביא עליהם רוב מ"ג לא מהני אף אם פתח אח"כ הצינור ונמשכו למקוה אחר דלא אמרינן שאובה שהמשיכה כולה כשרה אלא כשהיה שם בתחילה רוב מים.

אמנם החזון אי"ש (מקוואות סנינא סימן ד ס"ק טו) **וכן הלחם ושמלה** (שמלה ס"ק פ גג) ביארו את דברי הרמ"א ארישא דהשולחן ערוך קאי כשיש בו רוב כשרים וממשיך לתוכם שאובין דבעינן שיקדמו הכשרים לשאובין ולא אסיפא לענין גג שממשיך אחר כך את כל המים.

ד. שיעור ההמשכה

שיטות הראשונים:

- 1) הר"י והריב"ש ס"ל דשיעור ההמשכה הוא לפחות שלושה טפחים. והטעם שבפחות משלושה טפחים דינו כלבוד ואינה המשכה.
- 2) אמנם הרשב"א והרשב"ץ ס"ל דאין להמשכה שיעור ואפילו כ"ש כשר.

להלכה:

כתב השולחן ערוך (סעיף מה) "שיעור המשכה זו אין פחות מג' טפחים".

ה. על גבי מה ניתן להמשיך

שיטות הראשונים:

- 1) דעת הראב"ד שהמשכה מועילה ע"ג צינור שקבעו ולבסוף חקקו וכן ע"ג קרקע, אך אינה מועילה ע"ג כלים אפילו אם הם אינם כלים הפוסלים מחמת שאיבה.
- 2) ודעת הרא"ם המשכה מועילה ע"ג קרקע או כל דבר אחר הבולע את המים כקרקע. והטעם דביטול שם שאובים נעשה ע"י כך שהמים נבלעים בקרקע ונידונים כאילו באים מתמצית הקרקע, לכן יש להמשיך רק ע"ג דבר שיכול לבלוע את המים.

להלכה נחלקו השולחן ערוך והרמ"א:

כתב השולחן ערוך (סעיף מו) "אין המשכה מועלת אלא על גבי קרקע או על גבי צינור שלא היה עליו שם כלי בתלוש, אבל אם המשיך על גבי כלים, אפילו כלי גללים וכיוצא בהם, לא הוי המשכה".

אמנם הרמ"א כתב "ויש אומרים דאין המשכה מועלת אלא דוקא על גבי קרקע הראוי לבלוע בה, אבל אם המשיך על גבי רצפת אבנים שאין ראוי לבלוע בה, וכל שכן על גבי דף או כלי, אף על פי שאינו פוסל המקוה, לא מהני, וטוב להחמיר לכתחילה".

כיום רוב הקהילות מקפידים שיהיה גם כן על דבר הבולע, לכן עושים אותו שהמלט יהיה רוב חול (יש עושים 90 אחוז חול ו10 אחוז מלט).

אם בטון הוא קרקע הראויה לבלוע:

נחלקו האחרונים אם בטון חשיב דבר הבולע. **דעת החזו"א** שבטון הוא קרקע הראויה לבלוע. **ודעת המנחת יצחק** להחמיר שבטון לא חשיב דבר הבולע.

1. לכתחילה אין לעשות רבייה בהמשכה

כתב האגרות משה (יורה דעה חלק ג סימן סד) "ושאובין על ידי המשכה אף שתהא המשכה במקום שיכולין המים ליבלע שמותר, אם נפלו לתוך כ"א סאה מים כשרין הוא רק בדיעבד, אבל לכתחלה אין לעשות מקוה כזה, כי לכתחלה צריך לעשות מקוה שיהיה בכשרות פשוטה וברורה, ובאופן המשכה איכא פרטי דינים איזו המשכה שכשרה וקל לטעות בזה. ומפורש זה בתשובת הרדב"ז סימן פ"ה שרק היכא דלא אפשר עושין ע"י רבייה והמשכה אבל היכא דאפשר לא יעשו וכמובן מקוה לקהל לא שייך לא אפשר, ולכן צריך לעשות באופן שכל המ' סאה יהיו מים כשרין".

פרק יא

דיני זריעה

א. ביאור שם זריעה

כתב התרומת הדשן (סימן רנד) "כמו חיטין שנטמאו וזרען בקרקע ונשרשו נטהרו".

ב. הטעם שנכשרים בכך

כתב התרומת הדשן (סימן רנד) "והיינו טעמא דפסול דשאובין הוא משום דתלושין הן ובאים ע"י תפיסת בני אדם וכו', ולהך פסול מהני זריעה דכשיפלו לתוך המקוה שלם יתחשבו כולם מחוברים".

ג. ארבעים סאה מי גשמים שריבה עליהם מים שאובים

מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ו משנה ח) "היה בעליון ארבעים סאה ובתחתון אין כלום, ממלא בכתף ונותן לעליון עד שירדו לתחתון ארבעים סאה".

ביאור המשנה

היה בעליון מקוה כשרה, ורצה למלאות מים גם בבור התחתון, יכול לשאוב מים ולהכניס לעליונה וכשיתמלאו גדותיה ויישפך ממנה לתחתונה ארבעים סאה, ובכך המקוה למטה נכשרת, דמים אלו הוכשרו בזריעה.

להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף טו) "מקוה שיש בו ארבעים סאה, ומעיין כל שהוא, יכול לשאוב כל מה שירצה ליתן לתוכה והם כשרים, אף על פי שהם רבים על המים שהיו בתוכה תחלה".

ד. דין נתן סאה ונטל סאה

מקור הדין

איתא בגמרא (יבמות דף פב:) "תנן מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות, נתן סאה ונטל סאה כשר, וא"ר יהודה בר שילא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן, עד רובו".

וביאר רש"י שמדובר באופן שנותן תחילה סאה ולאחר מכן נוטל סאה, כיוון שאם עושה להיפך המקוה נפסל בשעה שנטל ממנו את הסאה ואין בכוחו להכשיר את הסאה הפסולה שניתנת לתוכו.

מחלוקת הראשונים אם כשר עד רובו במי פרות או במים שאובין:

- 1) שיטת רש"י, הר"ש והרא"ש, דאיירי בשאר משקים, שכשר עד רובו, אמנם במים שאובים כשר עד עולם בנתן סאה ונטל סאה.
- 2) אמנם שיטת הרמב"ם והראב"ד, דאיירי במים שאובים שכשר עד רובו.

להלכה

השולחן ערוך (סעיף כד) פסק כרש"י הר"ש והרא"ש. וז"ל "שאם היה בו ל"ט סאין ונפל לתוכו סאה אחת מאלו (מי פירות) אין משלימים אותו, אבל אם יש בו ארבעים סאה ונפל לתוכו סאה אחת מאלו, ונטל מתוכן סאה אחרת, כשר אפילו עשה עד י"ט פעמים. אבל במים שאובים שנפל סאה לארבעים סאה כשרים, ונטל מתוכן סאה אחת ונפל לתוכן סאה מים, כשרים, אפילו עשה כן עד עולם, כשר".

אמנם הש"ך (ס"ק סג) פסק כהרמב"ם והראב"ד. וז"ל "ודעת הרמב"ם שבמים שאובים עד רובו דוקא כשר וכן הביא הבית יוסף הרשב"ץ שכ"כ בשם הראב"ד וכו', אף על פי שהאחרונים הסכימו להכשיר מ"מ אין ראוי להכניס הראש בין המחלוקת".

וז"ל הדברי חיים (חלק א חו"מ סימן לז) "ובאמת נכון להחמיר דהיאך שייך לטבול נשים במקוה שפסולה בודאי לדעת הרמב"ן והראב"ד והרמב"ן".

פרק יב

דיני השקה

א. מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ו משנה ז) "ערוב מקוואות כשפופרת הנוד, כעוביה וכחללה, כשתי אצבעות חוזרות למקומן".

ביאור המשנה (תפארת ישראל)

כגון מקוה חסר שבצד מקוה שלם, או שני מקוואות חסרות, זו בצד זו, ובא להכשיר שניהן, הדין הוא: שצריך שיהיה הנקב שביניהם כשיעור שתי אצבעות בעיגול שיש בהם כדי לסובב שתי אצבעות בסיבוב שלם שיחזרו אחר הסיבוב להיות במקומם הראשון, וכן צריך שיהיה כל הנקב מלא מים.

ב. שיעור ההשקה

השקה לטהר פסול דאורייתא:

כתב השולחן ערוך (סעיף נב) "הבא לערב מקוה פסול או חסר עם מקוה כשר, להכשירו, או ששניהם חסרים ובא לערבם להכשירם, צריך שיהא נקב שביניהם רחב כשפופרת הנאד".

השקה לטהר פסול דרבנן:

כתב השולחן ערוך (סעיף נג) "הבא להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב, אף על פי שאינו משיקו אלא כשערה, כשר ואפילו אין מי ההשקה רואין פני האויר".

וכתב הרמ"א "ודוקא בפסול שאיבה שהיא מדרבנן, אבל בפסול דאורייתא בעינן כשפופרת הנאד כמו שנתבאר, ואפילו בפסול שאובה יש חולקין וכן ראוי להורות".

הדין בהשקה למקוה שאוב:

- 1) דעת הרא"ש כל סוגי ההשקה, בין מקוה חסרה למקוה כשירה ובין מקוה כשירה למקוה שאובה, צריכה להיעשות על ידי נקב כשפ"ה.
- 2) אמנם דעת הרשב"א היא שהשקת מקוה שאוב למקוה כשר יכולה להיעשות אף ע"י נקב בעובי כחוט השערה, אמנם השקה ממקוה כשרה למקוה חסרה צריך שפופרת הנוד.

להלכה נחלקו השולחן ערוך והרמ"א:

וז"ל השולחן ערוך (סעיף נג) "הבא להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב, אף על פי שאינו משיקו אלא כשערה, כשר ואפילו אין מי ההשקה רואין פני האויר".

וז"ל הרמ"א "ודוקא בפסול שאיבה שהיא מדרבנן, אבל בפסול דאורייתא בעינן כשופרת הנאד כמו שנתבאר, ואפילו בפסול שאובה יש חולקין, וכן ראוי להורות".

כיום מחמירים בזה שבכל השקה בין פסול דאורייתא ובין פסול דרבנן עושים החור בגודל של שופרת הנאד.

ג. שיעור שופרת הנוד בס"מ.

לדעת הגר"ח שיעור שופרת הנוד הוא: 4 ס"מ.
ולדעת החזו"א שיעור שופרת הנוד הוא: 5 ס"מ.

כיום נהגו לעשות חור ההשקה יותר גדול משיעורים הנ"ל, כדי שאם מתמעט על ידי לכלוכים עדיין יהיה חיבור.

ד. דברים שממעטים הנקב**מקור הדין**

שנינו במשנה (פרק ו משנה ז) "כל שיעמוד כשופרת הנוד ממעטה. רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שהוא מבריית המים טהור".

ביאור המשנה

רשב"ג סובר שכל דבר שאינו פוסל את המקוה ומותר לטבול בו, אינו ממעט את הנקב ומותר לטבול למרות שהנקב קטן באופן מעשי. **אמנם ת"ק** חולק ופוסל טבילה במקוה שהחור המערב את המקוואות קטן, למרות שנקטן בדבר שמותר לטבול בו.

להלכה

וז"ל השולחן ערוך (סעיף נא) "כל שיעמוד כשופרת הנאד ממעטו, אפילו דבר שהוא מבריית המים".

ה. שפופרת הנוד ע"י צירוף נקבים דקים

מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ו משנה ה) "השידה והתיבה שבים אין מטבילין בהם, אלא אם כן היו נקובין כשפופרת הנוד וכו', אם היה שק או קופה מטבילין בהן כמה שהם, מפני שהמים מעורבין".

ביאור המשנה

משנתנו מדברת בטובל בתוך שידה או תיבה שנמצאים בתוך הים, דכיון שהם כלי, אין מטבילין בהם אלא אם כן הוא נקוב בשיעור של שפופרת הנוד, אמנם אם בא להטביל בתוך שק או בתוך קופה שהוא כלי שיש בו נקבים הרבה, כיון שהכלי אינו יכול להחזיק מים מעצמו, מותר להטביל בתוכו.

להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף נב) "אם יש נקבים דקים הרבה, מצטרפין לכשפופרת הנוד, אם המקוה האחד שלם והשני חסר. אבל אם שניהם חסרים, אין הנקבים הדקים מצטרפין לכשפופרת הנוד".

וכתב הרמ"א "והוא הדין אם חלק מקוה בסל או שק, אם אין שיעור מקוה בצד אחד, פסול".

ו. רשת במקום ההשקה

דעת הלבושי שרד, ועוד הרבה פוסקים להחמיר בשפופרת הנוד שהיא על ידי צירוף נקבים דקים.

וכתב המנחת שלמה (תניינא ב - ג סימן עז) "פשוט הדבר שאסור לכתחילה להכשיר מקוה של מים שאובים לאוצר של מים כשרים על ידי עירוב של שפופרת הנוד שיש שם רשת אפילו אם יהיו בנקבים כשיעור של השפופרת או יותר, מפני שחוטי הרשת חוצצים ומפסיקים ואין הנקבים מצטרפים, וכל שכן שאין לצרף את הנקבים אשר רק על ידי צירופם יש שיעור של מ' סאה. ולכך אפילו לענין טבילת כלים וגם אפילו עבור כלי זכוכית שחייבים רק מדרבנן אין לעשות רשת באמצע, ולכתחילה אסור לעשות כן אפילו בדרבנן. וכל אשה שטבלה לנדתה על ידי עירוב עם רשת או הטבילו בה כלים יעשו שאלת חכם כמבואר בפתחי תשובה יורה דעה [סימן ר"א ס"ק לח] ובדרכ"ת בהרבה מקומות".

רשת בתוך המקוה של כלים כרי שלא יפלו הכלים:

כתב השבט הלוי (חלק ח סימן רה) "על כל פנים להלכה הצדק עם כבודו ותלמידי חכמים שעוררו על זה שאין לחלק המקוה של טבילת כלים ברשת כזה, אם כי שאין בידינו לפסול הטבילה גם דיעבד כנ"ל".

לטבול בתוך סל רשת:

כתב השבט הלוי (חלק ח סימן רה) "וכבר הודעתי שיש עצה פשוטה לשום באמצע המקוה סל מלא נקבים ודבר כיוצא בו שקוע תוך המקוה ולחברו מרחוק לכותל על ידי חוטים, ובוה יצאנו מכל החששות, ואין להאריך בפשוט".

ז. אם סגי בהשקה לרגע**שיטות הראשונים:**

- 1) **דעת הרא"ש** דשיעור עירוב המקוואות מכשיר את המקוה הפסול אף אם נעשה לרגע אחד בלבד, ומביא ראיה מהמשנה (פרק ו משנה ג) שלשה מקוואות, בזה כ' סאה, ובוה כ' סאה ובוה כ' סאה, מים שאובין, והשאוב מן הצד, וירדו שלשה וטבלו בהן, ונתערבו המקוואות טהורין, והטובלים טהורים.
- 2) **אמנם רבינו ירוחם כתב** שיש בזה מחלוקת ראשונים, אך לא הכריע כמי ההלכה.

להלכה:

כתב השולחן ערוך (סעיף נב) "ולאחר שנתערב הפסול עם הכשר, אפילו רגע, נשאר לעולם בהכשרו, אפילו נסתם הנקב אח"כ".
אמנם הש"ך (ס"ק קיב) חשש ל"א ברבנו ירוחם. וז"ל "ורבינו ירוחם כתב שנסתפקו המפרשים אם נשאר השאוב בהכשרו או כיון שנסתם הנקב חוזר לפסולו כבתחלה, ומביאו בית יוסף ודרכי משה וטוב להחמיר לכתחלה".

ח. השקה בשבת

כתב האגרות משה (אורח חיים חלק ב סימן פב) "ובדבר אם מותר להשיק מקוה של מים שאובין למקוה כשרה של מי גשמים, הנה בביצה דף י"ז מפורש במתני' שמוותר להשיק מים טמאים למי מקוה לטהרם, ובדף י"ח איתא מחלוקת רבי ורבנן בשבת דלרבנן מותר להשיק אף בשבת ואיפסק כן ברמב"ם פכ"ג משבת ה"ח, ואין טעם להחמיר השקה דמקוה יותר מהשקה דמים טמאים ואדרבה במקוה הא לא שייך כל הטעמים רק טעם מתקן וחזינן שלא נחשב זה מתקן אף במים טמאים לטהרם וכ"ש שמקוה של שאובין מותר להשיק להכשירה".

וכתב הלחם ושמלה (שמלה צב) "עוד נראה לפע"ד, דהא בלא"ה צריכין להבין היאך מהני השקה על ידי אדם הרי בעינן שתהא המקוה בידי שמים, וצריך לומר

דזה לא מקרי בידי אדם כיון שאינו עושה מעשה בגוף המקוה אלא שהוא מסיר אח המסך המבדיל וממילא המקוה מיתכשרה בהתערבותה עם הכשרה, (שכתב המהרי"ק מובא לעיל בלחם ס"ק יב) וממילא מותר לעשות גם בשבת וי"ט דהא לא נוכל לומר שהאדם הוא המתקן דא"כ אף בחול הוי אסור, (וע"ל ס"ק ק' ע' שבת דף ק"כ:) דגרמא מותר מדאוי וכאן דלא הוי רק דרבנן י"ל דגרמא בעלמא מותר גם מדרבנן".

ט. זהירות בהשקה

יש להיזהר שהמים של המקוה ימלאו את נקב ההשקה (וה"ה נקב הזריעה במקום שהוא בגובה של נקב ההשקה) דאם ימלא רק חציו הוי זחילה, דכיון שהמים לא ממלאים את הנקב הוי שתי מקוואות נפרדים זו לצד זו וזחילה ממקוה למקוה פוסלת.

י. פתיחת נקב ההשקה בשבת באופן שמערב מים צוננים בחמין

כתב הפסקי תשובות (הערות סימן שיח) "אמנם לפתוח נקב ההשקה כתב בספר תשובות והנהגות (חלק א סימן רכה) שיש לימנע, כיון שעושה בידיים לערב מים צוננים בחמין, וכן כתב בשו"ת חיי הלוי (חלק א סימן מד), אך אם כבר פתוח נקב ההשקה אין לימנע מלטבול שם אף שמנענע המים הנכנסים ויוצאים לנקב ההשקה, כלאחר יד הוא ואינו מתכוין ולא ניה"ל, ולכן גם אין מניעה מלטבול במקוה שהמים העליונים חמים והתחתונים צוננים (כפי הטבע שהחם עולה למעלה) אף שמתערבבים, אבל לא יערבבם בכוונה תחילה אם העליונים למעלה מ - 40 מעלות".

פרק יג

דין הוייתו בידי טהרה

חלק א'

הווייתו בידי טהרה במקוה

א. מקור הדין

איתא בגמרא (זבחים דף כה:): "דאמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בר אבא, אמר קרא אך מעיין ובור מקוה מים יהיה טהור, הווייתן על ידי טהרה תהא".
ובמשנה (פרק ה משנה ה) "הזוחלין כמעייין והנוטפים כמקוה וכו', נוטפים שעשאן זוחלין, סומך אפילו מקל אפילו קנה אפילו זב וזבה יורד וטובל דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר כל דבר שהוא מקבל טומאה אין מזחילין בו".

ביאור המשנה (על פי הרא"ש)

נוטפים הם: מי גשמים מכונסים במקום אחד ורוצה להזחילם למקום אחר לעשות מהם מקוה, ונחלקו אם אפשר להביא מים למקוה על ידי אדם היות שהוא מקב"ט: **רבי יהודה** מתיר להזחילם ע"י אדם האוחז בידו דבר שאינו מקבל טומאה ואפילו אם אותו אדם הוא זב. אך **רבי יוסי** חולק ואומר שאין להזחיל ע"י אדם האוחז בידו אפילו אם הוא טהור, הואיל והאדם מקבל טומאה. (במשנה זו יש שלושה ביאורים בראשונים, שיטת הרא"ש, שנפסק בשולחן ערוך בסעיף מח, שיטת הרמב"ם, שנפסק בשולחן ערוך בסעיף יד, ושיטת הר"ש, שנפסק בשולחן ערוך בסעיף נ).

ב. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף מח) "הבא להמשיך מים למקוה, צריך שלא יהא בדבר המקבל טומאה, כגון מי גשמים שרוצה להמשיכם למקום אחר לעשות מקוה, לא יאחז בידו דף ויעבירם עליו, אלא יניח הדף בקרקע ויטיר ידו משם בטרם יעברו המים עליו. וכן סילון של מתכת, אסור להמשיך בו מים למקוה, שמקבל טומאה; והוא שיהיו המים נופלים להדיא מדבר המקבל טומאה לתוך המקוה".

ג. אופן התיקון

כתב השולחן ערוך (סעיף מח) "אבל אם נופלים על שפתו בחוץ, ונמשכין לתוכו, או שמחבר לפי הסלון של אבר צינור קטן של עץ או של חרס שהמים מקלחין ממנו למקוה, כשר".

חלק ב'

הוייתו בידי טהרה בהשקה

א. מקור הדין

שנינו במשנה (פרק ו משנה ח) "מטהרים את המקוואות, העליון מן התחתון, והרחוק מן הקרוב. כיצד מביא סלון של חרס או של אבר, ומניח ידו תחתיו עד שהוא מתמלא מים, ומושכו ומשיקו אפילו כשערה, דיו".

ב. ביאור המשנה

משנתנו מחדשת שאפשר לטהר מקוה פסולה מדרבנן למקוה כשירה וכגון שמביא סלון ומתמלא ממים ויעשה ההשקה ומספיק שיהיה השקה כבשערה.

ג. נחלקו הראשונים

- 1) דעת הרא"ש שמדובר בהשקה הנעשית ע"י צינור המקב"ט, ואפילו הכי ההשקה כשרה.
- 2) אמנם הרשב"א ס"ל שמדובר בהשקה הנעשית בצינור שאינו מק"ט, אבל בצינור המק"ט פוסל ואין להשיק על ידו.

ד. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף מט) "במה דברים אמורים, בממשיך מי גשמים בעלמא, אבל אם ממשיך ממעיין או ממקוה, אפילו על ידי דבר המקבל טומאה, כשר דחשבינן לזה המקום שממשיך המים לתוכו כאילו הוא מחובר למעיין או למקוה שממשיך המים משם, ויש מי שאינו מחלק בכך".

פרק יד

דיני שינוי מראה

א. הדין

מקוה שנשתנה מראה מימיו, נפסל.

ב. אילו משקים פוסלים בשינוי מראה

1. מקור הדין

שינוי במשנה (פרק ז משנה ג) "הדיח בו סלי זיתים וסלי ענבים ושנו את מראיו כשר. רבי יוסי אומר מי הצבע פוסלין אותו בשלשה לוגין, ואינן פוסלין אותו בשינוי מראה. נפל לתוכו יין ומוחל ושנו את מראיו פסול".

ביאור המשנה:

הדיח סלים שהכניס בהם זיתים או ענבים ויצא מהם משקה ולכלך את הסל, ושטף את הסל במקוה ושינו את מראה המקוה, לא פוסלים המקוה שהמראה הירוק או המראה האדום, הם מים מלוכלכים. **רבי יוסי אומר**, דמי צבע דינם כמים ולכן פוסלים בג' לוגים ולא בשינוי מראה. אמנם מי פירות פוסלים בשינוי מראה.

2. דעת הראשונים

נחלקו הראשונים בפסול של שינוי מראה:

(1) לדעת הרשב"א פסולו מדאורייתא.

(2) ולדעת הראב"ד פסולו מדרבנן.

3. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף כה) "מי צבע יש להם דין מים לפסול את המקוה החסר בג' לוגין, אף על פי שמשונים מראהן ממראה המים. אבל המקוה השלם, אעפ"י שנפלו בו מי צבע ושינו מראיו, לא נפסל. וכן אם הדיח בו כלים ונשתנו מראיו, או ששרה בו סמנים או אוכלין ונשתנו מראיו, לא נפסל, אבל אם נפל לתוכו יין או מוהל (פירוש המים היוצאים מהזיתים בתחילת טעינת הזיתים ויש בהן צחצוחי שמן) ושינו מראיו מכמות שהיה, נפסל".

ג. אופן ההכשר למקוה שצבעו השתנה

1. מקור הדין

שינוי במשנה (פרק ז משנה ג) "כיצד יעשה ימתין לו עד שירדו גשמים ויחזרו מראיהן למראה המים, היו בו ארבעים סאה, ממלא בכתף ונותן לתוכו עד שיחזרו מראיהן למראה המים".

2. ביאור המשנה

אם לא היה במקוה ארבעים סאה ונפסלה בשינוי מראה, התקנה היא לחכות עד שיגיעו גשמים ויחזרו מי המקוה למראה מים, אמנם, אם במקוה שנפסלה בשינוי מראה היה לה ארבעים סאה יכול להוסיף מים שאובים עד שיחזור למראה מים.

3. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף כה) "כיצד יעשה, אם הוא חסר ימתין לו עד שירדו גשמים ויתמלא ויחזרו מראיו למראה מים, ואם יש בו ארבעים סאה שאינו נפסל עוד בשאיבה, ימלא בכתף ויתן לתוכו עד שיחזרו מראיו למראה המים".

ד. שינוי מראה ע"י אבקות וכדומה

כתב השו"ת הר צבי (חלק יו"ד סימן קפה) דיש להזהר שלא יפול סבון וכדו' למקוה שמא ימחה שם וישנה את מראה המים. וז"ל "ומה ששאלת אם נפלו חתיכות סבון במקוה אם נפסלה בשינוי מראה, ודאי דיש לחוש משום שינוי מראה. דהא דמי צבע אינם פוסלים בשינוי מראה כתב הראב"ד ושאר משום דלא נמחה ממשו במקוה ורק חזותא בעלמא, הא כל שנמחה ממשו פוסל ומבואר בדברי חיים (חלק ב סימן קב) דמקוה שנפל בתוכו סיד עפר ולבנה פוסל בשינוי מראה, וגם בסבון עיקרו הוא מסייד ושמן ושניהם פוסלים את המקוה בשינוי מראה".

ה. טבילה במקוה שחלקו צבוע**• הדין במקוה מצומצמת****1. מקור הדין**

תוספתא (פרק ז הלכה י) "היו בו ארבעים סאה ונפל לתוכו יין ונשתנו מראיו של חציו, אפילו הטובל במקום שלא נשתנה לא עלתה לו טבילה".

2. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף כו) "היו בו ארבעים סאה, ונפל לתוכו יין ונשתנו מראיו של חציו, אם אין בו מראה מים ארבעים סאה הרי זה לא יטבול בו".

• הדין במקוה שיש בה יותר מארבעים סאה**1. מקור הדין**

שינוי במשנה (פרק ז משנה ד) "נפל לתוכו יין או מוחל ושנו מקצת מראיו, אם אין בו מראה מים ארבעים סאה הרי זה לא יטבול בו".

ביאור המשנה

נפל יין או מוחל בצד אחד של המקוה ונשתנה מראהו, אם לא נשאר במקוה ארבעים סאה במראה מים הרי זה לא יטבול בו, הרי שרק באותו מקום אין לטבול, אך ניתן לטבול במקום שיש מים כשרים.

2. להלכה

כתב הש"ך (ס"ק סז) "אבל נשאר בו ארבעים סאה מראה מים טובל באותן ארבעים סאה שמראהן מים".

1. השתנה צבעו מחמת עצמו**1. מקור הדין**

כתב הרמב"ם (פרק ז מהלכות מקוואות הלכה יב) "מקוה שנשתנה מראה מימיו מחמת עצמו ולא נפל לו דבר הרי זה כשר, לא אמרו אלא שנשתנה מחמת משקה אחר".

וביאר הבית יוסף "ונראה שהוא נלמד בקל וחומר ממי צבע ומהדיח בו סלי זיתים וענבים ושינוי מראיו שהוא כשר".

2. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף כז) "מקוה שנשתנו מראה מימיו מחמת עצמו ולא נפל לו דבר, הרי זה כשר".

ז. מים שהשתנו צבעם מחמת רוב הטבילות

כתב החיבור לטהרה (סימן קס) שמים שהשתנו מחמת רוב הטבילות נחשב מחמת עצמם וכשר.

ח. דין נתינת כלור במקוה

כתב המנחת יצחק (חלק ח סימן עו) "על דבר מה שדן כת"ה בדבר הכימיקלים הנתנים במקומות המים כמו בריכות אם מותר לשום זה גם כן במקוה טהרה, וכידוע אין כאן שינוי מראה וכו' ובנד"ד בלא"ה אין שינוי מראה כמ"ש כ"ת, ובודאי גם משום חציצה ליכא בנד"ד. והנה דברתי עם המשגיח על המקוואות השונות בעיר, ואמר שבכמה מקוואות כבר הנהיגו כן ליתן כלור תוך המים במקוואות בלא מוחה".

ט. שינוי מראה מחמת דם של הפצעים

כתב השבט הלוי (חלק ה סימן קה) "ומזה יראה שאם יקרה כזה באשה שיש לה פצעים או שהמים גורמים לה דלקות וכיו"ב בגופה כאשר הניסיון למדני שיש להתירה להטיל תרופה אנטיביוטיק וכיו"ב במקוה באופן שאינו נפסל בשינוי מראה על פי המבואר לקמן סימן ר"א ועל פי רוב אין חשש בזה".

י. מקוה שנפל לתוכו יין

1. מקור הדין

תוספתא (פרק ה הלכה ח) "נפלו לו ג' לוגין יין כאילו לא נפל, בין במקום היין בין במקום המים. היה שאוב והשיקו, השיק במקום היין זה וזה לא טהר. השיק במקום המים מקום המים טהר, מקום היין לא טהר".

ביאור התוספתא:

ברישא נאמר שג' לוגין יין שלא שינו את מראה המקוה לא פסלוהו, ולכן טובל בין במקום היין בין במקום המים.

ובסיפא נאמר שאם המקוה היה פסול מחמת שאיבה, וכן בחלקו היה יין, השקתו למקוה כשר מועילה עבור המים רק אם השיקו במקום המים, אך השקה במקום היין אינה מועילה.

2. להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף כט) "נפלו לו שלשה לוגין יין, כאילו לא נפל (ומותר לטבול) בין במקום היין בין במקום המים, היה שאוב והשיקו, השיק במקום היין, זה וזה לא טהר. השיק במקום המים, מקום המים טהר, מקום היין לא טהר".

יא. מקוה חסר שהשתנה מראהו**1. מקור הדין**

תוספתא (פרק ה הלכה ח) "מקוה שאין בו מים ארבעים סאה, ונפל לתוכו יין ונשתנו מראיו אינו נפסל בג' לוגין. ולא עוד, אלא אפילו חזרו מימיו לכמות שהיו כשר".

ביאור התוספתא (על פי הר"ש)

אין היין שנפל עולה לשיעור המקוה, אלא כדי להכשירו צריך להקוות עליו מים כשרים עד שבסך הכל יהיו במקוה ארבעים סאה מי גשמים כשרים.

2. להלכה

כתב הרמ"א (סעיף כט) "מקוה חסר שנפל שם יין ונשתנו מראהו ונפל שם ג' לוגין מים שאובין, אינן פוסלין וכשחוזר והשלים המקוה במים כשרים וחזרה למראה מים, כשרה".

יב. מעיין שהשתנה מראהו

כתב השולחן ערוך (סעיף כח) "אין שינוי מראה פוסל אלא במי גשמים שנעשו מקוה, אבל מעיין אינו נפסל בשינוי מראה".

יג. מקוה שהשתנה מראהו והשיקו למעיין

כתב השולחן ערוך (סעיף כח) "ולא עוד, אלא אפילו המקוה שנפסל, אם המשיך אליו מי מעיין, המעיין מטהר אותו אפילו לא חזרו למראהו".

פרק טו

דין חימום המקוואות

א. טבילה במקוה מחומם

1. שיטות הראשונים

- (1) דעת רבינו תם והר"ש שאסור לטבול במקוה מחומם, אפילו אם הוא מחובר לנהר כשפ"ה, והטעם הוא משום גזירת מרחצאות.
- (2) דעת הראב"ה שמותר לטבול במקוה מחומם.
- (3) אמנם דעת הבנימין זאב והאגור שטוב להחמיר, ובמקום שנהגו להקל אין למחות בידם.

2. להלכה

נחלקו השולחן ערוך והרמ"א:

וז"ל השולחן ערוך (סעיף עה) "יש מי שאוסר להטיל יורה מלאה מים חמין לתוך המקוה לחממו, וכן למלאת מקוה מים חמין ולחברו לנהר בשפופרת הנוד". אמנם הרמ"א כתב "ויש מקילין ומתירין להטיל חמין למקוה כדי לחממו, ומכל מקום יש להחמיר אם לא במקום שנהגו להקל, אז אין למחות בידן".

ב. המנהג בזמננו

וז"ל המהרש"ם (חלק ג סימן קמ) "ועוד נראה דכל החששות היה רק בימיהם שלא היה שכיחים מקוואות חמים ואם לפעמים רצו לחממה היה חשש שאובין אבל בזמן הזה שנתפרסם בעולם ונתפשט המנהג לחמם המקוואות והיה הכרח בזה כי ירדה חולשה לעולם ואם לא היה מקילין היה רבים נמנעים מטבילה אם כן בטלה חששת חשדא כדאיתא כנסת הגדולה (בא"ח סימן רמ"ג סעיף ב) דאף שאסרו להשכיר מרחץ או תנור לעכו"ם אם השכירו שנה בשנה ונתפרסם הדבר שאין דרכו לשכור פועלים או שמנהג המקום באריסות מותר להשכיר לעכו"ם ע"ש והכא נמי בזה".

וז"ל הבן איש חי (רב פעלים חלק ד יו"ד סימן טו) "שוב אחרי כותבי כל הנז"ל שאלתי מן ידידנו הרב החסיד כמהר"ר אליהו מני נר"ו שיודיענו איך הוא המנהג עתה בעה"ק תוב"ב בענין הטבילה, והשיב לי וז"ל, ענין טבילת הנשים במקוה חם הנה אחינו האשכנזים הי"ו אפילו בימי הקיץ הם מחממים המקוה להנשים כי חוששים פן מחמת הקור אינם טובלים כראוי והספרדים הי"ו כשטובלים במקוה אשר בתוך המרחץ שאינו כל כך קר מחמת הבל המרחץ טובלים בצונן אכן לפעמים שבית המרחץ סגור או ביוקר הולכים לטבול במקוה של עדת האשכנזים הי"ו שהוא חם, ובהיותי בדמשק יע"א בשנת תר"ל בשומעי את סדר טבילת הנשים שם בימי הקור שכמעט יש נשים שאינם טובלים כראוי, אזרתי חלצי

ועשיתי שיטבלו במקוה חם לכתחילה ולהחכמים אשר עמדו לנגדי בדבר זה באומרם כי המנהג שלהם שלא לטבול בחמין כפסק מרן ז"ל, ניצחתים בתשובה שהובאה בספר נבחר מכסף להרי"ף ז"ל (סימן י"ז) אשר כתוב שם עדות מגדולי הדור שגם מרן ז"ל עשה מעשה לחמם המקוה נגד מה שפסק בספרו הקצר (סימן ר"א סעיף עה) שכתב שם סברת האוסר יע"ש באורך, ותהילה לד' יתברך כי עד היום נוהגים לחמם הטבילה של הנשים בדמשק יע"א כפי הוראתי הנז' ואני שמח בזה כי תקנה גדולה עשיתי שלא יהיו בנות ישראל בטומאתם".

"והנה כי עתה בהגלות תשובה הנז' שהעידו גדולי הדור שמרן ז"ל בעצמו עשה מעשה לחמם המקוה הפך מה שפסק בשולחנו הטהור, יש לומר כי מה שהסכימו רבני ירושלים תוב"ב בזמן הרב ברכות המים לאסור ובטלו את מעשה החמום שעשה אותו האיש וסתר אשר בנה כל חילא דידהו הוא מכח פסק מרן ז"ל בשולחנו הטהור שקבלנו הוראותיו ובתריה גרירן, אך אי הוה ידיע להו לרבנן עדות זו אשר הובאה בספר נבחר מכסף שמרן ז"ל בעצמו עשה מעשה לחמם המקוה לנשים הפך מה שפסק בש"ע (יו"ד סימן ר"א סעיף עה) לא היו מוחיזין ביד זה האיש שבא לעשות תיקון לחמם המקוה ובודאי הגמור שלא נודע להם זה העדות יען כי ספר נבחר מכסף להרי"ף ז"ל היה עודנו בכ"י ונדפס בשנת התרכ"ט בארם צובא יע"א ולא היה אצלם הכ"י של הספר הנזכר".

ג. טבילה בחמי טבריה

1. מקור הדין

איתא בגמרא (תענית דף יג.) "אמר רב שישא בריה דרב אידי, אבא הכי קשיא ליה, מכדי תנן (לגבי תענית) אסור ברחיצה, נועלין את המרחצאות למה לי וכו' אמר רב חנא בר קטינא לא נצרכה אלא לחמי טבריא".

ביאור דברי הגמרא:

רב שישא מבאר דברי אביו שהוקשה לו, ממה שכתוב במשנה שביום שמתענים אסורים ברחיצה, דמשמע שאסור בכל רחיצה בין במים חמים בין במים צוננים, **אם כן** מה הוצרך התנא לכתוב שנועלים את המרחצאות, דאם אסור לרחוץ ממילא אין נכנסים למרחצאות. **ומתריצת הגמרא**: דכל האיסור לרחוץ הוא רק בחמין וזה מה שהמשנה מדגישה על ידי שכתבה שנועלים את המרחצאות, אבל בצונן מותר, **ומביאה הגמרא** ראייה לחולקים על רב אידי שאסור אפילו בצונן ממה שהטמאים טובלים בין ביום הכיפורים בין בט' באב, ואיירי בצונן כיוון שלא היה אפשר לחמם ושלא יהיו שאובין, יוצא שדווקא הטמאים טובלים בצוננים ולא שאר אדם, **ומתריצת הגמרא**: דמה שכתוב שטובלים הטמאים איירי במים חמין של חמי טבריה שאין פסול שאובים, דרק להם מותר אבל לא שאר אדם, **הרי לנו**: שאפשר לטבול בחמי טבריה.

ו**כתב המרדכי** שמותר לטבול בחמי טבריה שאין בהם גזירת מרחצאות.

להלכה

כתב הרמ"א (סעיף עה) "ובחמי טבריא מותר לכולי עלמא".

ד. טבילה במקוה חם בשבת

דין גזירת מרחצאות גזרו חכמים עקב הבלנים שהיו מחממים בשבת ואומרים מערב שבת יתחממו, ואף על פי שלא נחשדו ישראל על השבתות לחלל בזדון, מכל מקום חששו שמא יחתה בגחלים משחשיכה, או שמא יתן צונן לתוך חם בכלי ראשון, בלא ידיעה או בלא שימת לב שיש בזה איסור תורה.

וז"ל השולחן ערוך (או"ח סימן שכו סעיף א) "אסור לרחוץ כל גופו, אפילו כל אבר ואבר לבד, אפילו במים שהוחמו מערב שבת, בין אם הם בכלי בין אם הם בקרקע, ואפילו לשפוך המים על גופו ולהשתטף, אסור, אבל מותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו".

• מקוה עם חמימות מועטת

אין גזירת מרחצאות אמור, אלא במים חמים שדרך סתם בני אדם ליהנות ולהתענג מחום כזה של המים בעת הרחיצה, (דהיינו שהם חמים יותר ממידת חום הגוף) אבל מים עם חמימות מועטת אשר רק מפיגה את סימור הגוף מקרירות המים, דינם כדין מים צוננים, ואין איסור לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו ושאר חלקי הגוף, אבל לרחוץ כל הגוף נוהגים להחמיר לכתחילה אפילו במים צוננים.

• מים פושרים

מים פושרים (דהיינו כפי מדת חום הגוף ופחות, כל שהאדם מרגיש היטב חום המים, ואינו רק להפיג צנינותם, אבל כיון שהוא פחות ממידת חום הגוף אינו נהנה ומתענג מחומם) נחלקו גדולי הפוסקים בדינו, והכרעת שולחן ערוך הרב, שאם יפשרו בערב שבת אין בהם 'גזירת מרחצאות' ומותר מעיקר הדין לרחוץ בהם גם כל גופו, ואם יפשרו בשבת דינם כחמין שהוחמו בשבת ואסור לרחוץ בהם אפילו אבר אחד.

• מים חמים

האם יש גזרת מרחצאות במקוה

וז"ל הקרבן נתנאל "ובעיקר הדין כתבתי באריכות שטבילה במי מקוה חמין לא הוי בכלל גזירת מרחצאות. ודוחה (שם בדבריו) את דברי החכם צבי (בתשובותיו סימן י"א) שאוסר בהחלט הטבילה בחמין, ואף שרי למיקרי עבריינא למי שמיקל בכך, ולדברי החכם צבי רק בחום מועט כדי להפיג צנינותם של המים שרי, ולא יותר מכך".

והנודע ביהודה (מהדו"ת סימן כד) מביא שתי הדעות הנ"ל ומאריך הרבה, ומסיק להקל רק בפושרין ולא בחמין, אך אינו מוחה במי שמיקל בחמין ומוטב שיהיו שוגגין וכו'.

וכתב הפסקי תשובות (אורח חיים סימן שכו) "ולאור אבוקות אלו נעשתה כל הגולה כמדורת אש בענין נחוץ זה, עקב חולשת הדורות והקושי של הרבה אנשים לטבול במים צוננים, הסכימו רבים מגדולי הדורות הלכה למעשה להסתמך על הקרבן נתנאל ולהתיר טבילה בחמין בשבת, והנח להם לישראל. אלא, שהזהירו מאד שלא לבלות במקוה כדי ליהנות מהמים דרך רחיצה ותענוג, אלא לטבול לשם מצוה או תוספת טהרה ולצאת מיד, וכל מי שבידו למחות מחוייב למחות על אלו שמהים עצמם בשבת ויו"ט במקוה בחמים, וגם בטובל במים צוננים אין לו לבלות ולהתענג במים, אלא יטבול ויצא מיד.

וטוב עושים בעלי מקוואות אשר מקפידים שלא יהיה חום המים בשבת אלא בגדר 'פושרין' (עד 37 מעלות צלזיוס, ועד בכלל) ולא חמין (38 מ"צ ואילך) שבזה שפיר טפי, אך הכל לפי המקום והזמן, ויש תמיד לחשב שכר מצוה כנגד הפסדה, שלא ימנעו בני אדם מלטבול לטהרתם.

והאדם החזק שאינו איסטניס יהדר לעצמו לטבול במים צוננים או פושרין רק מעט כדי להפיג צנינותם (עד 33 מ"צ) ויכולה היא השבת להגן ולסוכך לכל הנוטרים אותה שלא יצטנן ויחלה, ושומר מצוה לא ידע דבר רע.

ובודאי שיש לימנע לחלוטין בשבת ויו"ט ממקוה חמה מאד אשר חומה מגיע לשיעור 'יד סולדת בו' (יש מחמירים מ - 40 מ"צ) כי עלולים ליכשל גם בחששות של איסורי בישול שונים.

ומכל הלין נלמד גם כן שלא נכון עושים אלו האנשים המשהים טבילתן לכבוד שבת בערב שבת עד לאחר כניסת השבת בלא הכרח וסיבת אונס, כי אפילו בבין השמשות אין מן הנכון להמתין כשיש לו אפשרות לטבול קודם שקיעת החמה, וביותר כי מצוי שהמים במקוואות בליל שבת רותחין והם יותר מיד סולדת בו".

אמנם דעת הרב עובדיה יוסף לטבול בבין השמשות, (שו"ת יביע אומר חלק י, אורח חיים סימן נה אות ז) "והנה ידוע שהגאון חכם צבי (סימן יא) לא התיר לנשים לטבול בשבת במים חמים אלא בפושרים. נ"ב. גם בטבילה בפושרים יש לפקפק וכו' ושוב ראיתי להגאון בית מאיר ביו"ד (סימן קצז) שהוכיח במישור מההיא דשבת (מ:) והתוספות, והרמב"ם והש"ע, דס"ל היפך דברי החכם צבי שהתיר רחיצת כל גופו בפושרים, ושוב הביא דברי רב האי גאון, ונדחק לשנות כוונתו. ומ"מ סיים, הילכך הדבר ברור בעיני לאסור רחיצת כל גופו גם בפושרים, ושהחכם צבי שהתיר בפושרים שגג בהיתר זה, והוא איסור גמור מן הדין". וכו' והעצה הנכונה היא כמ"ש עוד החכם צבי, שאם טובלות בבין השמשות שפיר דמי, שכל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בבין השמשות. וכן העלה הגאון מהר"א גוטמאכר בתשובה (חיו"ד סימן נד) ע"ש. וכן אני מורה לשומעי לקחי, בהסתמכי גם על מ"ש בשו"ת בני בנימין (דף קד ע"ד) העיד מרן מלכא הראש"ל שמנהג עה"ק ירושלים שהנשים טובלות בבין השמשות, ויש להן על מה שיסמוכו וכו'. ע"ש. והבלניות האשכנזיות נועלות דלתות המקוואות, שלא כדת, בפני הנשים הטובלות בערב שבת, לבל תטבולנה בבין השמשות, ועתידות הן ליתן את הדין. ואי איישר חילי אבטליניה".

ה. חימום המקוה בשבת והחלפת מימיו על ידי שעון שבת

כתב הפסקי תשובות (אורח חיים סימן שכו) "והנה רבים שואלים האם רשאים לכוין על ידי שעוני שבת שהמקוה תתרוקן ממימיה בליל שבת ותתמלא במים נקיים ויופעלו גופי החימום על ידי שעון שבת, כדי שיהיה מקוה נקיה וחמה לבאים לטבול בשחרית, והכל נעשה באופן אוטומטי בלי מגע יד אדם.

והנה, כבר בדורות שלפנינו עוד קודם המצאת החשמל מצינו בספרי גדולי הדורות לדון בענין לעשות ככל הנ"ל על ידי נכרי, ומסקנת דבריהם לאסור לכתחילה כשמחמם הנכרי המים בשבת, שהרי יש בזה איסור דאורייתא, ובשעת הדחק הקילו בזה כי הוא מצוה דרבים, וגם כי הכל חולין אצל הצינה, ובאופנים אלו התיירו אמירה לנכרי גם באיסורים דאורייתא.

וכשהוחמו המים מערב שבת והמה על האש כדי לשמור חומם, ובשב"ק נמשכים והולכים לתוך המקוה, או מטילים אותם לתוך מי המקוה הצוננים, התיירו הדבר גם על ידי יהודי, כי ליכא איסור בישול בזה, ו'גזירת מרחצאות' ליכא דהא סמכינן על דברי הקרבן נתנאל דליכא גזירת מרחצאות לענין טבילה, ומה לי הוחמו מי המקוה מערב שבת או בשבת.

ומינה נלמד בכל שכן לנידונינו, שהכל נעשה באופן אוטומטי על ידי הכוונת שעונים מערב שבת, ואין שום מעשה גם לא של נכרי.

אלא שעם כל זה לכתחילה מהנכון לימנע מכך, משום שכבר כתבו גדולי הדורות שיש לימנע מלעשות מלאכות בשבת על ידי מכונות המכוונות מערב שבת, משום ולזול בקדושת השבת.

ואף במקומות ובזמנים שזקוקים להקל בכך, יש לזהר שיהיה כמה שפחות 'אושא מילתא' מרעש המכונות, ויהיו חדרי המכונות נעולים במנעול, וחום המים לא יגיע ליד סולדת בו (42 - 40 מעלות צלזיוס) וכמו כן נכון לכתחילה להקפיד שלא יהיו גופי החימום בפעולה בשעה שהאנשים נכנסים לטבול שם, אך המקילין בזה אין גוערין בהם.

ואותם מקוואות שמילוי המים לבור הטבילה נעשה באופן ידני, על ידי אדם שפותח את ברז המים, לכתחילה יש לעשות פעולה זו על ידי נכרי, ויזהרו מאד שיהיה קודם שגופי החימום נכנסו לפעולה, וגם חום המים לא יגיעו בשום אופן לשיעור יד סולדת בו, ואז שפיר טפי להקל בדיעבד גם על ידי יהודי."

שער השני
בירורים מעשיים



פרק א

הבאת מים למקוה

א. הבאת מים למקוה דרך צינור

כתב השולחן ערוך (סעיף לו) "צינור שאין לו ד' שפות אינו חשוב כלי וראוי להביא על ידו מים למקוה".

אמנם מים הבאים דרך צינורות העיר לכו"ע חשיבי שאובים, היות והמים עוברים דרך שעונים וכיוצא בזה שיש להם בית קיבול. **וז"ל החזון איש** (יו"ד סימן קכג אות א) "כשמי העיר נמשכים מן המעיין על ידי פלימפ (משאבת לחץ) המתנועע על ידי חשמל, ואינו פוגע שום כלי קיבול בדרכו דלא נעשה שאובים כלל, ואמנם כפי ההווה יש בדרכו שעון ויש בו בית קיבול".

וז"ל המנחת יצחק (חלק ה סימן פב) "כדי לצאת מכל החששות והפקפוקים, שישנם מקוואות הנעשות ממימי העיר וכו' ידעתי נאמנה, דבהתרבות הטעכניק נעשו שינויים מידי יום ביומי, בהמאספות והסילונות, בכל מקום מוצא המים, ובכל משך מובאם, עד שנתרועע כל היסוד, שעל זה בנו יסודם ראשי המקילים באופן שבכה"ג לא עלו אף על דעתם להקל ח"ו וכו' ולמחות שלא יטבלו במקוה העירית, ועד שיבנו החדש ילכו הנשים לטבול במקוה דעתת ישראל".

לכן כדי להביא מי גשמים למקוה צריך להתקין צינורות מיוחדים, אבל צריך להיזהר בכמה דינים:

א) שלא יהיה עשוי ממתכת שמקבל טומאה

דין זה מקורו ממה שכתב השולחן ערוך (סעיף מח) "וכן סילון של מתכת, אסור להמשיך בו מים למקוה, שמקבל טומאה, אלא אם כן קבעו בקרקע ומתחילה נעשה לכך".

ב) צינור של פלסטיק או גומי

דעת החזון איש (יו"ד סימן קכו ס"ק ז) וכן דעת הרבה אחרונים, שאינו מקבל טומאה. אמנם המנחת יצחק, ועוד פוסקים ס"ל שכן מקבל טומאה.

ג) כיפוף בצינור

דעת רוב הפוסקים דלא חשיבי שאובין עד שלא יבואו לתוך כלי שמתחילה נעשה לכך, אף שיכול לשמש לקבל מים. עוד צריך כדי להחשיבו לכלי, שיהיה ראוי לקבלה עם ארבעה דפנות, ושיהיה לו תורת כלי בתלוש קודם שיקבעו בקרקע. וכן דעת שולחן ערוך (סעיף לו) "סילון שהוא צר מכאן ומכאן ורחב באמצע, אינו חשוב קבלה לפסול בו המקוה".

אמנם הראב"ד ס"ל שאם יש סילון כפוף פוסל את המקוה מדין שאובים, ונחלקו האחרונים בדעת הראב"ד, אם פסל רק סילון בכפוף שיש בית קיבול או שפסל אף באין לו בית קיבול.

ומחמת זה: כתבו האחרונים להחמיר בדבר, דלא לעשות צינור עם כיפוף אף דאינו נעשה לבית קיבול. **וז"ל המנחת יצחק** (חלק ז סימן פ) "ומה שאמר כת"ה שליט"א שחושש לשיטת הראב"ד שמחמיר בצינור כפוף ורוצה לעשות שם איזה נקבים שיבטלוהו מתורת כלי, והנה בצינור שמוליכים מים למקוה די כשנקב בכל שהוא, אך טוב לחוש להגידולי טהרה (סימן ר"א ס"ק לב) שהנקב יהי' בכונס משקה עיין שם". הנה לענ"ד בודאי אם אפשר לעשות נקב בכעדרה שהיא שיעור בכונס משקה כמבואר במהרי"ק שהובא בג"ט שם מה טוב, אבל אם אי אפשר שעל ידי זה יזחלו המים לחוץ, נראה דיש לסמוך בכה"ג על המבואר בש"ע (יו"ד סימן רא סעיף מ) דסגי בכל שהוא".

משמע שהצריך לנקוב אף בסילונות הכפופים בעלמא ללא שום בית קיבול.

לכן יש לדאוג שלא יהיו כיפופים ושום בתי קיבול בצינורות המביאים מים וכ"ש שלא יהיה סיפון בצינור וכדומה.

ד) חיבור צינורות זה לזה כדי להאריך הצינור

חיבור צינורות על ידי שיש חריץ בראשו לקבלת גומי כדי להדקו לצינור אחר:

דעת הקנה בשם (חלק א סימן קט) לאסור מטעם בית קיבול העשוי למלאות. **וז"ל** "אודות אשר בוני ומתקני המקוואות המציאו מקרוב דבר חדש לעשות הצינורות שממשיכים בהם המים למקוה, דהיינו לבורות השקה והזריעה מצינורי פלסטיק הידועים בשם צינורי פי וי סי, והצינור הוא מורכב מפרקים קצרים ישרים ועקומים לפי הצורך במשך הצינורות וכמו בצינורות משאר מינים חרס או אסבסט, שהיו רגילים לעשות מקדמת דנא, וכדי שלא יצאו המים בין הסדקים במקום חיבור הקצוות יחד נעשה שם בקצהו מבפנים שקע סביב כדי להשים בתוכו גומי עגול וחלול כגלגל, עביו כמידת עומק השקע ומעט יותר כדי שיהא הגומי בולט קצת לתוך חלל הצינור, וכשתוחבים בו קצה הפרק שכנגדו הוא עובר תוך חלל הגומי הנ"ל ועל ידי הדוחק שהגומי נדחק ביניהם מתהדקים שני הפרקים יחד, נראה לענ"ד דלא יאות למעבד הכי, דכיון שבכל חלק וחלק מהצינור יש בו בתחילתו גומא לקבל הגומי הרי כל הצינור חשוב כלי וכל המים העוברים שם נעשו שאובין, והגם שאין המים עוברים כלל על הגומא שהרי הגומי סותמו, וגם בלא"ה מתכסה הגומא על ידי קצה חלק הצינור שכנגדו שנכנס ועובר לתוכו, מ"מ לפי סברת כמה פוסקים יש גם בכהאי גוונא במים אלו חשש שאובין וכמו שיבואר לפנינו בס"ד. וכו' היוצא מדברינו להלכה דלהפוסקים שס"ל דע"י גומא קטנה שיש בהצינור אף על פי שאין המים עוברים בתוך הגומא נעשו כל המים העוברים בתוכו שאובין, ולפי מה שנתבאר בס"ד מדברי הפוסקים דאע"פ שהגומא סתומה ואינה ראויה לקבל אפ"ה כל עוד שאין במחשבתו לבטל הבית קיבול מהצינור

עדיין הצינור בפסולו הוא עומד חוץ מהראב"ד דלא סבירא ליה הכי, וגם נתבאר בס"ד מדברי הפוסקים דאפילו כלי שלא נעשה לקבל מים כיון שהוא ראוי לקבל דין כלי עליו לענין נטילת ידים ופשוט דהוא הדין לענין שאובין, אם כן בהני צינורות שאנו דנין עליהם חשיב כל הצינור כלי ע"י הבית קיבול שיש בהם ופסולים הם להביא על ידם מים למקוה כי כל המים שעוברים עליהם נעשו שאובין, והגם לדעת כמה גדולי האחרונים אפשר לצדד בזה להתירא בצירוף כמה וכמה סברות, מ"מ הרי ידוע דברי התשב"ץ (חלק א סימן יז) מה שכתב לענין הכשר מקוה דבמקום שאפשר לתקן ולצאת מידי כל הספיקות אין ראוי להכניס ראשינו במחלוקת, ולפי זה ודאי ראוי לחוש בזה ולעשות הצינורות באופן שלא יהיה להם בית קיבול כזה ולצאת מידי כל הספיקות".

אמנם השבט הלוי (חלק ג סימן קלה) האריך להוכיח שמותר כיון שהחריץ אינו מקבל מים בשעה שהמים עוברים בצינור אין מקום להחמיר בזה. **וכן דעת הרב אלישיב** (קובץ תשובות חלק א סימן צא) "מעטה לנ"ד, בין לדעת הרמב"ם הסובר דבית קיבול העשוי למלאות לא שמיה בית קיבול ובין לדעת התוספות והרשב"א הסוברים דהוה ב"ק אך זה דוקא כשהוא משמש בתור בית קבול מה שאין כן באופן שאחרי המילוי אין שם מקבל ומתקבל ואינו משמש כבסיס וככלי המחזיק את המילוי בכה"ג לכו"ע לא שמיה בית קיבול ולכן בצנורות שכל כוונת עשיית החריצים היא כדי שעל ידי כן יתהדקו ויתחברו יחד אחד להשני ולא שייך כלל לומר שהצנור משמש כבסיס וככלי מחזיק את הגומי בזה לא שייך פסול שאובין כלל".

ה) פתרונות שונים לבעיה של בית קיבול בצינור

1. באותו מקום שיש בית קיבול עושים חור מלמטה ואז מתבטל הכלי.
2. באותו מקום שעתיד להיות בית קיבול ניתן למלאות בסליקון בצורה שתמנע אפשרות של גומא ובית קיבול.
3. חותכים את ראש הצינור הרחב, ואז אמנם נוצר בית קיבול אבל רק במחובר (פתרון הזה מאוד מצוי).
4. לא לחבר את הצינורות בתלוש אלא במחובר, ואז אמנם נוצר בית קיבול, אבל רק במחובר.
5. בכל מקום שאמור להיות חיבור בין שני צינורות עושים שוקת מבטון שמקבל המים וממנו יוצא הצינור.
6. מייצרים צינור אחד רחב יותר מהשני ותוחבים את הצר בתוך הרחב בחוזק.
7. על ידי יציקת הצינורות מבטון שאז הצינור נעשה במחובר ולא חיישינן לשום בית קיבול.

ו) התקנת ברז

יש להיזהר מלהתקין על הצינור שמביא מים מן הגג לאוצר המקוה ברז, שבהתקנת הברז בצינור הופך כל הצינור לכלי, ולכן סותמים את הצינורות עם בטון או פקק.

(ז) רשת שמסננת המים

כתב החלקת יעקב (יורה דעה סימן קיג) "בכניסת המים מהגג לצינור הנ"ל, בכדי לסנן המים מרפש טיט ואבנים או עלים הנושרים מהאילנות, עשוי כמין רשת מאבן שיש, כלומר מאבן חלק בלי שום דפנות מהצד, מנוקב נקבים נקבים, והוא מונח כך על מקום כניסת המים, והמים הנוזלים מהגג, שמשופע קצת מכל הצדדים בכדי שיוזלו המים במרוצה, באים כך על האבן הלזה ויורדים להצינור. עיין ביצה (דף כג:) שיטת רש"י, דחכמים גזרו טומאה על הכברה משום ארוג, ואף דאין בו בית קיבול". לכן צריך לעשות הרשת מאבן שיש חלקה בלי שום דפנות מהצד, מנוקב נקבים נקבים, ולא לעשות מעץ, דחושש דבשל עץ מקבל טומאה מדין כלי ארוג".

ב. רעפים

ישנם מקומות שבהם קליטת מי הגשמים נעשית על ידי גג רעפים, ואלו הבעיות הנפוצות בזה: א. יתכן שהרעפים חשובים כלי. ב. בית הקיבול שיש במרזב.

(א) רעפים המצויים בזמננו

כתב השולחן ערוך (סעיף לז) "רעפים שמכסין בהן הגגות, אף על פי שיש בהן גומות וחלקים, אינן פוסלין המקוה לפי שלא נעשו לקבל בהם". (אף הראב"ד מודה כאן, הואיל והרעפים נתונים במקום שאין עשוי כלל לקבלה).

(ב) רעפים שבזמננו

המנחת יצחק (חלק ג סימן צא) נשאל ברעפים שעל הגג שבימינו שיש להם בית קיבול. **זו"ל השאלה** "וכפי שראיתי, נעשו בתחילה על ידי דפוס, בנקבים שלא מעבר לקבלה, וכפי שאומרים האומנים הנקבים נעשו למלאות ביתדות, והיא כלי קבלה העשוי למלאות, אך רובם מהם נשאר ממולאים ביתדות, כי אינם מדבקים את כל הרעפים ביתדות, רק כל שורה רביעית מדבקים ביתדות, ולא כל השורה, והיא מועט המחזיק המרובים, וממילא נשארים הנקבים בלתי ממולאים, ואם הנקב נחשב שנעשה לקבלה מפני שנעשה בכוונה לקבל היתד, **ומסיק שם** שברעפים כאלו ראוי לחוש לכתחילה שלא להביא מים על ידיהם מחשש בית קיבול דיש פוסלים בזה אף לדעת הרמב"ם וכן מחשש הווייתו בידי דבר המקב"ט ועיי"ש וכל חששותיו אינם אלא לכתחילה. וכשיש בגג רעפים כאלה וא"א להחליפם באחרות שאין להם בית קיבול, ראוי שיסתמו את כל בתי הקיבול במלט לבטל מתורת כלי, ואם אי אפשר גם בזה, שידאגו לעשות המשכה קודם שייבאו למקוה".

ג) מרזב

היות שאנו מחמירים לכתחילה שלא להביא מים אף דרך בית קיבול שלא נעשה לקבלה, וכנ"ל, לכן: ראוי ליזהר לכתחילה שלא יביאו המים למקוה דרך מרזבים אלא דרך נקב שיש בגג.

ד) דרכים להבאת מים דרך מרזב

1. לעשות חור בקצה המרזב, כך שכל המים שמגיעים לשם ישפכו החוצה ואין בית קיבול כלל.
2. למלאות את החלק הסופי בסיליקון.
3. לא לסגור את הקצה של המרזב, וכדי שלא יברחו מדי הרבה מים עושים הצינור יותר רחב.
4. באופן שהצינור יורד באמצע הגג ולא בקצה, עושים שיפוע משני הצדדים.

ה) אופן הראוי להבאת מים

מפני חששות הנ"ל שברעפים והמרזבים, ראוי לכתחילה לבנות את הגג המקוה שטוח עם קצת שיפוע בקצהו ויניחו שם פתח להורדת המים לאוצרות המקוה, והצינור יהיה ישר ללא כיפוף ושיהיה מדבר שאינו מקב"ט, וכן רשת הסינון שלא תהיה מדבר המקב"ט.

פרק ב

הנחת פילטר במקוה

הצורך להשתמש בפילטר

מערכת הסינון יכולה לחסוך עד תשעים אחוז מכמות המים הנצרכת למקוה ללא פילטר, בנוסף הפילטר גם גורם לחיסכון ענק בחשמל בחימום המים משום שמפחית את הצורך בחימום חוזר ונשנה, וכן מאפשר שהמים יהיו נקיים לגמרי בכל עת.

חלק א,

פילטר חיצוני

א. פילטר חיצוני דרך בור המקוה

פעולת הפילטר היא שהמים נשאבים אל הצינור המונח בתחתית המקוה ויוצאים החוצה לפילטר ומתנקים ואחר כך נכנסים ממנו ישר למקוה.

יש להימנע לעשותו מכמה טעמים:

א) בשעת פעילות הפילטר המים נעשים זוחלים

דהנה הרמ"א (סעיף נ) כתב "ואין יציאת המים קרוי זוחלין, אלא כשאינן חוזרים למקוה אבל כשיוצאים מעט וחוזרים שם, לא מקרי זחילה. מכח זה כתב האגרות משה (יו"ד חלק א סימן קי) להתיר להניח פילטר במקוה, שאף שהמים נעשים זוחלין על ידו, אין זה פוסל שהרי הם חוזרים שוב למקוה עצמו.

אמנם בשו"ת בצל החכמה (שו"ת חלק ד סימן צד) חלק עליו וכתב, דכל מה שהתיר הרמ"א זה דוקא כשהמים חוזרים מאליהן למקוה, אבל כשהן חוזרים מחמת כח החשמל בודאי חשיבי זוחלין.

וכדי להימנע מחשש זה, התקנה היא לכבות הפילטר בשעה שהנשים טובלות (לקמן נביא שהפוסקים מאוד חששו לזה שמא ישכחו).

ב) חשש של נתן סאה ונטל סאה

מאחר ויש בפילטר בית קיבול, ואם כן כל המים שנכנסים אליו נעשים שאובים, ואף שאח"כ נכנסים ונזרעים תוך מקוה כשר של ארבעים סאה, מ"מ לשיטת הראב"ד הרי הוא פסול כדין נתן סאה ונטל סאה ולא מכשירין אלא עד רובו. וכמו שכתב הש"ך (ס"ק סג) "ודעת הרמב"ם שבמים שאובים עד רובו דוקא כשר וכן הביא הבית יוסף הרשב"ץ שכ"כ בשם הראב"ד וכ' אף על פי שהאחרונים הסכימו להכשיר מכל מקום אין ראוי להכניס הראש בין המחלוקת".

ג) חשש של הוייתו בידי אדם

היות שעל ידי לחיצת כפתור נגרם שהמים יכנסו למקוה חשיב הוייתו בידי אדם. וז"ל הגר"צ פ"פ פרנק (הר צבי יו"ד סימן קעז) "דהנה נחזי אנן, דהרי הוצאת המים מהבריכה והחזרתם לתוך הבריכה נעשות בכח החשמל, כח זה הוא המוציא והמביא מי בריכה וכח זה הוא כח האדם שהדליק את החשמל, ולחד תירוצא בתוספות (סנהדרין דף עז.). הא דקיי"ל אשו משום חציו דינו ככח אדם עצמו לכל דבר, הוא לאו דוקא לענין נזקין לחוד אלא לגבי שאר עניני תורה, כל היכי דבעינן כח גברא אם נעשה בדין אשו משום חציו, חשוב כאילו האדם עשה זה בידי, ומה"ט אמרו בתוספות שאם הניח סכין ונפל מעצמו ברוח מצויה ושחט הוי שחיטתו כשרה משום דחשיב כאילו שחט בידי. והנה כבר מבואר בראשונים ובעיקר בדברי הראב"ד בספר בעלי הנפש דפסול שאובין לאו דוקא בכלי דדבר זה נלמד מהיקשא דקרא, אך מעיין ובור מקוה מים טהור, מה מעיין בידי שמים אף בור מקוה מים בידי שמים, ואם המקוה נעשית בידי אדם אפילו בלא כלי, פסולה. ומים הללו שנכנסים לבריכה בכח החשמל שהודלק בידי אדם דינם כשאובים ופסולים לטבילה. ואף שבתחילתן נכנסו לבריכה בכשרות, אבל מיד שיצאו מהבריכה הרי נסתלק מהם מעשה ראשון, ואנן בתר השתא אזלינן דהוחזרו בכח אדם ונמצא דביאה שניה של המים לבריכה בכח אדם באו ונפסלו".

התקנה לחששות הנ"ל היא לסתום את נקב ההשקה בזמן שהפילטר עובד ולפתוח אחרי שתפסק פעולת הפילטר, ומחמת כן המים של המקוה יוכשרו בהשקתן למים הכשרים.

אלא שיש חשש גדול שישכחו מלפתוח את הנקב כמו שכתב החתם סופר (חיו"ד סימן ריז) "אך כשסותמים הנקב אף על גב כשהושקו שעה אחת נזרעו והוכשרו השאובים מכל מקום כיון שהשיעור מועט ומצומצם והדבר נמסר לנשים שנוטלים בכל לילה מהמים ושופכים לתוכו חמים ויש לחוש הרבה שיפחתו משיעור, אפילו אם נאמר שבשעת הטבילה יפתחו הנקב אין למסור זה להנשים שבאורך הימים יזלזלו בפתיחה ובידי הוה עובדא בקהלה הסמוכה לכאן והיה מכשול רב בעו"ה". חכם וצדיק שכמותו עיניו בראשו ואחתום בברכה א"נ דש"ת. משה"ק סופר מפד"מ".

ב. פילטר חיצוני דרך אוצר הזריעה

כדי למנוע החששות הנ"ל, יש מקומות שעשו שמים שיוצאים מהפילטר לא יחזרו מיד אל המקוה אלא יעברו דרך אוצר הזריעה ומשם למקוה, והחשש של נתן סאה ונטל סאה אין, כיון שיש השקה, והחשש של הוייתו בידי אדם אין דכל החשש הוא בכח ראשון אבל לא בכח שני. אולם חשש של זוחלים כשהפילטר דולק, עדיין קיים.

ג. עצות בפוסקים לשימוש בפילטר חיצוני

- (א) לעשות פילטר שיעבור דרך בור זריעה, שבזה אין החשש של נתן סאה ונטל סאה כיון שיש השקה, והחשש של הוייתו בידי אדם אין דכל החשש הוא בכח ראשון אבל לא בכח שני.
- (ב) להקפיד שהפילטר לא יפעל בשעת טבילה, ולגבי החשש שהעלו האחרונים שיש חשש שישכחו לכבותו בשעת הטבילה, תקנו כמה תקנות, שבזמן שהאור דלוק יהיה מסודר שלא יגיע חשמל לפילטר ובוזה נמצא שבשעת הטבילה לא יופעל הפילטר, וכן תיקנו שתהיה מנורה אדומה דלוקה כשהפילטר פועל, וכך כשהנורה דלוקה הטובלת תזכיר לבלנית לכבות הפילטר וכן תיקנו שהנקב מאוצר הזריעה המביא המים למקוה, יהיה גבוה מעל פני המים ובוזה נדע אם הפילטר דלוק או לא.
- (ג) לסתום את חור ההשקה בעת שהפילטר דולק, וכדי למנוע שכחת הסרת הפקק, תקנו לקשור את פקק ההשקה ולחבר אותו לצד שני של המקוה, באופן שכאשר הפקק מחובר החבל מתוח לכל האורך ומפריע לטבול ויזכיר להם לפתוח

מכל מקום לא רצו האחרונים לסמוך על כל התקנות האלה כיון שיכולים לצמוח מזה כמה מכשולות. וז"ל **המנחת יצחק** (חלק ז סימן עח) "הרי דבר זה מבהיל את הרעיון לעשות מקוה שצריך זהירות יתירה אשר בודאי יבואו לידי מכשולות לטבול במקוה פסולה מה"ת, והחת"ס חשש אף בהשקה לבד משום מציאות רחוקה שבא מכשול מזה וכמבואר בדבריו בספרי והיאך יעלה על הדעת להכשיר מקוה במציאות קרובה לבוא לידי מכשול בלתי זהירות יתירה אף לפי דבריו וכנ"ל".

ד. פילטר פנימי

תשובה מבעל שבט הלוי (שו"ת חלק ט סימן קפז) בעינין זה:

ב"ה, יום ב' פרשת וירא תשנ"ו לפ"ק.

כבוד הרב הג' המושלם ר' ישראל רוזן שליט"א.

אחדשה"ט בכבוד.

יקרתו מיום כ"ד תשרי קבלתי לנכון ולפי מיעוט זמני אשיב רק כהיום ובקיצור.

אשר הציע בענין טיהור מי מקוה מפני חשש מחלות אשר עד עתה השתמשו בחומרים כימים כעין כלור וכדומה, ועכשיו לפי דברי מעלתו קיים אפשרות חדשה מתקן טיהור המים המשוקע כולו תוך המקוה, ולפיכך אין כל זחילה החוצה וכל התהליך מתבצע תוך המים.

א- המתקן הזה כעין משאבה שקועה תוך המים מושכת אליה את המים שסביבותיה תוך המים יש כל הזמן כעין מערבולת פנימית, רצונו תנועה פנימית העיקר בשולי המקוה תוך מי הטבילה עצמם.

ב- המים מהמשאבה נדחפים לצינור מפולש ויוצאים מצדה השני והכל תוך המים ובעת המעבר מקבלים קרינת אולטרא סגול, וזה בעצם החיטוי והטיהור מהחיידקים, והכל תוך המים.

ג- המים ממשיכים לתוך מסננת פילטר, אבל הכל משוקע תוך המים במצולות.

הנה מעיקר ההלכה הדבר נראה נוטה להקל, דאי משום זוחלים, אב"א אין זוחלים אלא כשזוחלים מעצמם עיין ש"ך (יו"ד סימן רא ס"ק ל), ואב"א משום דאין יוצאים כלל משטח מי הטבילה ז"א ממקום הטבילה, [דאם יוצאים ממקום טבילה וחוזרים מיד עיין ש"ך שם בשיטת מהרי"ק וריב"ש].

ואי משום חשש שאובים אין שאובים נעשים תוך המקוה עצמה אם לא יצאו לחוץ עכ"פ והוא מבואר כ"פ בהלכה זו בסי' ר"א, ועיין בר"ש פ"ה דמקואות מ"ב ובב"י והפוסקים יו"ד סי' קצ"ח.

ולא נשאר רק לעיין בדיון המבואר סימן קצ"ח והוא מהמבואר במקואות שם ונדה ס"ו ובסי' קצ"ח דאסור לעמוד ע"ג כלי תוך המקוה ובפרט אם מקבל טומאה, וגם צ"ל דאין חשש שיקבענו במקום מוצא המים ע"פ דברת הר"ש שם ועיין בט"ז סימן קצ"ח ס"ק לא.

ועכל פנים מהאי טעמא, ומטעם חשש בחלק של זוחלים ראוי שלא לחטא המים רק שלא בשעת טבילה בשעה שהמקוה סגורה, וגם לא שייך בזה כל מה שהעירו אחרונים בענין מסננת עיין גם כן בתשובת מנחת יצחק (חלק ג סימן קמו), ועיין מה שכתבתי בעניי בשבט הלוי (חלק ד סימן קיז), איברא היות דהדבר חדש עוד אתבונן בזה.

והרני דוש"ת, מצפה לרחמי ה'.

כלל העולה:

כלל העולה מהנ"ל, שבפילטר הפנימי אין החששות הנ"ל, אמנם, לא התירו אלא במקוה גברים לצורך נקיות או לצורך חסכון במים, אמנם במקום שהטבילה מהתורה יש הנמנעים להתקינו.

וז"ל תשובות והנהגות (כרך ה סימן רעב) "אבל לכתחילה אין להכניס עצמנו לספיקות, ויש לטבול במקוה כשר בלי חשש כלל, ועוד שכבר הורו לנו רבותינו זצ"ל ויבלחט"א שאין לעשות דבר שעלול להביא לידי מכשול גדול ח"ו אם יעבוד בשעת טבילה".

אמנם הרבה פוסקים ס"ל שאפשר להתקין פילטר אף במקוה נשים. וז"ל הטהרת הבית (חלק ג דיני מקוואות הלכה ד) "מותר להתקין פילטר בתוך המקוה, כדי לסנן את המים ולנקותם מכל זיהום, ואין בזה שום חשש, לא משום שאובין ולא משום זוחלין, כיון שאין הזחילה אלא בתוך כתלי המקוה, ורשאים לטבול במקוה אף לכתחילה, אפילו בשעה שהפילטר פועל בתוך המקוה".

לכן יש להיוועץ ברב פוסק לגופו של ענין אם להתיר פילטרים מכל סוג שהוא.

פרק ג

אופנים להכשרת מים שאובים

א. המשכה

(א) שאובה שהמשיכוה כולה

מחלוקת ראשונים אם שאובה שהמשיכוה כולה כשרה או לא:

- (1) הרא"ש והרמב"ם ס"ל שכשר רק כשיש רוב מים כשרים.
- (2) ודעת חכמי המערב אפילו אם המשיך ארבעים סאה מים שאובים ע"ג קרקע המקוה כשר.

להלכה:

כתב השולחן ערוך (סעיף מד) "שהשאובה שהמשיכוה, כשרה אם היה שם רוב ארבעים סאה מן הכשר. וכן גג שהיה בראשו כ' סאה ומשהו מי גשמים, ומילא בכתפו ונתן לתוכו פחות מכ', שנמצא הכל פסול, ופתח הצינור ונמשכו הכל למקוה אחר, הרי זה מקוה כשר, שהשאובה שהמשיכוה כולה כשרה, הואיל ויש שם רוב מהכשר".

(ב) ג' לוגין שהומשכו אינם פוסלים

כתב השולחן ערוך (סעיף מד) "אין המים שאובים פוסלים את המקוה בג' לוגין עד שיפלו לתוך המקוה מהכלי, אבל אם נגררו המים השאובים חוץ למקוה ונמשכו וירדו למקוה, אינם פוסלים את המקוה עד שיהיו מחצה על מחצה, אבל אם היו רוב מהכשרים, הרי המקוה כשר".

יסוד ההיתר

כתב המרדכי (שבועות הלכות מקוואות סימן תשמה) "שהמשיכה על גבי מקום שהמים ראויות להבליע בקרקע וטעמא כיון שראויים להבליע נתבטלו אנגב קרקע, וכשזוחלת לגומא נעשו כאילו באו מתמצית הקרקע כי נתבטל מהם שם שאובים".

(ג) שיעור ההמשכה

כתב השולחן ערוך (סעיף מה) "שיעור המשכה זו אין פחות מג' טפחים".

ד) על גבי מה ניתן להמשיך**נחלקו השולחן ערוך והרמ"א באופן ההמשכה:**

כתב השולחן ערוך (סעיף מו) "אין המשכה מועלת אלא על גבי קרקע או על גבי צינור שלא היה עליו שם כלי בתלוש, אבל אם המשך על גבי כלים, אפילו כלי גללים וכיוצא בהם, לא הוי המשכה".

אמנם כתב הרמ"א "ויש אומרים דאין המשכה מועלת אלא דוקא על גבי קרקע הראוי לבלוע בה, אבל אם המשך על גבי רצפת אבנים שאין ראוי לבלוע בה, וכל שכן על גבי דף או כלי, אף על פי שאינו פוסל המקוה, לא וטוב להחמיר לכתחילה".

ה) אופן ההמשכה בזמנינו

בזמנינו מקפידים שהמים השאובים יגיעו למקוה דרך המשכה בלבד. היתרון בכך הוא, שאפילו אם יחסרו מי האוצר ויעמדו על פחות מארבעים סאה, כיוון שיש בהם כא' סאה מים כשרים, המקוה כשר על ידי ריבוי והמשכה. וכן שלכולי עלמא המים הם שאובים מדרבנן.

ב. זריעה**א) אוצר זריעה מהו**

אוצר זריעה הוא בור מים סמוך למקוה, המכיל ארבעים סאה מי גשמים בלבד. בור זה כשר לטבילה אך בפועל אין טובלים בו, אלא טובלים בחדר סמוך. חדר זה מתמלא מים ע"י כך שנותנים מים שאובים בבור הכשר [לאחר שנקו בו ארבעים סאה מי גשמים] והם קולטים מעל שפת הבור הכשר, וממלאים את החדר הסמוך וכך למעשה המים השאובים כשרים, חור האוצר זריעה אינו צריך כשפופרת הנוד, אבל היום נהגו לעשות בשיעור של שפופרת הנוד.

ב) ביאור שם 'זריעה'

תרומת הדשן (סימן רנד) ביאר שהמים נזרעים ונטהרים כמו חיטין שנטמאו וזרען בקרקע ונשרשו נטהרו וכו'.

ג) הטעם שהמים נכשרים בזריעה

כתב תרומת הדשן (סימן רנד) והיינו טעמא דפסול דשאובין הוא משום דתלושין הן ובאים ע"י תפיסת בני אדם, וכו' ולהך פסול מהני זריעה דכשיפלו לתוך המקוה שלם יתחשבו כולם מחוברים.

ד) להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף טו) "מקוה שיש בו ארבעים סאה, ומעיין כל שהוא, יכול לשאוב כל מה שירצה ליתן לתוכה והם כשרים, אף על פי שהם רבים על המים שהיו בתוכה תחלה".

ג. השקה**א) אוצר השקה מהו**

אוצר השקה הוא מקוה כשר בגודל מינימאלי המכיל ארבעים סאה מי גשמים בלבד. בור זה כשר לטבילה אך בפועל אין טובלים בו, אלא טובלים בחדר סמוך לאוצר אשר יש לו קיר משותף עם האוצר, קיר זה נקוב בנקב בגודל שפופרת הנוד (שתי אצבעות בעיגול) וכך ניתן לטבול במים שאובים לגמרי מכיוון שהם משיקים כדין למי גשמים.

ב) שיעור ההשקה**השקה לטהר פסול דאורייתא:**

כתב השולחן ערוך (סעיף נב) "הבא לערב מקוה פסול או חסר עם מקוה כשר, להכשירו, או ששניהם חסרים ובא לערבם להכשירם, צריך שיהא נקב שביניהם רחב כשפופרת הנוד".

שיעור שפופרת הנוד בס"מ:

לדעת הגר"ח, שיעור שפופרת הנוד הוא 3.6 ס"מ.
ולדעת החזו"א, שיעור שפופרת הנוד הוא 5 ס"מ.

כיום נהגו לעשות חור ההשקה יותר גדול מהשיעורים הנ"ל, כדי שאם מתמעט על ידי לכלוכים עדיין יהיה חיבור.

השקה לטהר פסול דרבנן

כתב השולחן ערוך (סעיף נב) "הבא להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב, אף על פי שאינו משיקו אלא כשערה, כשר ואפילו אין מי ההשקה רואין פני האויר".

וכתב הרמ"א "ודוקא בפסול שאיבה שהיא מדרבנן, אבל בפסול דאורייתא בעינן כשפופרת הנוד כמו שנתבאר; ואפילו בפסול שאובה יש חולקין וכן ראוי להורות".

ג) דברים שממעטים הנקב

וז"ל השולחן ערוך (סעיף נא) "כל שיעמוד כשפופרת הנוד ממעטו, אפילו דבר שהוא מבריית המים".

ד) השקה לרגע או תמידית

1) דעת הרא"ש דשיעור עירוב המקוואות מכשיר את המקוה הפסול אף אם נעשה לרגע אחד בלבד.

2) אמנם רבינו ירוחם כתב, שיש בזה מחלוקת ראשונים, אך לא הכריע כמי הלכה.

ה) להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף נב) "ולאחר שנתערב הפסול עם הכשר, אפילו רגע, נשאר לעולם בהכשרו, אפילו נסתם הנקב אח"כ".

אמנם הש"ך (ס"ק קיב) חשש לי"א ברבנו ירוחם. וז"ל "ורבינו ירוחם כתב שנסתפקו המפרשים אם נשאר השאוב בהכשרו או כיון שנסתם הנקב חוזר ולפסולו כבתחלה ומביאו בית יוסף ודרכי משה וטוב להחמיר לכתחלה".

1) וכיום נהגו רוב הקהילות לעשות השקה תמידית ולהימנע מלסתום הנקב משתי סיבות:

א. מחמת דעת רבנו ירוחם ב. שמא הפקק לא יאטום היטב את הנקב והמים יזחלו לאוצר והיות שאין חיבור כשפופרת הנאד לא חשיב בור אחד אלא שניים ופסול בזוחלין.

ז) השקה מועילה בפסולים הבאים

1. להכשיר פסול של מקוה חסר (בהשקה תמידית)
2. להכשיר מקוה חסר המלא ממים שאובים.
3. להכשיר מקוה שנפל ג' לוגין.
4. להכשיר הוויתו בידי אדם.
5. להכשיר הוויתו בטומאה.

ח) השקה אינה מועילה בפסולים הבאים

1. לטהר פסול של זוחלים.
2. לטהר מקוה בכלי.
3. לטהר מקוה שנפסל בשינוי מראה.

ט) חור השקה במקוה

חור ההשקה בונים אותו בגובה של 114 ס"מ, וממלאים מעל הנקב עוד 2 ס"מ, גובה המקובל של המים במקוואות היום הוא 1,22 מטר, קוטר הנקב הוא כ-6 ס"מ.

1. הטעם שהצריכו אף בור זריעה ולא סמכו על השקה בלבד

- א.** המים באוצר הזריעה תמיד נקיים, משום שמתחלפים ובאים בכל עת שממלאים את המקוה.
- ב.** כמו כן, מי האוצר מבודדים ואינם מתערבים עם מי המקוה עצמו ולכן הם אינם מתלכלכים. משא"כ באוצר השקה שמימיו מעורבים עם מי המקוה ומתלכלכים.
- ג.** סדק באוצר ההשקה מצוי לפעמים שמי אוצר ההשקה דולפים. ונחלקו שולחן ערוך ורמ"א (בסעיף נ) האם המקוה נפסל באופן זה, עיי"ש. ואילו אוצר זריעה אף אם יש בו דליפה אין נפסל המקוה, מכיוון שהמים במקוה אינם מעורבים עם מי האוצר והוכשרו בשעת מילויים ואין צריך לדקדק בכך שהאוצר נוזל. משא"כ באוצר השקה, שאם דולף פוסל את המקוה לדעת הרמ"א בכל עניין, ולדעת המחבר רק אם לא יהיו בו ארבעים סאה לאחר הדליפה.
- ד.** אוצר זריעה מכשיר את המקוה לכו"ע אף ללא שיפתחו את הנקב המערב את המקוואות, משא"כ באוצר השקה לדעת רבינו ירוחם שיש לפתחו בשעת הטבילה. ולכך מועיל אוצר הזריעה אם יקרה שחור ההשקה יסתם או יפחת ע"י פסולת וכדומה והמים במקוה לא ישוקו לאוצר ההשקה.

2. הטעם שהצריכו אף בור השקה ולא סמכו על הזריעה בלבד**א. דין נתן סאה ונטל סאה****מקור הדין:**

איתא בגמרא (יבמות דף פב:): "תנן מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות, נתן סאה ונטל סאה כשר, וא"ר יהודה בר שילא אמר ר' אסי א"ר יוחנן, עד רובו"

וביאר רש"י שמדובר באופן שנותן תחילה סאה ולאחר מכן נוטל סאה, כיוון שאם היה עושה להיפך המקוה היה נפסל בשעה שנטל ממנו את הסאה ואין בכוחו להכשיר את הסאה הפסולה שניתנת לתוכו.

נחלקו הראשונים אם הדין שעד רובו כשר הוא במי פרות או במים שאובין:

- (1) **שיטת רש"י, הר"ש והרא"ש, דאיירי בשאר משקים, שכשר עד רובו, אמנם במים שאובים כשר עד עולם בנתן סאה ונטל סאה.**
- (2) **אמנם שיטת הרמב"ם והראב"ד, דאיירי במים שאובים שכשר עד רובו.**

להלכה:

השולחן ערוך פסק כרש"י, הר"ש והרא"ש (סעיף כד) "שאם היה בו ל"ט סאין ונפל לתוכו סאה אחת מאלו, אין משלימים אותו, אבל אם יש בו ארבעים סאה ונפל לתוכו סאה אחת מאלו, ונטל מתוכן סאה אחרת, כשר אפילו עשה עד י"ט פעמים. אבל במים שאובים שנפל סאה לארבעים סאה כשרים, ונטל מתוכן סאה אחת ונפל לתוכן סאה מים, כשרים, אפילו עשה כן עד עולם, כשר".

אמנם הש"ך (ס"ק סג) כתב שראוי לחשוש כהרמב"ם והראב"ד "ודעת הרמב"ם שבמים שאובים עד רובו דוקא כשר וכן הביא הבית יוסף הרשב"ץ שכ"כ בשם הראב"ד וכ' אף על פי שהאחרונים הסכימו להכשיר מ"מ אין ראוי להכניס הראש בין המחלוקת".

זו"ל הדברי חיים (חושן משפט חלק א סימן לז) "והנה לדינא רובא דרובא מכשירים וכן פסקו הבית יוסף ורמ"א ז"ל בשולחן ערוך [יו"ד סימן ר"א סעיף כד] אך הש"ך [ס"ק סג] הביא בשם הרשב"ץ ז"ל [חלק א סוף סימן יז] להחמיר, ובאמת נכון להחמיר דהאיך שייך לטבול נשים במקוה שפסולה בודאי לדעת הרמב"ם והראב"ד והרמב"ן ז"ל ובודאי מקוה זו פסולה".

העולה מזה: שאוצר הזריעה כשר לרמב"ם והראב"ד רק בפעמים הראשונות שממלאים באמצעותו את המקוה, אך לאחר כמה פעמים יש לחוש לכך שמי האוצר כלו ונפסל, ומי המקוה שאובים לגמרי.

ב. ג' לוגין פוסלים בתחילה

לפני מילוי המקוה במים שאובים, יש להקפיד שיהיה יבש לגמרי, משום שג' לוגין מים שאובים בתחילה פוסלים אותו, ומצוי לפעמים שלאחר ניקיון המקוה (הנעשה ע"י מים שאובים) שברצפה ובקירות יחד יהיו ג' לוגין מים שאובים והמקוה נפסל מחמתם, ואם ניתן לסמוך רק על אוצר הזריעה יפסל המקוה. אמנם כשיש אוצר השקה אין צריך להקפיד בשעת מילוי המים שהמקוה יהיה יבש, מכיוון שהמים ממילא מתערבים למים הכשרים ונטהרים על ידיהם. **(לשם המחשה ג' לוגין לפי ר"ח נאה, זה ספל אחד, אם נזרק ספל אחד לקירות המקוה כמעט שלא נראה מים).**

ג. סדק באוצר הזריעה

לפעמים, האוצר דולף ואין מבחינים בכך, מכיוון שהמים אינם מעורבים עם מי המקוה ולא רואים שמפלט המים יורד. אמנם, המקוה אינו נפסל בכך מייד, שהרי אין השקה בינו למקוה עצמו, אמנם בשעה שיחליפו את מי המקוה הרי הכשר הזריעה יהיה תלוי במיקום הנקב, שאם הנקב הוא בתוך הארבעים סאה יהיה תלוי במחלוקת אם יש זריעה בזוחלין (כל זמן שיש ארבעים סאה באוצר) ואם הנקב הוא מעל ארבעים סאה יהיה תלוי במחלוקת בן השולחן ערוך לרמ"א ודברים אלה צריכים שאלת רב.

אבל, כשאוצר ההשקה דולף, מבחינים בכך מייד, מכיוון שמעורב למקוה ומפלט המים יורד גם במקוה עצמו.

3. נתן סאה ונטל סאה באוצר ההשקה

א. הקדמה

אוצר ההשקה אינו מחזיק את המים שבו זמן מרובה, כי בשעה שנקב ההשקה פתוח מתערבים מימיו עם המים השאובים שבמקוה, ומי הגשמים באוצר חסרים והולכים, עד שבמשך זמן קצר בלבד אוזלים המים המקוריים באוצר. ואף אם האחראי על המקוה מקפיד לסגור את הנקב בשעה שאין טובלים בו, במשך הזמן המים גם כן יתחלפו.

ואכן הר"ר עזרא זיאת אדריכל המקוואות בדק ומצא שהמים מתחלפים תוך כמה דקות, משום שהמי גשמים שוקלים פחות ממי ברז, מפני שבמי הברז ישנה מינרלים שנסחפים אל המים. **וז"ל השבט הלוי** (חלק ה סימן קכח) "אבל מה שאנו בא היום בענין זה הוא שלמדתי מפי מומחה יר"ש ובקי בענין מהות המים, דהנה זה מפורסם דמי מעיין כבדים ממי גשמים ואם נותנים מי מעיין על מי גשמים המי גשמים יעלו למעלה ומי מעיין ירדו למטה, וכן מפורסם דמים קרים כבדים ממים חמים, והנה מומחה זה עשה נסיון לפני שלקח מי גשמים וצבען קצת בכדי לראות איזה שיעלה למעלה ואיזה שירד למטה והיינו בצבע שאינו משנה המשקל, וע"ז נתן בכלי מחובר עם פתיחה קטנה מי העיר (שהם כרגיל מי מעיינות) ובמשך כמה שעות נתחלפו המימות לגמרי כי מי הגשמים עלו למעלה ומים הפשוטים של העיר ירדו למטה והיינו מה"ט דגשמים קלים ומי מעיין כבדים, וא"כ אם בבור למטה יש מי גשמים להשקה, ובבור ע"ז מכניסים מי העיר שהם מי מעיין והם עדין קרים במשך כמה שעות מתחלפים המימות ובבור של מטה ישנם מי העיר וא"כ מה הועילו חכמים בתקנתן, והתינוח אם מכניסין מי העיר למעלה כשהם כבר חמין א"כ שוב כבר קלים גם ממי גשמים הקרים שלמטה, אבל כהיום הרבה מחממים את מי העיר שמכניסים למקום טבילה רק אחרי שעמדו קרים במשך כמה שעות ואז חשש גדול שבנתים נתחלף חלק גדול מהמים, ונאבדו מי השקה של גשמים".

וכפתרון לזה הציע הר"ר יצחק הכהן קוס הבלן לערב מלח בתוך אוצר ההשקה. **והסכים לזה השבט הלוי** (חלק ה סימן קטו) **וז"ל** "בענין תערובת המים השונים לפי כבדתן וקלותן, איני רואה שום חסרון רק מעלה בהשים קצת מלח במי גשמים

שעל ידי זה נעשים כבדים ולא מתערבים, ולא נשתנים ע"פ הלכה ע"ז, והוא פשוט לכל בר בי רב כמבואר ממשנתינו סוף פ"ק דמקוואות ועוד מקומות, והנסיון שעשינו עלה יפה מאד בזה".

ב. מקוה צאנז

כדי לצאת מהחששות הנ"ל, תיקן הדברי חיים (חושן משפט חלק א סימן לז) שיעשו בור זריעה ובור השקה אבל בבור ההשקה, ההשקה תהיה לרגע. וז"ל "ורק שיעשו נקב במקוה ולחברו ע"י קנה לבאר שבו נאספים המים שלדעתי יש על כל פנים ארבעים סאה מי גשמים בבור ובהכי סגי כמבואר במשנה [פ"ו מ"ח הנ"ל] מטהרין התחתון מהעליון והגם שיש פוסקים דצריך להיות החיבור תמיד כמבואר בשולחן ערוך [עייין ש"ך יו"ד סימן ר"א ס"ק קיב] על זה יש לסמוך בכהאי גוונא להקל על כל פנים בכל פעם שיראו שניטל הרוב יכשירו כנ"ל".
וכתב על זה המנחת יצחק (חלק א סימן קמז) "אכן לפי זה היו צריכים להיזהר בכל פעם שיראו שניטל הרוב, להכשיר על ידי השקה ולסתום אח"כ, וזהו מן הדברים הקשים, וביותר למסור להבלן".

ג. מקוה חב"ד

מנהג חב"ד לבנות את האוצר תחת המקוה כמובא בספר "טהרת מים" מהרה"ג רבי ניסן טעלושקין זצ"ל שיצא לאור בשנת תש"י. (בספר הנ"ל ישנם עוד מנהגים רבים ואנו כאן נתמקד רק בנושא אוצר ההשקה. את ההוראה האיך בונים מקוה כזו כתב לדורות הגאון רבי יעקב לנדא זצ"ל לימים רבה של בני ברק (דבריו מובאים בשולחן ערוך הרב הלכות נידה בהוספות) ועוד בצעירותו יצק מים ע"י האדמו"ר רבי שלום דב מלובאוויטש זצ"ל. ודבריו היו למראה עיניו של בן הרבי ה"ה האדמו"ר רבי יוסף יצחק מלובאוויטש זצ"ל ואישר שכן היתה דעת אביו בנידון.

מקוה על גבי מקוה

הרש"ב תיקן לעשות מקוה על גבי מקוה, דהיינו, שחופרים בור ההשקה בקרקעית המקוה ולא בצידו. וז"ל "שבתחתונה יהיו מי הגשמים, וממעל לרצפה תהיה המקוה ממים הרגילים, אשר בה יהיו טובלים (כ"ק נבג"מ הכריע לעשות את מקוה מי הגשמים למטה מחשש נתן סאה ונטל סאה לחוש לדעת הראב"ד. וכשהיא מלמטה רחוק הדבר שיתערבו מצד שינוי מדת החום שבמים)".

כיום כל קהילות חב"ד נהגו לעשות מקוה על גבי מקוה דווקא (יש העושים נוסף לבור התחתון גם בור זריעה ובור השקה).

צורת המקוה:

על פי שיטת חב"ד נהוג לטבול בטבילת דג, וז"ל בבנין ותיקון מקוה מהרש"ב מליובאוויטש זצוק"ל (אות ו) "אורך המקוה יהיה לא פחות מל"ב ויערשק (הנו 1,42,4 מטר) בכדי לאפשר טבילה במתיחת כל הגוף בשים את הראש על השליבה התחתונה. כי ב"ק האדמו"ר בעהצ"צ אמר, לרבנית, אם כ"ק רבנו נבג"מ. כי ככה עיקר הטבילה".

לכן מקוה זו דורשת מקום רב באורך המקוה, כמו כן יש המעדיפים לתכנן מקוואות אלה לאורך בלבד.

גודל חור ההשקה:

וז"ל "ההשקה תהיה על ידי נקב שמחזיק טפח על טפח". האחרונים נתקשו בשיעור זה דהרי קיי"ל דעירוב מקוואות כשפה"נ. ובספר מקוה מים (חלק א דף ס אות ה) תירץ על פי שיטת הרא"ה דלפעמים כשפוח"נ לא מהני ובעינן כמוציא רימון וכגון לחבר מעין למקוה עי"ש.

חורי ההשקה:

במקוואות אלו: עושים שני חורים. וז"ל ההשקה תהיה על ידי נקב שמחזיק טפח על טפח, ובטעמו של דבר נאמר לי מפי קדשו: שעכשיו (דהיינו בזמן שהיה הדבור אלי ע"ז) אינו זוכר אבל היה לו טעם בזה שיהיו שני נקבים כאלה, אחד במקום אחד והשני בפנה אחרת. וזה פשוט מחשש אולי יקרה פעם שיסתם אחד מהם ולא ירגישו בזה". וכן אם בעת הטבילה, יסתם חור ההשקה על ידי הטובל שדורך עליו יש השקה תמידית מהחור השני.

האם לדעת שאר הפוסקים ניתן לטבול במקוה כזה:

כתב הטהרת הבית (חלק ג דיני מקוואות הלכה ב) "מקוה על גבי מקוה, שהמקוה התחתון הוא ממי גשמים כשירים, והעליון הוא ממים שאובים, ועל ידי נקב כשפופרת הנוד מתחברים המקוואות זה עם זה, כשר לכתחילה לטבילת טהרה, ואין בזה שום חשש משום קטפרס, ואדרבא יש מקום לומר שההשקה למקוה התחתון עדיפא מסתם השקה שהיא מן הצד, וכבר נהגו בתפוצות ישראל". אמנם יש הלומדים מדברי הדברי חיים (שו"ת יורה דעה חלק ב סימן פח) דאין לטבול במקוה כזה משום קטפרס.

ד. מקוה מנחת יצחק

המנחת יצחק (חלק ב סימן כג) תיקן תיקון אחר, שיעשו שני אוצרות, אוצר זריעה ואוצר השקה, ובאוצר השקה יעשו בור על גבי בור. וז"ל "אולם היות שאף בחלוקת עוקת הזריעה, עדיין מקום לחשוש, כי אולי מחמת התחלפות תמיד בהמים בכל יום ויום, יוכל להיות שיתערבו המים העליונים עם התחתונים אף דרך הנקב ויהיה עוד חשש נתן סאה ונטל סאה. וכו' מצאנו לנכון לחלק גם העוקה הנ"ל, בטבלה בין שני שיעורי מקוואות שלמעלה ושלמטה, ובאמצעו טבלה קטנה שנקוב מעבר לעבר בנקב כל שהוא. ובוזה בודאי אין חשש זחילה כיון שהוא באמצע המים, והנקב ההשקה שלמעלה יהי' תמיד פתוח, ובודאי אין לחוש לתערובת מים העליונים עם התחתונים ע"י אמצעות הנקב כל שהוא, ולכתחילה יש לחשוב לפי ערך המים שנכנסים בכל יום לתוכו, שבזמן שיש לחשוש שנתערב כשיעור שיש משום נ"ס ונט"ס, לפתוח הטבלה כרגע, אבל אם יודמן שלא יעשו כן אין חשש, שבודאי יש לסמוך בכה"ג על השקה בכל שהוא לשיעור מקוה שתחת הטבלה שאין בו החשש של נ"ס ונט"ס כנ"ל".

כיום יש הרבה קהילות שהנהיגו כדברי בהמנחת יצחק.

ה. מקוה חזון איש

דעת חזון איש להעדיף מקוה טהרה על ידי זריעה. **וכתב בספר טהרת מים** (סימן מו מר' ניסן טלושין) התראיתי עם הגה"צ בעל חזון איש ואמר לי שלדעתו צריכה המקוה להעשות על ידי זריעה ואין צריך אחר כך השקה.

וכן כתב בספרו חזון איש (תנינא סימן קכג) שיש במקוה על ידי השקה הרבה מן ההפסד: א. שעל ידי השקה זו, המים שבאוצר מתקלקלים, שהרי המים שבאוצר אין מחליפים אותם ומי המקוה המזוהמים מתערבים באוצר, והרי אנו משתדלים על הנקיון וההדור כראוי לעושי מצוה, ואיך נפסידם בידיים. ב. כפי שנודע לי יש שהבלן שופך נפט או שאר מי חמצן לתוך האוצר לבטל את סרחון המים שבאוצר, ובהמשך הזמן מתרבה הנפט על המים. וגם הביאו עובדא שבלן אחד החליף את מי האוצר ומלא את האוצר מים שאובים

וסובר החזון איש דאף לדעת הראב"ד אין לפסול בור הזריעה, דהראב"ד לא פסל אלא בנתן סאה ונטל סאה במקוה שמימיו מתמעטין ומשלימים אותו בשאובין דבוזה יש חשש למראית העין שיסברו שהחליפו את כל הכשרים בשאובין ומשום הכי פסלו. ולכן סגי בבור זריעה לבד, אלא דעוררו דבוזה יש לחוש לג' לוגין שאובין בתחילה דפוסלין המקוה, דחיישינן דכשינקו המקוה לא ינקו היטב וישארו ג' לוגין שאובין, דפוסלין את המקוה אף אם יביא אחר כך ארבעים סאה כשרים. **אמנם** שמעתי שמשום חשש זה, הגר"ח גריינמן צוק"ל תיקן לעשות השקה בבור זריעה עצמו והוא שיעשו נקב מתחת לנקב של הזריעה ויעלו המים לגובה הזה, יושקו לרגע ויחזרו המים לגובה הרגיל (ולא רצו לעשות נקב בתוך המים ולסוגרו משום חשש זחילין).

פרק ד

מקוה משאר תולדות המים

א. מקוה ממי תהום

הקדמה

מי תהום לא תמיד ראויים לשימוש במקוה, מכיוון שלפעמים המים עכורים, וכדי להשתמש במי תהום יש לעשות חפירות לפני בניית המקוה בשביל לבדוק המים.

הדין של מי תהום:

האחרונים נחלקו: איך להחשיב מי תהום, אם דינן כמי מעיין שמטהרים גם בזוחלים או דינן כמי גשמים שמטהרים רק באשבורן. **למעשה:** כיון שאנו משתמשים במים בבור טבילה באשבורן, מוסכם לכל הדעות שהם מטהרים.

הבאת מי התהום למקוה:

חופרים עד התהום בקוטר 30 מ"מ, מחדירים צינור נירוסטה, שנעשו בו חורים מן הצד שאם יסתם הצינור מלמטה על ידי חול וצרורות יכנסו המים דרך הנקבים מן הצד. אורכו של הצינור פי שתיים מעומק החפירה בסלע והוא חודר למי התהום. בתוך צינור זה מחדירים צינור פלסטיק שקוטרו 5 מ"מ, ולאחר מכן מכניסים לתוכו צינור דק שמתחבר מהקומפרסור ותפקידו לדחוס אויר למי התהום שסביב הצינור.

על ידי דחיסת האויר נעשים מי התהום שסביב הצינור קלים יחסית למי התהום המרוחקים יותר שלא ספחו אויר, וכך מי התהום הכבדים דוחפים מעלה את מי התהום ספוגי האויר הקלים יותר והמקווה מתמלא במים כשרים.

האם יש לחשוש בזה מפסול הוייתו בידי אדם:

יש פוסקים שהסיקו, שאין בעיה של הוייתו בידי אדם בשימוש בקומפרסור, משום שהאויר שהאדם דוחס למים אינו מעלה את המים, אלא רק גורם למים לעלות על ידי שהם קלים יותר מהמים שסביבם.

אמנם הרבה חולקים על כך. ונביא דברי הראב"ד דבני ברק הרה"ג רבי משה יהודה לייב לנדא זצוק"ל (מובא בחוברת פעמי יעקב גליון מה) שחשש לאסור מקוה זה מחמת כמה טעמים: א. יתכן שהפעלת הקומפרסור על ידי כפתור נחשבת הוייתו. ב. אפילו נאמר שזה כח שני, שלגבי שאר דיני התורה לא נקרא כוחו, אולי במקוואות הדין שונה שצריך שיעשה בידי שמים וזה אינו קיים במקוה כזה. ג. יש לחוש שמא אחד הצינורות עשוי מדבר המקב"ט. ד. בכמה מקומות קודחים על ידי מכונה בשילוב עם מים כדי לקרר המכונה, ואם כן יש חשש שמא קדמו ג' לוגין למקוה, דאפשר שאין על מי תהום דין מעיין אלא דין מקוה. ואפילו אם נאמר שיש לו דין מעיין, הלא פסק הרמ"א (סעיף מ) דאפילו במעיין יש לחוש לזה.

חשש של ג' לוגין במקוה העשוי ממי תהום:

גם במקוה העשוי ממי תהום, צריך לעשות אוצר השקה, מכיון שבניקוי המקוה משתמשים במים שאובים, ואם המקוה לא התייבש לחלוטין אחרי הניקוי, קיים חשש של ג' לוגין, ולכן צריך לעשות בנוסף למי תהום אוצר השקה, ויש העושים את מי התהום בנוסף למקוה רגיל שיש בו אוצר זריעה ואוצר השקה.

ב. מקוה משלג

הקדמה לדין מקוה שלג או קרח

רבו מאד הדעות בדין זה: לכן אין להורות בזה אלא במקום דוחק גדול וכן בהוראת והשגחת מורה מוסמך.

שנינו במשנה (פרק ז משנה א) "אלו מעלין ולא פוסלין, השלג, והברד, והכפור".

ויש שלוש שיטות בראשונים בביאור המשנה:

- (1) **דעת הרא"ש, והרמב"ם דאפשר לעשות מהם מקוה שלם משלג, ברד וכו'. והטעם, דפסול שאוב נאמר במים בלבד ולא בשאר משקים.**
- (2) **דעת הראב"ד שכשרים רק להשלים את שיעור המקוה ולא לעשות מהם מקוה שלם, למעט שלג שאוב שמותר לעשות ממנו מקוה שלם בתחילה, ובלבד שירסקו תחילה, כלומר שאין לטבול בשלג כמות שהוא.**
- (3) **אמנם הר"ז ה"ס"ל, דאין ללמוד ממשנה זו מאומה לעניין שאיבה בשלג, שמניין לנו לפרש שכוונת המשנה, שהשלג נשאב בכלים, דשמה השלג ניתן במקוה ללא כלים כלל ולכן מים אלו דינם כמים רגילים שנפסלים בשאיבה.**

להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף ל) "אין שאיבה פוסלת אלא במים, אבל השלג והברד והכפור והמלח והטיט שהוא עב קצת אפילו יש בו רכות שיכולין להריקו מכלי אל כלי, אין שאיבה פוסלת בהם שאם שאב מאלו למקום החסר, לא פסלוהו. ולא עוד, אלא אפילו עשה כל המקוה משלג או כפור או ברד שהביאו בכלי ועשה מהן מקוה, כשר".

מחלוקת הראשונים אם אפשר לטבול בשלג כמות שהוא או רק לכשיפשיר:

- (1) **לרבינו שמריה מותר לטבול בשלג המכיל ארבעים סאה כמות שהוא ואין צריך שיפשיר.**
- (2) **אמנם רבי אליעזר ורבינו שמחה סוברים, דאין לטבול בשלג בעודו קפוא אפילו אם מכיל ארבעים סאה אלא לכשיפשיר, ובמשנה איירי לאחר שהשלג הפשיר שאז אינו נפסל מחמת שנשאב בעודו קפוא.**

להלכה:

כתב הרמ"א (סעיף ל) "וכשמסער שיעור המקוה בשלג, ימעך חללו תחילה ואז מותר לטבול בו כמות שהוא. ויש מחמירין לטבול בכל אלה, עד שנימוחו ונעשו מים. וטוב להחמיר לכתחלה". (עיין בברכי יוסף דכתב שכן היא דעת השולחן ערוך).

מכל מקום כתבו האחרונים שראוי לחוש לפוסקים האוסרים טבילה בשלג אפילו לאחר שיפשיר, שבדיני מקוואות ראוי לחוש לכתחילה לכל הדעות, שיש בזה חשש כרת.

אופן מילוי מקוה שלם משלג

אמנם במקום שא"א לעשות מקוה ממי גשמים ותמנע הטבילה, התירו הפוסקים (עיין חזו"א) למלא את אוצרות המקוה משלג. ומ"מ יש לחשוש לשיטת הראשונים **ששלג נפסל בשאיבה או שלא עושים ממנו מקוה לכתחילה וכו"ל**. **לכן צריכים להיזהר:** א) שכף החפירה תהיה מנוקבת. ב) הכלי שמאחסן את השלג יהיה מנוקב. ג) משאית הקירור תהיה מנוקבת. ובכך סר מעליהם שם כלי והשלג לא נחשב שאוב.

ומשום חשש הויתו בידי אדם וכן מחשש הויתו בדבר המקב"ט צריכים ליזהר, שלא יניחוהו בתוך המקוה אלא יניחוהו חוץ לאוצר המקוה בריחוק ג' טפחים בקרקע הבולעת, והמים יזחלו מאליהן תוך המקוה ובכך נטהר מפסול של הויתו בידי אדם ופסול הויתו בדבר המקב"ט.

ג. מקוה של קרח**מקור הדין**

איתא בתוספתא (טהרות פרק ב הלכה ג) "מקוה שאוב שהגליד טהור משום מים שאובין. נימוחו, כשר להקות".

ונחלקו הראשונים בדין מקוה שהגליד:

- 1) **דעת הרא"ש** דרך כשהמקוה מפשיר מותר לטבול בו.
- 2) **אמנם דעת הסמ"ג** כשהמקוה מפשיר ניתן להקות עליו ארבעים סאה מים כשרים ואינו פוסל מדין ג' לוגין בתחילה. דהיינו שמי המקוה אינם שאובים אך גם אינם כשרים וצריך להקות עליהם מ' סאה.

להלכה

כתב השולחן ערוך (סעיף לא) "מקוה שאוב שהגליד, טהור משום מים שאובים. נימוחו, כשר להקות". **וביאר הש"ך** (ס"ק עד) "כלומר, שחזרו להיות כמו מי גשמים ומתר לטבול בהן".

ד. קרח טבעי עדיף מקרח מלאכותי הנעשה במכונה

וז"ל אגרות משה (יורה דעה חלק ג סימן סז) "עשיית מקוה מקרח הנעשה במכונה בע"ה אור לעש"ק לך תשל"א". ידידי מהר"ר הנני' יום טוב ליפא דייטש שליט"א. הנה מאין פנאי להאריך הנני כותב בקיצור הלכה למעשה בדבר הקונסט איזו הוא קרח הנעשה במכונות שאין לעשות מזה מקוה ובכל תפוצות ישראל אין עושין מזה מקוה וצריך לחכות על גשמים ובמקום שאיכא קרח שנעשה בנהרות ובאגמים מקרירות החורף יש לעשות מהקרח הזה. ידידו, משה פיינשטיין".

ה. הזהירות בעשיית מקוה מקרח

יש ליזהר מחשש שאובין, לכן צריכים ליזהר:

- (א) שכף החפירה יהיה מנוקבת.
- (ב) הכלי שמאחסן את השלג יהיה מנוקב.
- (ג) שהמשאית קירור יהיה מנוקבת.
- (ד) כן מחשש הויתו בידי אדם לכן צריכים ליזהר שלא יניחו ישר למקוה אלא יניחיהו חוץ לאוצר המקוה בריחוק ג' טפחים בקרקע הבולע והמים יחלו מאליהן תוך המקוה ובכך נטהר מפסול של הויתו בידי אדם.
- (ה) ומחשש הויתו בדבר המקב"ט. וכנ"ל צריך לעשות המשכה ג' טפחים בדבר הבולע.
- (ו) עוד כתב החזון איש (יו"ד קלח) דיש להיזהר שלא יהיה בקרח מעט מים שהפשירו, שאם יהיו מעט מים טופחים על מנת להטפח הם עשויים להצטרף לג' לוגין. ולכן יש לבדוק את הקרח היטב שאין בו שום מים מופשרים. ואם יש בו מים, יש לנגבו מכול צדדיו קודם הנחתו במקוה.

ו. הקפאת מים במקוה

יש שרצו לעשות מקוה מקרח, וכדי להינצל מכל החששות הנ"ל, יתקינו מערכת הקפאה במקוה שתקפיא את המים השאובים וכך הם יטהרו ואחר כך יפשירו מאליהם בתוך המקוה. אמנם, פוסקי זמננו לא רצו לסמוך על זה משום שני חששות:

- א. קשה להקפיא את כל המים ויתכן שיהיו ג' לוגין מים שאובים שפוסלים בתחילה. ב. מאחר שנפח המים עולה כשהם קופאים יש לחשוש שיגרמו לבקיעת כתלי המקוה ולזחילת מימיו.

פרק ה

מעשה בניית המקוה

א. מיקום המקוה

שיהיה במקום צנוע ומוסתר:

ולכן אינו ראוי לעשותו בסמוך לבית הכנסת, וכמו שכתב הרמ"א (סימן קצח סעיף מח) "יש שכתבו שיש לאשה להיות צנועה בליל טבילתה, וכן נהגו הנשים להסתיר ליל טבילתן שלא לילך במהומה או בפני הבריות, שלא ירגישו בהן בני אדם; ומי שאינה עושה כן, נאמר עליה: ארור שוכב עם בהמה (דברים כז, כא)".

אמנם צריך שיהיה סמוך למגורי העיר:

כמבואר בשו"ת מהר"י מיניץ (סימן ז) "על דבר המקוה לעשות מקוה בין היהודים במקום צנוע כדי לטבול בזמנה ולחזור לביתה עם חשיכה ולרחוץ ולטבול במתינות ובלתי אימה ויראה ופחד לא בהליכה ולא בחזירה לא מערלים ולא מפריצים". ובשו"ת אגרות משה (יו"ד חלק ב סימן צא) נשאל על מקוה שהיה נמצאת במקום פרוצים ונכרים, וכתב שיש בזה חשש מצד הדין משום שמא לא טבלה כדין משום שממהרת לטבול מפני הבושה וכמבואר בשו"ע (סימן קצח סעיף לד) ולכן כתב "ודאי שהחיוב על בני העיר לבנות מקוה במקום הראוי שלא יהיה ח"ו שום חשש פריצות ולא יהא שום חשש בושה ופחד מבני אדם".

וכמו כן לא לבנות את המקוה סמוך לעצים בעלי שורשים ארוכים וחזקים, שיש לחוש לשורשים שיתפשטו וינקבו את כתלי הבורות ויגרמו לזחילה.

ב. גג המקוה

הגג צריך להיות נקי מכל חפץ, ואם יש צורך שיהיו בגג חפצים כמו מזגנים וכדו', יש לעשותם בצידי הגג ולעשות תחתם תעלה שתפריד אותם לגמרי מהגג.

ג. גודל בור הטבילה

נהוג לעשות את בור הטבילה באורך של 2 מטר ורוחב של 1.5 מטר.

ד. מדרגות המקוה

בונים את המדרגות הראשונות בשיפוע של 0.5 כדי שהמים יחזרו למקוה (לחשוש לדעת המעיל צדקה, שאם המים אינם חוזרים למקומם לאחר הטבילה דינם כזוחלים אף אם זחילתם מחמת אדם הטובל בהם).

נהוג לעשות את המדרגה אחרונה רחבה 50X50 ס"מ, כדי שהנמוכות תוכלנה לטבול עליה משום ביעתותא ופחד.

ה. גובה המים

חז"ל קבעו שגובה המים הרצוי לכתחילה במקוה הוא זרת מעל לטבור (סימן קצח סעיף לו) כיום נהגו שגובה המים יעמוד על 1.22 ס"מ, ולצורך טובלות הנמוכות עושים את המדרגה התחתונה רחבה יותר וכן"ל, כך שגובה המים יעמוד במקום זה על מטר.

ו. בור הזריעה

נהגו שיחזיק לפחות 1500 ליטר, וכמו כן נהגו להימנע מחשש זריעה במקוה על ידי שיהיה הנקב המקלח למקוה גבוה מהנקב המקלח מי העיר לאוצר המים כדי שיבואו מי העיר לאוצר המים במקום אשבורן, או לתקן ברך לפי הצינור, ופי הברך יהיה למטה מנקב המקוה. **וכן המנהג הכללי.**

ז. בור השקה

נהגו שיחזיק לפחות 1000 ליטר, אמנם יש הנוהגים לעשות בור על גבי בור בצד, עושים אותו כדי שיחזיק 2500 ליטר ומחלקים אותו לשניים על ידי פלטת שיש ועושים נקב של שופרת הנוד.

ח. המשכה

נהגו לעשות תעלה מיוחדת כדי לעשות המשכה למים שבאים מהברז וכן למי גשמים הבאים מהגג או מהמאגר. כיום רוב הקהילות מקפידות שהמשכה תהיה על דבר הבולע לכן יוצקים בקרקעית התעלה מלט המורכב מכמות גדולה של חול (יש עושים 90 אחוז חול ו-10 אחוז מלט) וכן צריך לייעד פקק לסתום את חור ההשקה כדי שיוכלו לעשות זריעה ושיהיה מדבר שאינו מקב"ט. ויש שעושים תעלה נפרדת למי הברז.

יש החוששים שכאשר יש זרם חזק של מים, חלק מן המים עלולים לעבור באויר. כדי להתגבר על בעיה זו עושים בתוך תעלת המשכה דפנות החוסמות את זרם המים, ובכך גורמות למים החולפים בחלל התעלה לזרום רק צמוד לקרקעיתה ולא באויר.

ט. נקב זריעה והשקה

1. נהוג למקם את נקב זריעה כ-30 ס"מ מעל המים, כדי שלא יהיה חשש של יציאת מים מן המקוה בשעה שטובל ונמצא שהמים זוחלים והמקוה נפסל באותו רגע. **קוטר נקב הזריעה 6 ס"מ, והטעם: א.** אם יקטינו אותו יש לחוש שיטעו ויעשו גם את נקב אוצר ההשקה כמותו בשיעור פחות משפופרת הנוד ויפסל. **ב.** כדי שיוכלו לעשות השקה גם באוצר זה (אם יפסל בור ההשקה).

2. נקב ההשקה יהיה 1.15 ס"מ מהרצפה כדי שתמיד יהיה הנקב תוך שטח פני המים, וקוטרו נהגו לעשותו כ-6 ס"מ כדי שלא תהיה אפשרות שיתקטן. ויש המקפידים לא לעשותו מעל המדרגות (לחשוש לדברי חיים שהמים שעל המדרגות הם קטפרס שהם בדרך ירידה וקטפרס אינו חיבור).

מקפידים שלא יהיה צינור של פקק מתברג, שחריצי ההברגה נחשבים בית קיבול, וכן נזהרים שלא יהיה רשת סינון בנקב שבכך נפחת משיעור שפופרת הנאד.

י. תליית והתקנת מכשירים במקוה

מקפידים לא להתקין במקוה לא רדיאטור ולא מעקה כדי לא לגרום לזחילה.

יא. חדר הסקה

יש לדאוג שתהיה גישה חיצונית לחדר ההסקה, שלא דרך מקום שהנשים נמצאות שם, שאם תהיה תקלה בזמן הטבילה יוכלו לתקן אותה ללא הפרעה. מאותו טעם יש העושים את המערכת של המים והחשמל סמוך לחדר ההוא.

יב. חדר כביסה

צריך שיהיה חדר כביסה מסודר ובו יקפידו לכבס את המגבות בתכיפות (כבר היו מקרים שנשים נמנעו לטבול מחמת שהמגבות היו מלוכלכות).

יג. מחסן

הצורך במחסן הוא משום שהמקוה דורש המון חומרים ואביזרים.

יד. מערכת עזר למקוה טהרה

1. חימום

מערכת ההסקה היא אחת מן המערכות החשובות ביותר לתפקודו התקין של המקוה, ומשתמשים בה:

- מים חמים לצריכה (בדרך כלל מקלחות)
- חימום חלל החדרים
- חימום מי בור הטבילה

במערכת החימום ישנם שלושה סוגים: א. רדיאטור קבוע בתוך המים (הרדיאטור מחולק לשלושה מרכיבים: 1. רדיאטור הקבוע בתוך המים. 2. תרמוסטט. 3. שעון שבו מכוונים החום שהוא בדרך כלל בין 36 ל-38 מעלות). ב. מערכת חיצונית קבועה, על ידי דודים או משאבת חימום שבכך המים נכנסים למקוה כשהם חמים. ג. גופי חימום ניידים שמוכנסים למים בזמן שאין טובלים במים.

2. מערכת אוורור

בשנים האחרונות גוברת המודעות לתפקידה החשוב של מערכת האוורור במרחב המקוה. מערכת זו חשובה הן לאיכות האויר במרחב המקוה והן למניעת הבלאי המואץ בכלל המבנה שנגרם בעיקר בגלל הלחות הרבה והחום השוררים בו.

3. מערכת סינון
יש שני סוגי פילטרים, פילטר חיצוני ופילטר פנימי (עיין לעיל שהבאנו דברי האחרונים בעניין הכשר הפילטר).

4. מניעת חיידקים
רוב המקוואות משתמשים בכלור כדי לאזן את החומציות (P.H) וגם כדי שלא יהיו חיידקים במים.

5. מערכת לבדיקת חיידקים במים
ישנם מקומות שהבדיקה נעשית על ידי הבלנים, וישנם מקומות שהבדיקה נעשית באופן אוטומטי, ואז הבלנים יודעים אם להוסיף כלור או מים.

6. מערכת שאיבה
הקדמה
הסיבה שלא עושים חור ניקוז בטבילה: 1. שלא לגרום לזחילה. 2. שסתימת חור הניקוז בשעה שהמקוה מלא לא תהיה בדבר המקב"ט.
ישנם שלשה סוגי מערכות שאיבה: 1. מערכת שאיבה פנימית קבועה. 2. מערכת חיצונית קבועה. 3. מערכת חיצונית ניידת.

ישנם שני סוגי שאיבות מערכות שאיבה שפועלות על ידי חשמל ויש משאבות שפועלות על ידי וואקום.

היתרונות במשאבות וואקום: 1. יש פוסקים שמתירים להשתמש בהן אף בשבת. 2. ריקון המים לא תלוי בחשמל. 3. משאבה זו שואבת גם את הלכלוך (שיטה זו לא מתאימה לכל סוגי המקוואות, משום שתנאי הכרחי ליישום השיטה הוא שהביוב יהיה נמוך מתחתית בור הטבילה, לכן יש להתיעץ עם מהנדס האינסטלציה האם דבר זה אפשרי).

חסרון שיש במשאבה קבועה הוא חשש זחלין, שבמקרים רבים כאשר נוצר מצב שאחד הטובלים מציף את מפלס המים נכנסים מים גם למערכת הסנטורית וגורמים לה להיכנס לפעולת שאיבה, ומשום כך הרב בראנדסופר התקין שלא תהיה מערכת שאיבה קבועה בתוך המקוה, כדי שלא יהיה חשש של זחלים אם המערכת תפעל בזמן הטבילה.

היתרון במשאבה ניידת חיצונית שרק בזמן שרוצים לשאוב מחברים צינור ושואבים, וכשמסיימים מנתקים את הצינור, וכך אין חשש של זחלים. כמו כן על ידי משאבה חשמלית ניתן לשאוב מים ממספר בורות על ידי משאבה אחת בלבד, וזה המצוי כיום ברוב המקוואות החדשים.

7. מוט עם רשת
הבלנית בסוף היום מעבירה את המוט עם רשת לאסוף לכלוכים.

8. סדר במבנה המקוה והגדרת כל מקום ותפקידו

חשוב שיהיה סדר במבנה המקוה ויוגדר כל מקום ותפקידו, וכך תמנענה תקלות הלכתיות וטכניות.

שלטי הסברה

מומלץ שיהיו שלטי הסברה, לחדרים, תשלום, קבלה, המתנה, הכנה, טבילה, חדר טבילה (לפי כל שיטה) חדר כלות, איפור, אוצרות, מחסן, כביסה, הסקה ומחסן.

גם מומלץ להניח שלטים במקוה עם מספר הטלפון של הבלנית לתיאום שעות. בהרבה מקוואות יש שלט המורה מאיזה שעה אפשר לטבול, וכן שלט שכתוב בו "ביום זה טובלות נשים שעשו הפסק טהרה ביום _____ בשבוע שעבר".

בעלי מקצוע זמינים

מומלץ שלרב המפקח על המקוה תהיה רשימה של בעלי מקצוע זמינים לבוא באופן מידי לתת שרות. (כמו כן אין לעשות שום תיקון במקוה ללא פיקוח הרב).

רב המקוה

מומלץ שיהיה לבלניות מספר טלפון של רב המקוה הן לשאלות בנוגע למקוה, הן לשאלות הנוגעות להלכות טהרה, והוא יהיה הפוסק היחידי במקוה. **כמבואר בשו"ת בית יצחק** (אורח חיים סימן כח) אמנם מלבד כל זה אין להכשיר מקוה בלי רשות הרב כמ"ש כת"ה בצדק דבמקוה צריך השגחת והוראת הרב דמתא. ואם הרב אין משגיח על המקוה יכול לבא לכמה מכשולות ח"ו על כן הנהיגו גדולי הדור שאין להכשיר שום מקוה בלי הוראת ורשות הרב". **וראה בשו"ת עצי ברושים להג"ר שלמה הכהן מו"ץ בוילנא** (סימן נ) וז"ל "וגם על המקוה שעל חצר בית הכנסת תקנו שצריך להעמיד אחד מרבני המו"ץ הצעירים שישגיח תמיד על המקוה בכל יום בעת הנקיון לשומרה מחשש שאובים ומחשש זוחלין".

בור חב"ד

1. על פי שיטת חב"ד יש למקם את אוצר ההשקה מתחת לבור הטבילה ולא בסמוך לו.
2. בין בור השקה לבור הטבילה מבדילה פלטת בטון שיושבת על שן שעשויה מבטון.
3. ברצפת בור הטבילה נוהגים לעשות פתח גישה לבור ההשקה של (לפחות 60x50).
4. את הפתח מכסים בפלטת שיש.
5. בצידי הרצפה נהוג לעשות שני חורי השקה בגודל 11 ס"מ. (לחשוש לי"א ברבנו ירוחם שמצריך השקה תמידית, ואם יהיה רק חור השקה אחד, יכול להיות שהטובל בשעת הטבילה יכסה את זה עם רגלו).
6. על פי שיטת חב"ד נהוג לטבול בטבילת דג, לכן טבילה זו דורשת מקום רב באורך המקוה, כמו כן יש המעדיפים לתכנן מקוואות אלה לאורך בלבד.

פרק ו

מילוי הבורות והמקוה

לא ימלאו את הבורות במי גשמים ללא השגחה ופיקוח הרב אשר מבחין שאין זחילה.

אופן מילוי הבורות:

- א. בגג המקוה יש נקב שדרכו עוברים מי הגשמים לבורות. יש המביאים את מי הגשמים תחילה למאגר והן מכונסים שם עד הזרמתם לבורות ויש המורידים צינור מן הגג והמים יורדים ישירות לתוך הבורות.
- ב. בירידת המים לבורות הם עוברים דרך שוקת ותעלות לקיים בהם המשכה על גבי קרקע בולעת טרם כניסתן לבור.
- ג. בתעלה ישנם נקבים המיועדים להעברת מי הגשמים לבורות וכן להכנסת מי גשמים לבור הטבילה לעת הצורך.
- ד. בתחילה ממלאים את בור הזריעה ואת בור ההשקה בארבעים סאה (וסוגרים את חור ההשקה בפקק) יש הרבה מקוואות שנמנעים מלעשות פקק מחשש תקלות.

אופן מילוי המקוה:

- א. קודם מילוי בור הטבילה ינגבו היטב שיהיה יבש לחלוטין למנוע ג' לוגין של שאובין שפוסלים בתחילה.
- ב. לאחר מכן פותחים את ברז מי העיר הסמוך לבור הזריעה, ומימיו עוברים אף הם על גבי תעלת המשכה נפרדת ונכנסים לבור הזריעה דרך פתח או צינור מיוחד, על ידי כך בור הזריעה מתמלא על גדותיו ומימיו מגיעים כנגד חור שבכותל בור הטבילה והמים נשפכים למקוה, ובכך ממלאים את בור המקוה.
- ג. לאחר מכן מסירים את פקק נקב ההשקה שבכותל המקוה (יש הרבה מקוואות שנמנעים מלעשות פקק מחשש לתקלות).

פרק ז

יום הטבילה

חדר קבלה

נהוג שהבלנית מקבלת את האשה בחדר קבלה, ושואלת אותה כמה שאלות, כגון האם הסתיימו שבעת הנקיים, כדי לוודא שהיא באמת יכולה לטבול. כשאין חדר פנוי להכנה, האשה ממתינה בחדר הזה, בדרך כלל חדר זה מרוהט בצורה יפה, גם מצוי שבחדר זה מניחים שמות לתפילה על הקיר, משום שיום זה הוא יום נשגב וחשוב מאוד.

חדר הכנה

חדר זה מצויד באמבטיה למי שעושה כל ההכנות במקוה עצמו, או מקלחת למי שעושה את ההכנות בבית (לעתים קיימים גם שירותים בתוך החדר הזה). בנוסף יש את כל האביזרים שהאשה משתמשת כדי להסיר את כל החציצות (יש שגם תולים רשימת הוראות על הקיר לגבי הפרטים שצריך לנקות ולבדוק משום חציצה). ברגע שהאשה סיימה את ההכנות לטבילה, יש לה כפתור או מתג לקרוא לבלנית, וכיום יש מחשב חכם ששומר את הסדר הכרונולוגי של הנשים, כדי שמי שהייתה מוכנה קודם תיכנס תחילה לחדר הטבילה.

חדר הטבילה

בחדר זה האשה טובלת, ויש כמה מנהגים לגבי מספר הטבילות, יש הטובלות שלש פעמים, יש הטובלות שבע פעמים ויש גם יותר, וכן גם לענין ברכה דיש כמה שיטות בזה, דיש המברכות בתוך המים, ויש המברכות מחוץ לחדר.

הבלנית

נהוג בעם ישראל שתהיה בלנית בתוך חדר המקוה, מנהג זה קדום הוא, מחשש שהובא בשולחן ערוך (סימן קצח סעיף מ) "צריך לעמוד על גבה יהודית גדולה יותר מי"ב שנה ויום אחד בשעה שהיא טובלת שתראה שלא ישאר משער ראשה צף על פני המים". וזהו בעקר תפקידה של האשה העומדת על גבה מה שנקרא כיום בלנית, ומחמת האחריות הרובצת עליה לודא שלא יהיה חציצה או שיערה מחוץ למים, נוסף עליהם עוד כמה הנהגות והלכות.

אמנם יש נשים שאינן יכולות לטבול עם בלנית (או שאינן רוצות ועל פי החוק חייבים לאפשר להן את זה) אפשר להציע להן אחת מהחלופות הבאות: א. שתטבול בחלוק רחב בנוכחות הבלנית. ב. שתטבול בנוכחות חברה במקום בלנית. ג. שתכנס האשה למקוה בלי בלנית ורק כאשר האשה נמצאת במים תכנס הבלנית לראות את הכנסת הראש למים.

היחס בין הבלנית לטובלת

חלק עיקרי בתפקיד של הבלנית הוא לקבל בספר פנים יפות כל אשה שבאה ליטבל, לתת הרגשה טובה מאוד לנשים הטובלות, וחס ושלום שלא יגרם איזה נדנוד של רחוק לאשה באשר היא מלבוא לטבול.

חדר איפור

מטרת חדר זה היא לעודד נשים לבוא לטבול.

חדר יציאה

נהוג להניח בחדר זה סוכריות הן משום ההרגשה והן משום חציצה (שאם תמצא חציצה בשיניה אחרי הטבילה יהיה אפשר לתלות בזה (משום כך יש עדיפות לטופי).

חדר כלה

חדר זה בדרך כלל הוא מרוהט יותר יפה מחדרים אחרים, וכמו כן הרבה פעמים עושים חדר המתנה פרטי (דיש לפעמים מלוות רבות לכלה) יש הרבה בלניות שמסבירות לכלה, את תפעול המקוה.

תשלום עבור המקוה

שמעתי בשם הרב הגאון רבי מרדכי אליהו שנשאל על אודות אשה שלא רוצה לשלם עבור המקוה, אם ליתן לה לטבול, והשיב, מצד אחד כל אשה מחויבת לשלם על הטבילה, ומצד שני האשה חייבת לטבול, והחויב לטבול גובר על חוסר תשלום, דהיינו שאשה שאינה משלמת יתנו לה לטבול.

פרק ח

טבילה בליל שבת או ביו"ט

- א. **בדין לטבול במים חמים בשבת**
בדין זה, הבאנו לעיל מה שדנו הפוסקים, שיש שטובלות בבין השמשות ויש שטובלות בשבת בפורשים, וכל אחד ינהג כרבותיו.
- ב. **מצלמות**
מחוץ למקוה מותקנות מצלמות, יש לנתק אותם או להעביר אותם למצב שבת.
- ג. **אינטרקום**
יש לנתק האינטרקום שיש בחדרים או להעביר למצב שבת.
- ד. **התשלום**
כמובן שהמקוה בשבת הוא לא חינם, לכן יש לסדר את התשלום ליום חול.
- ה. **בר מים**
יש לכבות את בר המים או להעביר למצב שבת.
- ו. **זמן החפיפה כשטובלת בליל שבת או יום טוב**
כשחל ליל טבילתה בליל שבת או יום טוב תעשה החפיפה מבעוד יום. והטעם מכיון שעיקר החפיפה שהיא סריקת השערות אסורה בשבת. **לכתחילה** תעשה כל ההכנות בסמוך לזמן כניסת השבת, אך עליה להיזהר שלא לאחר את החפיפה כל כך כדי שלא תאחר את הדלקת הנרות ותבוא לידי חילול שבת. ותזהר שלא ידבק בה שום דבר החוצץ לאחר החפיפה ותשמור את שערותיה באופן שלא יסתבכו, ולא תאכל בין החפיפה לטבילה.
- ז. **עיון לפני הטבילה**
לפני הטבילה צריכה שוב להתבונן היטב בכל גופה ושערה.
- ח. **אם שכחה לחפוף**
אם לאחר כניסת השבת או החג מצאה שיש חציצה ששכחה להסיר והסרתה כרוכה בחילול שבת, עליה לשאול שאלת רב. שיש מקרים בהם יתברר שניתן בכל זאת לטבול טבילה כשרה, ויש מקרים בהם יהיה עליה להמתין, ותוכל לטבול רק במוצאי השבת או החג לאחר שתסיר את החציצה.
- ט. **פעולות האסורות בשבת לאחר הטבילה**
יש להימנע מסחיטה של השיער או סירוקו במסרק. שימוש באיפור ובתכשירי קוסמטיקה שונים עשוי אף הוא להיות בעייתי, ומומלץ לכל אישה לברר אם יש מוצרים המותרים לשימוש בשבת או להשתמש באיפור עמיד קודם הטבילה, ולכן עליה לשאול שאלת רב.

פרק ט

טבילה במוצ"ש או במוצאי יום טוב

א. חימום המים

מצאנו בזה שתי דרכים:

1. יש המחממים את המקוה על ידי שעון שבת וסומכים על המתירים חימום מים בשבת כשמתחממים מאליהם.
2. לכתחילה יש לדאוג למערכת חימום שתחמם במהירות את המים (ויש שנעזרים על ידי שמניחים קלקר על המקוה לשמור חומו).
- 3.

ב. נקיון המקוה

יש המחליפים המים בימי שישי כדי שיהיו נקיים במוצאי שבת.

ג. זמן החפיפה בטובלת במוצאי שבת או יום טוב

חל ליל טבילתה במוצאי שבת או במוצאי יום טוב: לדעת השולחן ערוך יש לעשות את כל החפיפה במוצאי שבת או יום טוב. ולדעת הרמ"א תקדים לכתחילה לעשות את עיקר החפיפה בערב השבת או החג, ובמוצאי השבת או החג תשוב ותשטוף את כל גופה ותחפוף ותסרוק את שערה וכן תנקה היטב את השיניים ומה שביניהן. ולפני הטבילה: צריכה להתבונן היטב בכל גופה ובשערה.

ד. אם אין באפשרותה לעשות את החפיפה בערב השבת או החג (לדעת הרמ"א)

בדיעבד שלא עשתה כן יכולה לעשות את כל החפיפה במוצאי שבת או החג ובלבד שתעשה הכל במתינות ותעסוק בחפיפה שעה אחת. (בשעת הדחק ישאל שאלת רב).

פרק י

מקוה נכות

הקדמה

ישנן נשים שיכולות לטבול רק על ידי סיוע אשה אחרת, אמנם ישנן נשים משותקות גפיים שאינן יכולות לרדת במדרגות לטבול אף על ידי סיוע אשה אחרת.

חלק א'

טבילה בסיוע אשה אחרת

א. דין טבילה לאשה בסיוע חברתה

נחלקו הראשונים בטבילה על ידי סיוע אשה אחרת:

- (1) **דעת הרמב"ם** שאסור לאחוז בחברתה בשעת טבילה, אפילו אם חברתה הרפתה ידיה כדי שיבואו המים במקום אחיזתה. והטעם, שמתוך שהיא בהולה ופוחדת פן תישמט מידיה, היא דוחקת את ידיה עליה שלא במתכון.
- (2) **אמנם הרשב"א ס"ל** שאם הרפתה ידיה מהני, דלא גזרו שמא לא תרפה.

להלכה

פסק השולחן ערוך (סימן קצח סעיף כח) כהרשב"א. וז"ל "לא תאחז בה חברתה בידיה בשעת טבילה אלא אם כן רפתה ידה, כדי שיבואו המים במקום אחיזת ידיה".

ב. אם מהני הדחת ידיה

דעת הרמב"ם שמהני אפילו לא רפתה ידיה. והטעם שמשקה הטופח על מנת להטפוח שעל ידיה חיבור הוא למי המקוה. וכן **פסק השולחן ערוך** (סימן קצח סעיף כח) "ואם הדיחה ידיה במים תחלה, שרי, שמשקה טופח שעל ידיה חבור למי המקוה".

ונחלקו האחרונים בדעתם:

- 1) דעת הש"ך דלא מהני הדחה אלא בדיעבד, אבל לכתחילה לא תאחזו בה על ידי הדחה.
- 2) ודעת הט"ז שהדחה מהני אפילו לכתחילה.

ב. אם מהני הדחה במים תלושים או בעינן במי מקוה

- 1) דעת הש"ך (ס"ק לז) שדוקא במי מקוה אבל לא במים תלושין. וכן היא דעת הרמ"א (סימן קכ סעיף ב) "ודוקא שלחלח ידיו במי מקוה, אבל לא במים תלושים".
- 2) אבל דעת הט"ז (ס"ק כח) שיכולה להדיח ידיה אפילו במים תלושין.

ג. אם מהני הדחה כשאוחזת את חברתה בחוזק

שיטות הראשונים:

- 1) דעת הרמב"ם שאם הדיחה ידיה, מהני, אפילו אם אוחזת בחוזק ביד חברתה.
- 2) ודעת הרשב"א כשהדיחה ידיה במים תלושים, לא מהני אלא בהידוק בינוני אבל בחוזק לא מהני, אמנם כשהדיחה במי מקוה מהני אף בחוזק.

להלכה:

הט"ז (ס"ק כז וס"ק ל) נקט כהרשב"א בדעת השולחן ערוך.

חלק ב' טבילה בכסא גלגלים

דין טבילה בתוך כלי

איסור הטבילה בתוך כלי הוא מן התורה, ודרשוהו בתורת כהנים (ספרא שמיני פרשה ט) דמה מעין עיקרו מן הקרקע אף מקוה עיקרו מן הקרקע.

דין טבילה על גבי כלי

איתא בגמרא (נדה דף סו: לפי שיטת הראב"ד) "אמר רבא אשה לא תעמוד בשעת הטבילה על גבי כלי חרס וטבול". מחשש שפוחדת ליפול ואינה טובלת יפה. ולא על גבי כלי עץ, שמקבל טומאה מגבו, משום גזרת מרחצאות שמא יטבלו בתוכו.

להלכה

השולחן ערוך (סימן קצח סעיף לא) פסק את הראב"ד. וז"ל "אין טובלין בכלים. לפיכך אם היה טיט במקום שטובלת, לא תעמד על גבי כלי עץ שמקבלין טמאה מגבן, ולא על גבי נסרים שראויים למדרסות ולא על שום כלי הראוי למדרס וטבול, משום גזרת מרחצאות של כלים, עברה וטבלה, לא עלתה לה טבילה, וכו', ולפי זה מקוה שיש בו שליבות (פירוש, מדרגות) של עץ, אם טבלה על גבי השליבות אפילו אם הם מחברים לכותלי המקוה לא עלתה לה טבילה דפשוטי כלי עץ הם".

להעמיד כסא ולעמוד עליו בשעת הטבילה

הפתחי תשובה (יורה דעה סימן קצח ס"ק יט) הביא את דברי הנובית יוסף לגבי מקוה עמוק שהעמידו בו כסא לעמוד עליו בשעת הטבילה דפסל בדיעבד כדין שליבות (מדרגות) של עץ, שדינו שלא עלתה לו טבילה. וז"ל "ועיין בנודע ביהודה (תניינא חלק יו"ד סימן קל"ח) במקוה שהיתה עמוקה והנשים מתפחדות לירד שם לטבול ולקחו כסא והעמידו לתוך המקוה וקשרוהו בחבלים כדי שיעמדו על הכסא בשעה שטובלת, יש לגעור בהם ואף דעל פי סברא אחת שנשען הט"ז לענין היתר נסרים יש למצוא היתר גם בזה, מ"מ הבו דלא לוסוף דשם יש כמה סברות להתיר משא"כ ספסל דמפורש במשנה (פרק ח דמקוואות) לאיסור לא נסמוך על סברא חיצונה להתיר עיין שם".

טבילה עם כסא גלגלים

אם כן להלכה אשה נכה שלא יכולה לטבול, אין להתיר לה לטבול על ידי שיורידה על גבי כסא בתוך המקוה, כיון שהכסא מקב"ט אם הוא ממתכת או משום שראוי למדרס.

אופני הטבילה לאשה זו:

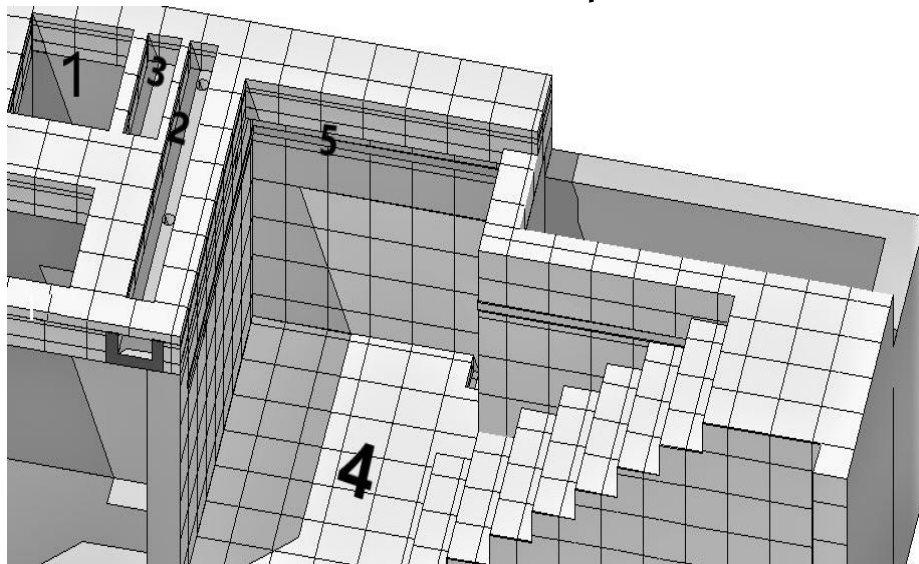
- א. אם הכסא מפלסטיק בלי חלקי מתכת כלל אינו מקב"ט, ויכולה לשבת עליו בשעת טבילה, ויש הרבה מקוואות כיום שהתקינו מקוה מיוחד לנשים נכות, עם מנוף המחזיק כסא מפלסטיק וכך טובלת.
- ב. עצה נוספת היא, שלא יורידו הכסא עד קרקעית המקוה. וז"ל השיעורי טהרה (עמוד תלה) "בשו"ת רעק"א (סוף סימן מ) מצדד לומר, שהגזרה לפסול אם טבלה על גבי כלים אטו טבילה במרחצאות של כלים, רק באופן שהכלי עומד על קרקעית המקוה, אבל כשהכלי תלוי באויר המקוה לא גזרו כיון שאינו דומה למרחצאות, ולפי זה יש עצה נוספת לאשה שאינה יכולה לעמוד, שלא יורידו הכסא עד קרקעית המקוה אלא יהיה תלוי באויר המקוה, ובאופן זה דעת הגרעק"א להכשיר אף עם הכסא מקב"ט". (וכן מובא דברי הרעק"א בפתחי תשובה ס"ק י).

שער ג
תרשימי מקואות

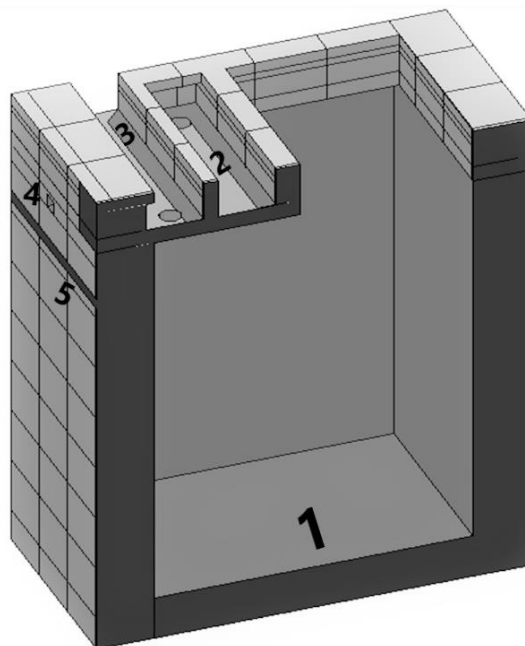


תרשימי מקוואות

מקוה עם אוצר זריעה

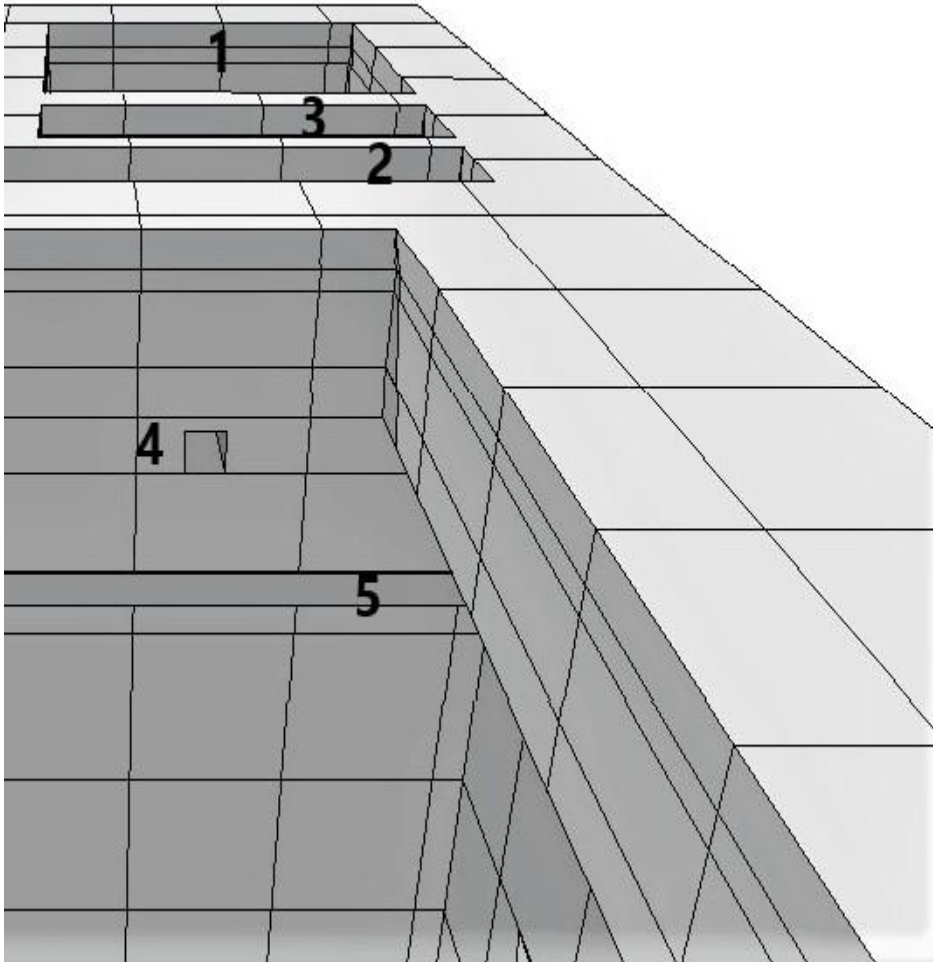


1. אוצר זריעה
2. תעלת המשכה למי גשמים לאוצרות (יש בה שני נקבים אחד מוביל לבור הזריעה והשני לאוצר השקה)
3. תעלת המשכה למי ברז שזורמים לאוצר זריעה
4. בור הטבילה
5. פס המסמן את גובה מי המקוה



1. אוצר זריעה
2. תעלת המשכת מי גשם לאוצר
3. תעלת המשכת מי ברז לאוצר
4. חור זריעה (החור נמצא 15 ס"מ מעל מפלס המים)
5. פס קישוט המסמן את גובה מילוי המקוה

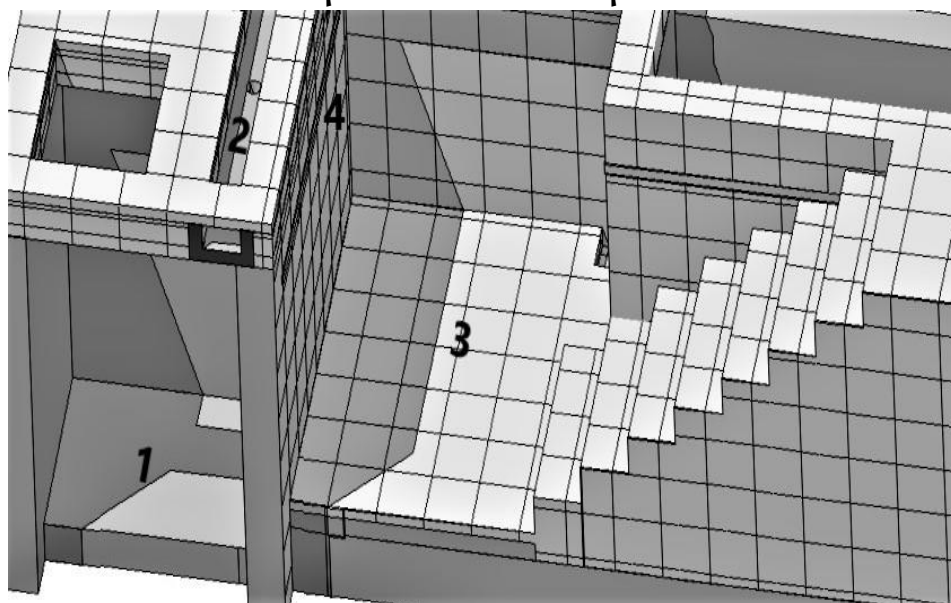
פנים המקוה



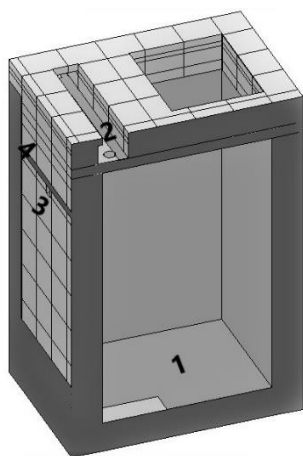
1. אוצר זריעה
2. תעלת המשכה למי גשמים לאוצר
3. תעלת המשכה למי ברז שזורמים לאוצר זריעה
4. חור זריעה (החור נמצא 15 ס"מ מעל מפלס המים)
5. פס המסמן את גובה מי המקוה

תרשימי מקוואות

מקוה עם אוצר השקה

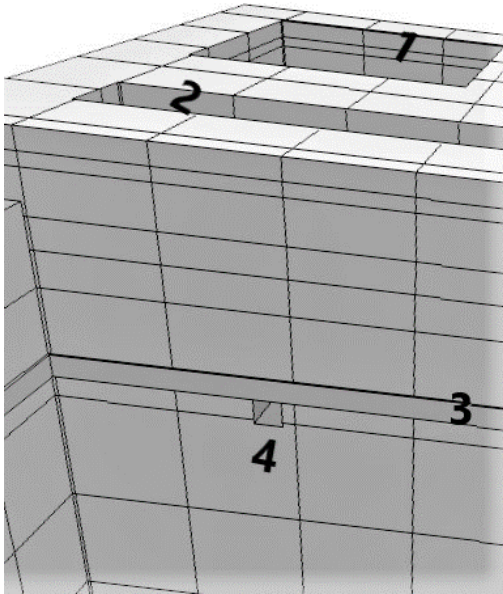


1. אוצר השקה
2. תעלת המשכה למי גשמים לאוצר
3. בור הטבילה
4. פס המסמן את גובה מי המקוה



1. אוצר השקה
2. תעלת המשכה מי גשם
3. חור השקה (שפופרת הנוד)
4. פס הסמן את מפלס המים

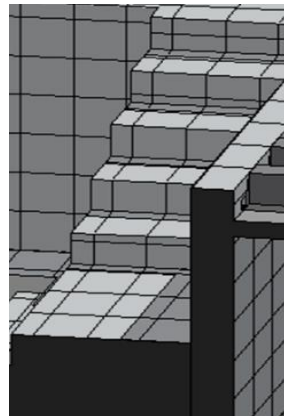
פנים המקוה



1. אוצר השקה
2. תעלת המשכה למי גשמים לאוצר
3. פס קישוט המסמן את גובה מילוי המקוה
4. חור השקה (החור נמצא מתחת למפלס המים)

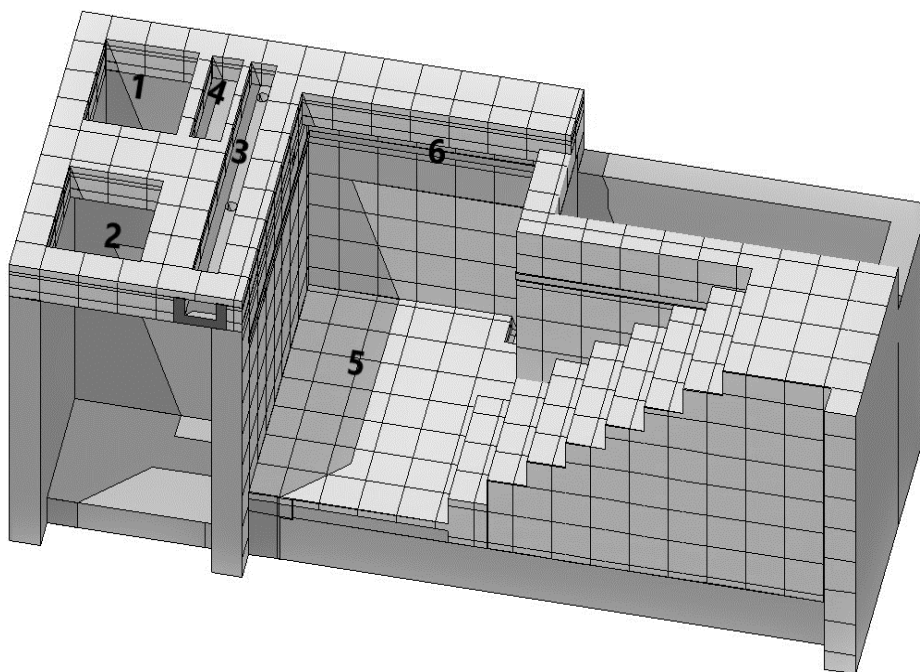
מדרגות המקוה

מדרגה התחתונה נהוג לעשות המדרגה אחרונה רחבה 50X50, כדי שהנמוכות תוכלנה לטבול עליה משום ביעתותא ופחד.



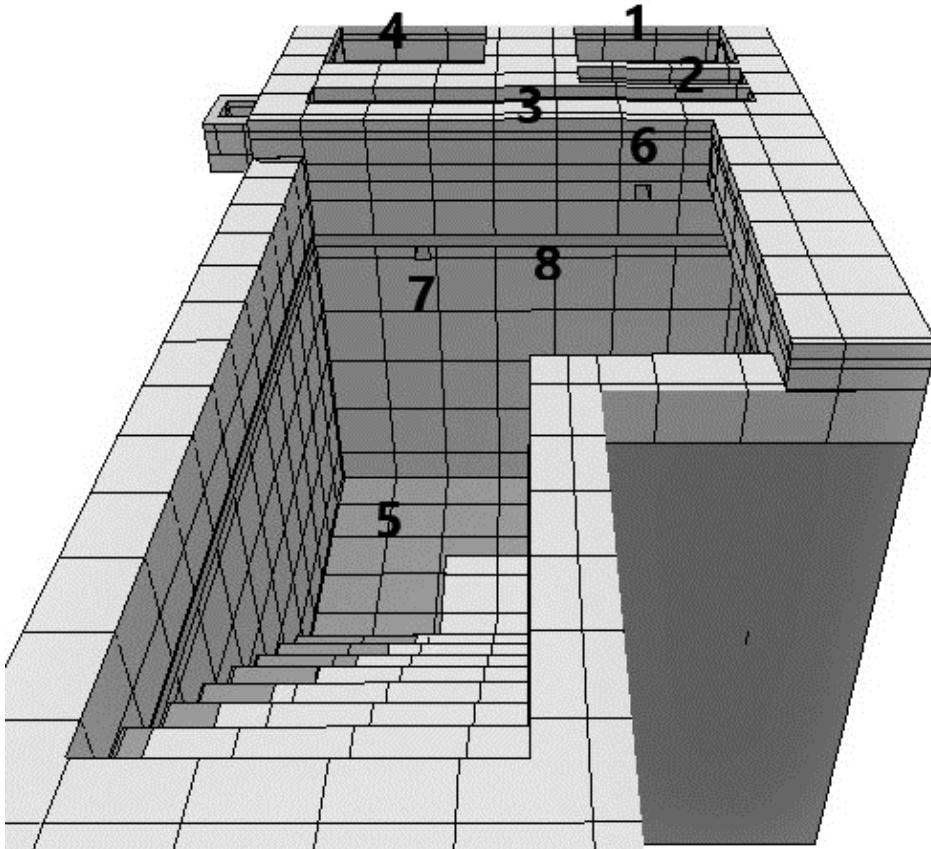
תרשימי מקוואות

מקוה עם אוצר זריעה ואוצר השקה



1. אוצר זריעה
2. אוצר השקה
3. תעלת המשכת למי גשמים לאוצרות (יש בו שני נקבים אחד מוביל לבור הזריעה והשני לאוצר השקה)
4. תעלת המשכת למי ברז שזורמים לאוצר זריעה
5. בור הטבילה
6. פס המסמן את גובה מי המקוה

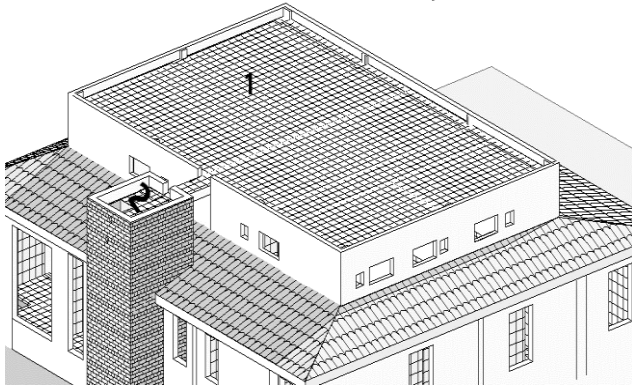
פנים המקוה



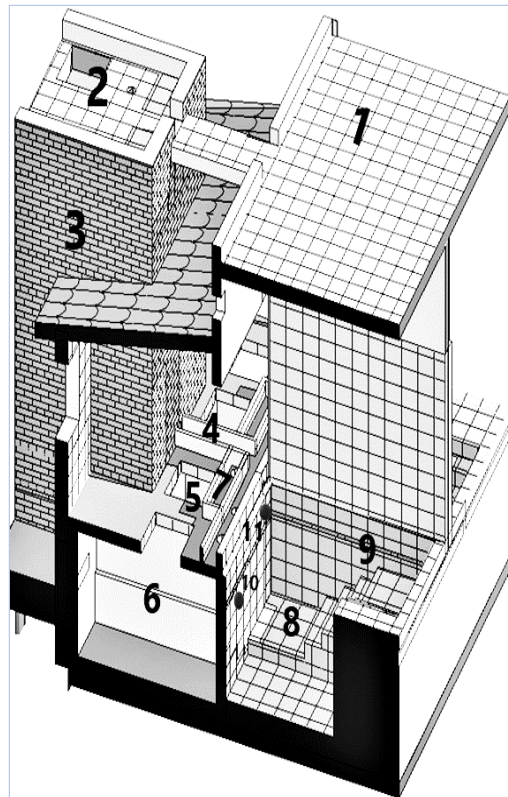
1. אוצר זריעה
2. תעלת המשכה למי גשמים לאוצרות (יש בו שני נקבים אחד מוביל לבור הזריעה והשני לאוצר השקה)
3. תעלת המשכה למי ברז שזורמים לאוצר זריעה
4. אוצר השקה
5. בור הטבילה
6. חור זריעה החור נמצא 15 ס"מ מעל מפלס המים
7. חור השקה, החור נמצא מתחת למפלס המים
8. פס המסמך את גובה מי המקוה

תרשימי מקוואות

גג המקוה

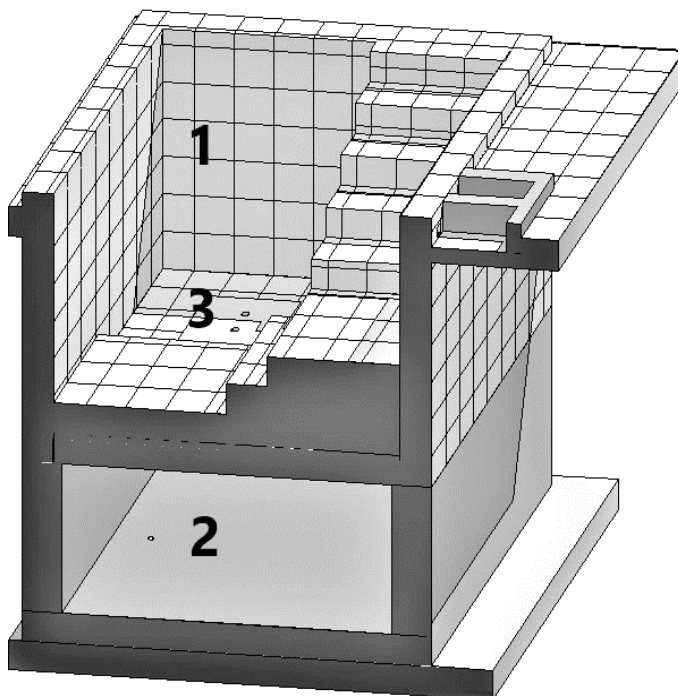


1. גג קליטת מי גשם
2. מקום כניסת המים לאוצרות או למאגר



1. גג קליטת מי גשם
2. כניסה למאגר
3. מאגר
4. תעלת המשכה למי גשמים לאוצרות (יש בו שני נקבים אחד מוביל לבור הזריעה והשני לאוצר השקה)
5. אוצר זריעה
6. אוצר השקה
7. תעלת המשכת למי ברז שזורמים לאוצר זריעה
8. מדרגה התחתונה, נהוג לעשות המדרגה אחרונה רחבה 50X50 כדי שהנמוכות תוכלנה לטבול עליה משום ביעתותא ופחד.
9. פס המסמן את גובה מי המקוה
10. חור השקה. החור נמצא מתחת למפלס המים
11. חור זריעה. החור נמצא 15 ס"מ מעל מפלס המים

מקוה חב"ד



1. בור טבילה
2. אוצר השקה
3. שני חורים להשקה

תרשימי מקוואות

זריעה באשבורן

